

| মনত মেঘৰ বং |

॥ শ্ৰীজয়কান্ত গন্ধীয়া ॥

॥ বাণী মন্দিৰ ॥

কিতাপ বিক্ৰেতা আৰু প্ৰকাশক

নতুন বজাৰ : ডিব্ৰুগড়-৭৮৬০০১

অসম ।

**Manat Meghar Rang, A novel written by
Sri Jaykanta Gandhia, and Published by
Sri Surjyakanta Hazarika on behalf of
M/s. Bani Mandir, New Market, Dibrugarh.**

প্রকাশক :

শ্রীসূর্যকান্ত হাজৰিকা

নতুন বজাৰ

ডিব্ৰুগড়—৭৮৬০০১

প্রথম প্রকাশ : নবেম্বৰ, ১৯৭৬

বেটুপাত : একত্ৰ

মূল্য : ৫.০০ টকা মাথোৰ

ছপাশাল :

মালিমোহন দত্ত

উমা গ্ৰেছ

২, পাৰ্চিবাগান সেন,

কলিকতা—১

। ତୋଳାବାଧ ନବକଳାକୃତି ନେହେରୁ

ହାତର ପ୍ରକାରେ ।

মনত মেঘৰ অং পাতি ***

। ইতিমধ্যে প্ৰকাশিত কেইবাখনিও গ্ৰন্থৰ গ্ৰন্থকাৰ
শ্ৰীজয়কান্ত গঙ্গীয়া। আমাৰ পঢ়ুৱৈৰ বাবে পৰিচিত। কিন্তু
ভেখেভৰ পূৰ্বৰ উপজ্ঞান বা গল্পৰ লগত ‘মনত মেঘৰ ক’ নামৰ
এই নতুন উপজ্ঞানিকাখনিৰ কিছু মৌলিক পাৰ্থক্য চকুত
পৰিছে। কেৱল পাঠক-পাঠিকাৰ মনোবঞ্জনৰ বাবে নিলিখি
শ্ৰীযুত গঙ্গীয়াই একেটি কাহিনীৰ মাধ্যমেৰে এটি প্ৰধান আৰু
এটি লগবীয়া আদৰ্শ স্থাপনৰ বাবে ইয়াত যত্ন কৰিছে। এহাতে
শংকৰী-শিল্প-সাধনাৰ আৰ্হি স্থাপন আৰু আনহাতে হিন্দু-
মুছলমানৰ মাজত থকা সম্প্ৰীতিৰ বাস্তৱ নৃত্যৰূপ—এয়ে হ’ল
লেখকৰ আদৰ্শ। চৈয়দাবাবীৰ জমিৰ আলিক সৰ্বানন্দৰ আৰ্হি
বৰুণ পূৰ্ব-নায়েক হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰি, সৰ্বানন্দ আৰু জেৰিণা,
মুন্দৰ আৰু জ্যোতিমালাৰ মাজেৰে নতুন দিনৰ স্বপ্নৰ সন্ভাৱনা
ৰাতি ধৰিবৰ কাৰণে যত্ন কৰিছে। লেখকৰ এই যত্নৰ শিল্প-ৰূপ
সম্পৰ্কে অনেক কথা ক’ব পাৰি। কিন্তু যত্নৰ আন্তৰিকতা সম্পৰ্কে
বোধকৰোঁ কোনেও ভিন্নত প্ৰকাশ নকৰিব। কাহিনী-বিস্তাৰ
কৌশল শ্ৰীযুত গঙ্গীয়াই জানে আৰু ভেখেভৰ ভাবাও স্বাভাৱিক-
সিদ্ধ। আশা কৰিছোঁ—লেখকৰ মাজত নতুন সন্ভাৱনাই নূ-
ৰাতি উঠিব আৰু স্বাধিকাৰ লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হ’ব।

অশ্বিন শইকীয়া
(ভিক্ৰম পুস্তক বিক্ৰয়ালয়)

শত্ৰুটুইটেল ...

শংকৰী-সংস্কৃতি আৰু হিন্দু-মুছলমানৰ সাম্প্ৰদায়িক
সম্প্ৰীতিক লৈ লেখা এই উপস্তাসিকাৰ কাহিনী আৰু
চৰিত্ৰসমূহ সম্পূৰ্ণ কাল্পনিক। উপস্তাসিকাখন ভালে দিন
বাকচৰ ভলিত পৰি থাকি এতিয়া 'বাণী মন্দিৰ'ৰ মৰম পাই
পোহৰলৈ আহিছে। স্বত্বাধিকাৰীলৈ কৃতজ্ঞতা। হাতে লেখা
অৱস্থাতে উপস্তাসিকাখন পঢ়ি মোৰ ততাকাৰী বন্ধু নীলকান্ত
কোৱবে বৰ ভাল পালে হেনো। তেওঁলৈ ধন্যবাদ। জনপ্ৰিয়
লেখক আৰু অসম সাহিত্য সভাৰ প্ৰাক্তন সম্পাদক, অধ্যাপক
ঈনগেন শইকীয়াদেৱে উপস্তাসিকাখনৰ সম্পৰ্কে যতামত এটি
লেখি দি সাহিত্য-সৃষ্টিৰ যি প্ৰেৰণা যোগাইছে, মৌখিকভাৱেও
যি পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছে সেই বাবে মই তেখেতৰ ওচৰত সদায়
কৃতজ্ঞ হৈ থাকিলোঁ। কিতাপখন পঢ়িবলৈ হাতত লোৱা
বাবে আপোনালৈও কৃতজ্ঞতাৰ শৰাই।

—লেখক

। এক ।

সর্বানন্দৰ নিজকে নিজে বৰ ভাগৱতা ভাগৱতা যেন লাগিল ।

ছুচকুৰ পতাত টোপনিৰ আমেজ এটা সানি খেলি-মেলিকৈ সি
ভাবি গ'ল...

...আক বৈ থকা উচিত নহয় । আক বৈ থাকিলে আমাৰ .গাত
উত্তৰ পুৰুষৰ অভিশাপ লাগিব । ইমানতে... .. এতিয়াই.....আমি
নিশ্চিতভাৱে কিবা এটা কৰিবলৈ হাতত ল'বৰ হ'ল .. । ভূপেন
হাজৰিকাই যথা সময়তে চিঞৰিছে—‘আমি অসমীয়া নহওঁ ছৰীয়া
বুলি সাক্ষনা লভিলে নহ'ব...আজিৰ অসমীয়াই নিজক নিচিনিলে অসম
বসাতলে যাব ।’ সঁচায়ে আজি আমি নিজক চিনি পাবৰ হ'ল.....
জাতীয় সাংস্কৃতিক চিনি পাবৰ হ'ল...অসমীয়া জাতীয় সাংস্কৃতিৰ অন্ততম
নিৰ্মাতা শংকৰদেৱক বুজি পাবৰ হ'ল.....

...আজি শ শ বছৰে আমি যেন শংকৰদেৱক বুজিবলৈ যত্ন
নকৰিলোঁ.. আজি শ শ বছৰেও আমি যেন শংকৰদেৱে শিকাই থৈ
যোৱা ধিনি শিকিবলৈ অলপো চেষ্টা কৰা নাই...আমি যেন সঁচাকৈয়ে
অকৃতজ্ঞ জাতি...আমি যেন সঁচাকৈয়ে অকৰ্মণ্য জাতি...

...শংকৰী-কলাক খবচি মাৰি আমি জানোনে ? বা জানিবলৈ
আমি যত্ন কৰিছোনে ?... এদিন এইখন অসমৰে আকাশ-স্বৰ্গত
খলকি লগোৱা...ধেই ধেই তাও, ধেই তাও ধেই...ধেই ধিনা ধিনা
ধিনিতা খিতি তাও...খিতি তাখ তাও...খাৰ্ধু ধেই খিতি তাখ ধেই...
বুলি বজ্জনজনাই থকা মহান শ্ৰষ্টা শংকৰদেৱৰ শংকৰী-কলা এইখন
অসমতে আজি লুপ্ত প্ৰায় কিয় ? কিয় ?? আজিৰ অসমৰ উত্তৰ
পুৰুষে কথা কলি শিকিছে...ভাবত নাট্যম শিকিছে...কিন্তু আমাৰ
হিয়াৰ আমঠু স্বৰূপ নটুৱা শিকিছেনে ? চালি শিকিছেনে ? সূত্ৰধাৰী
শিকিছেনে ?.....তেনেহলে কি . সাহসত আমি সামগ্ৰিকভাৱে

শংকৰদেৱক বুজিব পাৰিছোঁ বুলি দাবী কৰিব পাবোঁ...কলা-গুৰু
শংকৰদেৱৰ কোনো বাস্তৱ ধাৰণাই যেন আজিলৈকে আমাৰ হোৱা
নাই...।

—ভাৱৰ উদ্ভেজনাত সৰ্বানন্দৰ টোপনিৰ আমেজখিনি কেনিবা
কাটি গ'ল।

চকীখনতে গাটো লৰাই সি ইফালে সিফালে চালে।

...চাহ এটোক খাব লাগিছিল। অলপ ভোক-ভোকো লাগি
আছে। সি ভনীয়েকক মাত দিলে—

: মা-লা, অ' মা-লা।

মালা ভিতৰৰপৰা ওলাই আহিল : মোক মাতিছিল। ককাইদেউ।

: মাতিছিলোঁ।। পাৰ যদি চাহ-তাহ এটোক খুৱাচোন।

: নিশ্চয়।

ককায়েকক চাহ এটোক খুউৱাৰ প্ৰতিশ্ৰুতিৰে জ্যোতিমালা ভিতৰ
সোমাই গ'ল। তাই সোমাই যোৱাৰ ফালে সৰ্বানন্দই কিছুপৰ চাই
ব'ল।...কপহী আলিৰ জনপ্ৰিয় বায়ন ডম্বক হাজৰিকাৰ আদৰৰ পুত্ৰ
সৰ্বানন্দ, আদৰৰ কণ্ঠা জ্যোতিমালা। সৰ্বানন্দই যেতিয়া কৈশোৰত ভৰি
দিছিল, জ্যোতিমালাই যেতিয়া গাত কাপোৰ লবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল
—তেতিয়াই সংসাৰত অকলশৰীয়া কৰি বাপেক-মাকে সিহঁতক এৰি
থৈ গৈছিল।

...আক তেতিয়াই কপহী আলি নামৰ এই কপ-বস-গন্ধে ভৰা
গাঁওখনৰপৰা সিহঁতক লৈ গৈছিলহি নগৰত থকা মাজু মোমায়েকে।

মাজু মামাকৰ তত্বাৱধানতে সৰ্বানন্দ আৰু জ্যোতিমালা চন্দ্ৰকলাৰ
দৰে একলা-তুকলাকৈ বাঢ়ি আহি খুটি খাব পৰা হ'ল।..

...‘বায়নৰ ঘৰৰ বোন্দায়ো বাগ দিব পৰা’ নিচিনাকৈ সৰুতেই
সৰ্বানন্দই বাপেক ডম্বক বায়নৰপৰা দুই-এটা বৰগীত গাবলৈ
শিকিছিল। খোলৰ দুই-এটা বোল মনত ৰাখি লৈছিল।.....সেই
সময়ত ডম্বক বায়নৰ অতি প্ৰিয় বন্ধু এজন সিহঁতৰ ঘৰলৈ সঘনে
আহ-বাহ কৰিছিল। নাম তেওঁৰ জমিৰ আলি।...চমুতে জমিৰ

পেহা। জমিৰ পেহাই বৰ নিপুণকৈ সত্ৰীয়া নাচ নাচিব জানিছিল। সেইজন জমিৰ পেহাক নচা দেখিয়েই সৰ্বানন্দই ছুই-এটা নাচৰ মুদ্ৰাও আয়ত্ত কৰি লৈছিল।

...এইখিনিয়োই সৰ্বানন্দৰ মূলধন। এইখিনি মূলধনকে লৈ সৰ্বানন্দই মামাকৰ ঘৰত থাকি সাধাৰণ বিদ্যালয়ৰ শিক্ষাৰ লগে লগে ওচৰৰ এখন সত্ৰীয়া সংগীত বিদ্যালয়ৰ শিক্ষাও আয়ত্ত কৰি গৈছিল। তাৰেই সৌভাগ্য সেইখন সংগীত বিদ্যালয়ৰ শিক্ষকসকলৰ ভিতৰত অশ্রুতম আছিল বাপেকৰ পৰম বন্ধু জমিৰ পেহা।...সময়ত সৰ্বানন্দৰ লগতে জ্যোতিমালায়ো সেইখন সংগীত বিদ্যালয়লৈ অহা-যোৱা কৰিছিল। আৰু এদিন জমিৰ পেহাৰ বিশেষ মৰমত ছয়োজনেই সত্ৰীয়া-সংস্কৃতিত পাকৈত হৈ পৰিছিল। এয়া সৰু কালৰে কথা।...

অলপ ডাঙৰ হৈ শংকৰদেৱৰ অৱদানখিনি খবৰি মাৰি জানিবলৈ... খবৰি মাৰি শিকিবলৈ মন গ'ল সৰ্বানন্দৰ। ভনীয়েকক মোমায়েকৰ ঘৰত এৰি সি টাপলি মেলিলে সত্ৰীয়া সংস্কৃতিৰ বৰভঁৰাল স্বৰূপ মাজুলীলৈ। কমলাবাৰীলৈ। গড়মূৰলৈ। বিভিন্নজন ওজাৰ ওচৰলৈ।...

...মাজুলীৰপৰা নিজেও এজন শংকৰী কলাৰ ওজা সাজি ঘূৰি অহাৰ পিছতে মোমায়েকৰ লগত সৰ্বানন্দৰ মতবিবোধ।

...নামনিত সুধী সমাজৰ সহায় সহযোগত, আন্ধেয় বোৰেৰে বায়নৰ তহাৱধানত শংকৰী সংস্কৃতি শিক্ষাৰ বিদ্যালয় এখন হৈ উঠিছেগৈ। সৰ্বানন্দৰ ইচ্ছা 'সুধী সমাজৰ লগতে মাজুলীৰ বিশেষ সহায় লৈ উজনিতো তেনে এখন বিদ্যালয়ৰ গঢ় দিবলৈ। ভনীয়েক জ্যোতিমালাকো সি এই দিশত সজাই-পবাই লৈছিল।.....ইয়াতে মতবিবোধ ঘটিল মাজু মামাকৰ লগত। মামাকৰ মতে...এইবোৰ নাচ-তাচে পেট নভৰায়। পেট ভৰাবৰ বাবে অশ্রু চাকৰি-বাকৰিৰ দিহা-মুণ্ডতি কৰি ল'ব লাগে। সিহঁতৰ পোহপাল দিবৰ বাবে তেওঁ অসমৰ্ব হৈ পৰিছেগৈ।...

...প্ৰকৃততে মামাক অসমৰ্ব নাছিল। কিন্তু তেওঁ অসমৰ্ব বুলি

জনাই দিলে। তাতে বেজাৰ পাই সৰ্বানন্দই ভনীয়েকক লৈ পৈত্ৰিক
ভেটিটোলৈ গুচি আহিল। নতুনকৈ খেৰ-বাঁহেৰে ঘৰ এটা বান্ধি
ললেহি।...এতিয়া মৰমৰ ৰূপহী আলিতে সি তাৰ কল্লনাক বাস্তৱত
ৰূপ দিয়াৰ একান্ত ইচ্ছা...

: ককাইদেউ দিনে-নিশাইনো তুমি কিবোৰ ভাবি থাক। লোৱা
—চাহখিনি খাই লোৱা।

মালাৰ মাতত ভাৱ বাস্তৱপৰা সৰ্বানন্দ আকৌ বাস্তৱ বাস্তৱলৈ
ঘূৰিল। সি মালাৰ লগত অলপ ধেমালি কৰি গাৰ জড়তা দূৰ কৰিবৰ
মনেৰে অলপকৈ হাঁহি মাৰি ক'লে—

: ভাবিম আৰু কি? তোৰ কথা ভাবিছোঁ। সুন্দৰৰ কথা
ভাবিছোঁ। তহঁত ছয়োটাকে বিয়া পাতি দিয়া কথা ভাবিছোঁ।
—বেলেগ আৰু একো ভবা নাই।

: ইচ্ পাই। তুমিও যে আৰু। আন কথা ভাবিবলৈ নাই—

: আছে।

: পিছে সেইবোৰ নাভাবা কিয়? অনৰ্থক এইবোৰ কি ভাবিছা?

: অনৰ্থক নহয়। তহঁতৰ বিয়াখনত মই এটা বিশেষ অৰ্থ প্ৰয়োগ
কৰিহে কথাবোৰ ভাবিছোঁ।...তহঁত ছয়োটা লগ লাগি আমাক মুক্তিৰ
সন্ধান দিব লাগিব।

: যো-ৱা-আ-হ। তুমি যে ভাল মানুহ। মই সেইবোৰ মাথা-
গুণ একো বুজা নাই।

: বুজি ল, বাহিৰৰ ফালে চাই সৰ্বানন্দই কৈ গ'ল,...এতিয়াৰ
দৰে ভেতিয়াও তহঁতৰ সাধনা এক হৈ থাকিব।...বিয়াৰ পিছত নিজৰ
কৰ্তব্য পাহৰি নগৈ সাধনাৰ উচ্চ শিখৰত উঠিবগৈ লাগিব। শংকৰী-
কলাক দেশ-বিদেশত প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ওলাই যাব লাগিব। বৰগীতৰ
অমিয়া মাধুৰীয়ে ভাৰতৰ আকাশ মার্গত ধলকনি তুলিব লাগিব।...
পাৰিবি?

সৰ্বানন্দই বাহিৰপৰা দৃষ্টি ঘূৰাই আনি জ্যোতিমালাৰ ফালে

তাই খবৰবাই উঠিল : আবে, মই ইমান সাক্ষী কথা কৈ বাব লাগিছে।
আক তাই গৈ ভিতৰত...ধুব্.ব্.ব্.

: ঙ্গ ঙ্গ তুমি কৈ গৈ থাক।...মই ইয়াৰপৰাই শুনি আছোঁ।...
ঙ... ঙ্গ...

সৰ্বানন্দৰ ওঠৰ ফাকত মিচিকি হাঁহি এটা বিৰিডি গ'ল।

সুন্দৰ ! সুন্দৰ চলিহা !

সুন্দৰক সৰ্বানন্দই মাজুলীৰ বোকাৰ মাজৰপৰা যেন মাণিক
আৱিষ্কাৰ কৰি আনিছে।

সত্ৰীয়া সংস্কৃতিত সুন্দৰৰ জ্ঞান আছে। সি'নিজে বাব জানে। গাৰ
জানে। ভাল লগাকৈ নাচিব জানে। সুন্দৰ প্রকৃতিতে শিল্পী। সৰ্বানন্দৰ
দৰে সুন্দৰেও শংকৰদেৱক নতুনকৈ বুজিবলৈ বিচাৰে। নতুনকৈ শিকিবলৈ
বিচাৰে। সুন্দৰো এজন শংকৰ সাধক। তাৰ মতেও শংকৰদেৱ এজন
সাৰ্বজনীন শিল্পী। মহান শ্ৰষ্টা। মহান কলা-গুৰু। সিও বিচাৰে
—শংকৰদেৱক আগত লৈ শংকৰ-সাধকসকল ভাৰতৰ প্ৰতিটো
চুকলৈ যাওক—ভাৰতৰ সীমা অতিক্ৰম কৰি বিশ্ব-মণ্ডল মজিয়ালৈ
যাওক। বিশ্ববাসীৰপৰা ১৪৪৯ খৃঃত অসম মূলকত জন্মগ্ৰহণ কৰা
যুগ মানৱ শংকৰদেৱ যে এজন মহান শ্ৰষ্টা, সেই স্বীকৃতি আনক...

...সৰ্বানন্দৰ সপোনৰ বাস্তৱ ৰূপায়ণত প্ৰধান সহায়ক হ'ব বুলি
তাৰি মাজুলীৰপৰা সুন্দৰক ৰূপহী আনিলে লৈ আহিল। এতিয়া সি
সৰ্বানন্দৰ সোঁ-হাত স্বৰূপ।...

...সৰ্বানন্দ আৰু সুন্দৰৰ দৰে জ্যোতিমালাও আজি ৰূপ সাগৰত
বুৰ মাৰি ৰূপ-তীৰ্থৰ যাত্ৰী হৈছে।

এই যাত্ৰাত তাইক ককায়েকতকৈও প্ৰেৰণা দিছে সুন্দৰ চলিহাই।

...ইতিমধ্যে সুন্দৰ আৰু জ্যোতিমালাৰ ভাৱ বিনিময়ৰ কথা
সৰ্বানন্দৰ চকুত নপৰাকৈ থকা নাই।...সেয়ে নেকি সিহঁত দুয়োটাৰে
সপোন-বাস্তৱ এক হৈ পৰিছে।...সেয়ে সিহঁত দুয়োটাই একে সময়তে
একে কথাকে ভাবিবলৈ লৈছে.....

...সুন্দৰ আৰু মালাৰ ভাৱ বিনিময়ত সৰ্বানন্দই নিজে প্ৰতিবন্ধক

হিচাবে থিয় দিবলৈ বিচৰা নাই।.....হয় যদি....হওক সিহঁতৰ মিলন।...সিহঁতৰ মিলনে হয়তো এদিন সমাজখনৰ উপকাৰ সাধনেই কৰিব।...তুমি মিলি হয়তো সঁচাকৈয়ে শংকৰ গুৰুৰ বাহিৰলৈ লৈ যাব পাৰিব।

...হয় যদি সুন্দৰ-জ্যোতিমালাৰ মিলন...হওক...

সৰ্বানন্দই সুন্দৰ-জ্যোতিৰ এই মিলন বিচাবে সামাজিক স্বার্থৰ বাবে।.....তাৰ মতে অসমৰ সকলো ডেকা-গাভৰুৰ মিলন হওক সামাজিক স্বার্থ পূৰণৰ বাবে। অসমীয়া সমাজৰ উন্নতিৰ বাবে। এই যুগত বিয়াৰ বৈদিক অর্থ সলনি কৰিবৰ হ'ল। এটা যুগত মানুহে বিয়া কৰাইছিল পুত্ৰ উৎপাদনৰ বাবে। পিছৰ যুগত সিয়েই যেন যৌন ক্ষুধা নিবাৰণৰ উপায় হিচাপে পৰিগণিত হ'ল।.....পিছে এতিয়াৰ সচেতন যুৱক-যুৱতীয়ে সেইবোৰ ব্যক্তি স্বার্থৰ কথা বাদ দি সামাজিক স্বার্থ পূৰাবৰ উদ্দেশ্যেহে বিবাহ পাশত আৱদ্ধ হ'ব লাগে।...

: ককাইদেউ তামোল।

: হৌঁ...ঐ...দে...

মালাৰ হাতৰ বটাটোৰপৰা তামোল এখন মুখত ভৰাই সৰ্বানন্দ বহাৰপৰা উঠিল। ভাৱবিলাসত থাকিলে নচলে।...হাতে-কামে কৰিবৰ বাবে ওলাই যাব লাগে। সি গাঁৱৰ ল'ৰা। গাঁৱত তাৰ ঘৰ। ইমান দিনে এইবোৰ কাম সি নগৰত কৰা কথা ভাবিছিল যদিও এতিয়া সেই ভাৱ সি ত্যাগ কৰিছে। সি গাঁৱলৈ ঘূৰি আহিছে যেতিয়া এতিয়াৰপৰা সংস্কৃতিৰ সকলো কাম সি গাঁৱত কৰিবলৈ ল'ব।

...অসমৰ গাঁও কেইখনহে জাতীয় সংস্কৃতিৰ ভেটি। গাঁৱতহে সকলো পোৱা যায়.....গাঁৱৰ জীৱনহে স্বাভাৱিক জীৱন। নগৰখন কৃত্ৰিমভাবে আৱৰা। নগৰবোৰ যেন খেয়াল-গজলবহে ঠাই.....টোটে-চপ্পৰ ঠাই নহয়...

: বোপাই, ঐ' বোপাই.....কুকুৰ-চুকুৰ কিবা আছে নেকি অ'।
—সৰ্বানন্দৰ পদুতিত এটা ছুৰুৰ কঠকঠৰ শুনিবলৈ পোৱা গ'ল। সি পদুতিৰ কালে তুমুৰিয়াই চালে।

চিনাকি মুখখনে ফেলেক কৰে হাঁহি এটা মাৰি কলে : বোপাই অ' সৰাই.....কুকুৰলৈ বৰ ভয় লাগে।

সৰ্বানন্দ চোতাললৈ নামি গ'ল। মালাও ভিতৰবপৰা ওলাই আহিল। এয়া সিহঁতৰ অতিকৈ চিনাকি কণকা বাই। মামাকৰ ঘৰত থাকোতে কণকা বাইক সিহঁতে সদায়ে লগ পাইছিল। কণকা বাই নগৰত সিহঁতৰ প্ৰতিবেশী আছিল। মামাকৰ ঘৰৰ ওচৰতে সৰু ছালি এখনৰ তলত বায়ে জীৱন কটাইছিল। নগৰলৈ আহিবৰ দিনা-পৰা কণকা বায়েই সিহঁতক ওমলাইছিল বুলি ক'ব পাৰি। সেয়ে নেকি কণকা বাই সিহঁতৰ অতিকৈ আপোন।...

: বাই...তুমি যে ক'বপৰা ওলালাহি। তোমাৰ কথা মোৰ সদায়ে মনত পৰে জানা।

: এৰা বাই...আঁহা...তোমাৰ কথা আমি সদায়ে পাতো। তুমি আমাৰ নিজৰ আইৰ নিচিনা।

সৰ্বানন্দ আৰু জ্যোতিমালাই আগপিছকৈ কলে।

দাঁত নোহোৱা আলু ছটা উলিয়াই আকৌ কণকা বায়ে ফেল ফেল কৰে হাঁহিলে। কলে : হয় দে ময়ো তহঁতক নেদেখি থাকিব নোৱাৰিহে এইখিনি পালোহি। আজি কিমান বহুবে তহঁতৰ লগত ধেমালী কৰিলো চা-চোন। মোৰনো আছে কোন? তহঁতেই পো—তহঁতেই জী।

কণকা বাই অহাত জ্যোতিমালাৰ মনত সঁচাকৈয়ে আনন্দৰ বেখা এটা বিৰিঙি গ'ল। সৰুতে মাতৃহাৰা হোৱা জ্যোতিমালাৰ প্ৰকৃততে কণকা বাইকে মাক যেন লাগে।...

জ্যোতিমালা চাহৰ যোগাৰত লাগিল।

সৰ্বানন্দ কণকা বাইৰ লগত কথাত বহিল। প্ৰথমে ধায়েই আৰম্ভ কৰিলে—

: তহঁত গুচি আহিবৰ দিন ধৰি মোৰ চকুত টোপনি নাই। ক'ত-বা আহহি, কেনেকৈ বা আহহি। ঘৰ-হুৱাবোৰ ভালদেই চকুত পৰিছে। তথাপি নতুন ঠাইৰ নতুন কথা। অলপ চাই-চিতি কুৰিবি।

: এৰা বাই। ঘৰ-দুৱাৰ সজাবপৰা আৰম্ভ কৰি এতিয়ালৈকে
বুলি ভালেখিনি পা-পইচা খবচ কৰিব লগা হ'ল। দদাইদেউহঁতে কাঠ-
বাঁহবোৰৰ ওদাৰক কৰি আছিল বুলিহে...

: হওক, সেইবোৰকে বেছি কিনি যে ইমানখিনি কৰিলি।

—কথাৰ লাচতে কণকা বায়ে হাতৰ বঙা হাঁচতিখন মেলিলে।
শুকান পাণ কেইখন আৰু শুকান তামোল কেইটা লুটিয়াই-বগৰাই
তাৰ মাজৰপৰা কাগজৰ সৰু টোপোলা এটা উলিয়ালে। হাতৰ
টিপতে অলপ মেলা নিচিনা কৰি আকৌ সামৰি সৰ্বানন্দৰ ফালে
আগবঢ়াই দিলে—: হৌ, ল। ভাল মানুহৰ হাতৰপৰাই বস্তুটো
আনিছে। ন-ঠাইত তহঁতৰ কিবা বিপদ হয় বুলিয়েই।...

সৰ্বানন্দই কাগজৰ সৰু টোপোলাটো মেলি চালে। বঙা-ক'লা
সূতাৰে বতা সৰু বতীয়া এডাল থুপাই থোৱা আছে। সি সূতাডাল
ছহাতে ধৰি মেলি দি কৈ উঠিল—

: বাই—এইটো দেখোন তা-বি-জ্ঞ। ইয়াৰে কি কামত আহিব ?

: নতুন ঠাইত তহঁতক ই বৰ কাম দিব। নগৰত থকা কাৰণে
তহঁতে তাবিজ-তুবুজৰ মহিমা বুজি নেপালি। গাঁৱত থকা হলে বুজিলি-
হেঁতেন। এইটো বস্তু লগত থাকিলে তেখেতসকল কাৰ নাচাপে।

: তেখেত সকল মানে ?—সৰ্বানন্দই কোতুহলী মানুহৰ অভিনয়
কৰিলে।

: ল'ৰা মানুহ, তহঁতৰ আগত সেইবোৰ ক'বই নাপায়। মৰা
মিটুক আৰু মানুহৰ সজত নথকা সকল। বৰগছৰ তলত বাস কৰা
সকল।

: ইয়ে—হয় নেকি ? মই কিন্তু মানুহৰ বাহিৰে ক'ববাত আন
কিবা আছে বুলি বিশ্বাস নকৰো। এইবোৰ আচলতে মনৰহে কথা।
যাৰ মানসিক শক্তি দুৰ্বল সিহে এইবোৰ বিশ্বাস কৰে, তোমাৰ 'তেখেত'
সকলে ভাকহে পায়। তথাপি তুমিয়ে আমাৰ মংগল কামনা কৰি
তাবিজটো আনিলা—লগে। আৰু।

: ল-ল—বোপাই। তেখেতসকলক অবিশ্বাস নকৰিব। নাপায়।

এনেতে চাহ আহি পালে ।

কণক বায়ে চকু-মুখত সন্তোষ ভাৱ প্ৰকাশ কৰি কলে—

: মোৰ আইৰ কুশল হওক । ককায়েকৰ হাতত বস্তু এটা আনি দিহেঁ। তই ভালকৈ ৰাখিবি ; সদায় মূৰৰ শিতানত ধৰি আক ধুতি গাৰেহে চোৱা-মেলা কৰিবি ।

মালাই কৌতূহলেৰে ককায়েকৰ ফালে চালে : কি বস্তু ককাইদেউ ?

সৰ্বানন্দই মুঠিৰ টোপোলাটো মালাৰ ফালে আগবঢ়াই দিলে :
চাংঘাতিক জিনিষ

মালাই টোপোলাটো মেলি চালে : অ'তাবিজ্ঞ ।

তাবিজ্ঞটো সামৰি থবলৈ কৈ কণক বায়ে কপহী আলি গাঁৱৰ সেই জাতীয় আন কথা উলিয়ালে । নতুন মানুহে ইয়াত ভালকৈ ফুৰা-চকা কৰিব লাগে । ভগা-ছিগা যদিও এইখন গাঁৱৰ নামঘৰটো বৰ জয়াল । সেইফালে গলে সদায় মূৰ দোৱাই আহিব লাগে । গাঁওখনৰ পশ্চিমে জোপুহা হাবিখনৰ ফালে পৰা পক্ষত নোৰোৱাই ভাল । দিন-দুপৰতে তাত বগা ঘোঁৰা, ক'লা ঘোঁৰা ওলায় । সৰ্বানন্দৰ মাকে বোলে জ্যোতি-মালাৰ জন্মৰ পিছত সেইখন হাবিতে ভয় খাই তেজ-বতিয়াই মৰিল ।

কণক বায়ে সৰ্বানন্দইতৰ আগত গাঁওখনৰ মানুহবোৰৰ স্বভাৱ-চৰিত্ৰ সম্পৰ্কেও এবকলা বুজনি দিলে । গাওঁ ভাল—পিছে চলিব নাজানিলে বোপাই-আই গাঁও যম-কাল । তাৰদৰে যেনিবা ইয়াত গাই-গোট নহয় । ইয়াত মাৰ আছে । এইখন গাঁৱৰ পেট কপটীয়া মানুহৰ ভিতৰত কপায়ণ মেধি, দামোদৰ দত্ত আৰু শিঙৰা ভকত । দামোদৰ দত্তৰ আকৌ মন্ত্ৰী-মুদাগৰৰ লগতহে কথা-বতৰা । শিঙৰা ভকত বুঢ়া হ'ল যদিও...তই আই তাৰ চকুৱে চকুৱে নাচাবি বৰ বেয়া স্বভাৱৰ মানুহ...।

কণক বাইৰ কথা শুনি জ্যোতিমালা তন্দ্বয় হৈছিল যদিও সৰ্বানন্দৰ মনত বাইৰ প্ৰতিটো কথাতে একোটা প্ৰশ্ন জাগিছিল । এইখন গাঁৱৰ বিভিন্ন দিশত এনেদৰে নিৰ্ভীক মন্তব্য দিব পৰা বাইৰ জন্ম ক'ত ? কণক-বাই ডাঙৰ দীঘল হৈছিল ক'ত ? নগৰৰ ভগা হালিৰ ওলত জীৱন

কটোৱা, সদায় নগৰতে দেখিবলৈ পোৱা কণক বাইৰ লগত এইখন গাঁৱৰ সম্পৰ্ক কোনখিনিত ? আগতে এদিনো সি কণক বাইৰ মুখত এইখন গাঁৱৰ সদনাম বদনামৰ কথা শুনা নাছিল। আজি কেনেকৈ বায়ে গাঁওখনৰ ইমানখিনি খবৰ সলসলিয়াটো দি গ'ল ? সিয়ে বা এদিনলৈও কণক বাইৰ জনমৰ ঠাইখন সজ্জে নোলোৱাকৈ থাকিল কিয় ?

: বাই, তোমাক আমি আই বুলিয়েই ভাবো। তুমিও আমাক নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালী বুলি ভাব। তথাপি তোমাক আজিলৈকে এটা কথা সোধা নাই। আজি সোধো।—বহুপৰ কণকা বাইৰ মুখলৈ চাই সৰ্বানন্দই কলে।

বাইৰ সোলা মুখত আকৌ আগৰ হাঁহিটো বিৰিঙিল। কলে : সোধ।

: তোমাৰ জন্ম হৈছিল ক'ত ?

কণকা বায়ে আগৰ হাঁহিটোকে ওঁঠত বাধি কলে : বাক ধ। মোৰ জন্ম ঠাইখনৰ কথা তহঁতে নাজানিলেও একো হানি নাই। পিছে আজি মই এনেকৈ তহঁতৰ ভিতৰত বহি চাহ-তামোল খাই গৈছোঁ বুলি গাঁৱৰ মানুহক নকৰি। মই অজ্ঞাতি মানুহ।

ইয়াৰ পিছত কণকা বায়ে কাৰো কথাইলৈ কাণ নিদি অহা বাটেদি গুচি গ'ল। * * *

। হুই ।

সাংস্কৃতিৰ পথাৰখনৰ বন-পাত চিকুণাবলৈ গৈ সৰ্বানন্দ, মুনসব্ব
প্ৰথম চকু পৰিল গাঁৱৰ নামঘৰটোৰ ওপৰত ।...অসমীয়া সাংস্কৃতিৰ ঘাই
মজিয়াখনৰ ওপৰত ।

...কপহী আলি গাঁৱৰ নামঘৰটোৰ তেনেই জৰা-জীৰ্ণ অৱস্থা । ছাল-
বেৰ নাই । যেন গাঁওখনৰ এটা ৰাজহুৱা গৰু-গোঁহালিহে । গঞ্-
ৰাইজক কথাবোৰ বুজাই দিব লাগিব । নামঘৰটো তেনেকৈ অনাদৰ
কৰিব নাপায় । অশ্রু একো নালাগিলেও নামঘৰটো আমাক লাগে ।
বাপতি সাহোন নামঘৰটোহে আমাৰ আছেগৈ ।...নামঘৰটো আমাৰ
সকলোৰে আত্মা স্বৰূপ...নামঘৰটোৱেই আমাৰ জ্ঞানৰ আলয়...ইয়েই
আমাৰ জীৱনৰ পোহৰ...আজন্মৰ স্থল...।...সামাজিকভাৱে ইয়াতেই
আমাৰ মিলন হয় ।...নামঘৰটো আমাৰ মিলনক্ষেত্ৰ...

মহাকলাকাৰ শংকৰদেৱৰ আন সকলো শ্ৰেষ্ঠ অৱদানৰ ভিতৰত নাম
ঘৰটোও এটা ।... এইটো নাম ঘৰতে শিল্পী শংকৰে এদিন...নাট-
প্ৰযোজনা কৰিছিল...অসমীয়া যজ্ঞৰ পাতনি মেলিছিল...অসমীয়া
সমাজক...অৱহেলিত জনক আত্মাৰ গহ্বৰৰপৰা পোহৰলৈ তুলি
আনিছিল । এইটো নামঘৰতে এদিন শিল্পীজনাই 'হিন্দুল হত্যাল'
আনি বৈকুণ্ঠৰ পট আঁকি চিহ্ন যাত্ৰা ক্ষুদ্ৰ নাটিকাৰ অভিনয়েৰে
নতুন টেকনিকৰ...অসমীয়া ভাওনাৰ ছুৱাৰ যুকলি কৰিলে । সেই
ভেটিয়াৰপৰা...সেই ১৪৬৮ খৃষ্টাব্দৰপৰা...নিয়মীয়াকৈ এই নামঘৰতে
আবহুত হ'ল নাট-পৰিবেশন ।...ভেটিয়াই শিল্পী জনাই বটা খোল
বজাই...আমাক বৰধেমালি...সক ধেমালি নানা অংগী-জংগী শিকাই
গ'ল

...ভেনেহলে...ভেনেহলে এইটো নামঘৰক আমি এতিয়া গৰু-
গোহালি হ'বলৈ এৰি দিলে কেনেকৈ হ'ব ? ভাৰোপুৰি নামঘৰটো

সজাই-পবাই ললে ৰূপহী আলিত সি তাৰ কল্পনাক বাস্তৱ ৰূপ দিয়াতো সহায় হ'ব।

সেয়ে আজি এইখন গাঁৱৰে বদন, মনোৰাম আদি ডেকা কেইজনমান লগ লাগি নামঘৰৰ ভগা ছাল কেইখনৰ তলতে ৰূপহী আলিৰ গঞা-বাইজক গোটাইছে। লগতে সুন্দৰেও সহযোগ কৰিছে। সকলোৱে মিলি গাঁৱৰ নামঘৰটোৰ অৱস্থা উন্নত কৰিবৰ বাবে আলোচনা কৰিব।

কাপোৰ সাজ পিন্ধি সৰ্বানন্দ নামঘৰলৈ বুলি ওলাই গ'ল। সুন্দৰহঁত ইতিমধ্যে আগবাঢ়িলেই।

পতুলীৰ পিছতে সৰ্বানন্দক আকৌ নানানভাৱে চাৰিওফালৰপৰা বেৰি ধৰিলে।

নামঘৰটো সোনকালে ভাল কৰি লব পাৰিলেই হ'ল।...তাতে সি, সুন্দৰ আৰু গাঁৱৰ ডেকা মনোৰামহঁত মিলি এটি অনুষ্ঠান আৰম্ভ কৰিব। নাম দিব 'শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ'। এই অনুষ্ঠানটোৰ যোগেদি পাৰ্থ্যমানে শুদ্ধ ৰূপত শংকৰদেৱৰ অৱদানখিনি চৰ্চা কৰা হ'ব। গাঁৱৰ প্ৰতিভাসম্পন্ন ল'ৰা-ছোৱালীবিলাকক জাতীয় গীত-মাত শিকোৱা হ'ব। সত্ৰীয়া গীত-নৃত্য শিকোৱা হ'ব। শংকৰী-কলাৰ সম্যক জ্ঞান দিবলৈ যত্ন কৰা হ'ব। শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰৰ শিল্পীসকলৰ যোগেদি...এখন এখনকৈ আটাই কেইখন অংকীয়া নাটৰ ভাওনা কৰোৱাব লাগিব...পিছত এই সকল শিল্পীক লৈ 'শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ' ৰূপহী আলিৰপৰা অসমৰ অগ্ৰাণ্ঠ ঠাইলৈ ওলাই...যাব প্ৰথমে অসম আৰু অসমীয়াকে বুজাই দিব...শংকৰী কলাৰ..অসমীয়া কলাৰ মানদণ্ড কেনে পৰ্যায়ৰ...তাৰ পিছত 'শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ' ওলাব ভাৱতৰ অগ্ৰাণ্ঠ প্ৰান্তলৈ তাৰ পিছত বিশ্ব-মঞ্চৰ মজিয়ালৈ।

সৰ্বানন্দ ৰূপহী আলি গাঁৱৰ বন-চুবুৰীটোৰ ওচৰ পালেগৈ।

সেইখিনিতে তাক গাঁৱৰ আন কেইজনমান বয়সীয়া লোকে লগ পালে : বোণা আহা। ভোমাক দেখিহে বৈ আহোঁ। বোলো দোখোজ একেলগে খাওঁ। দুটা মুখৰ কথা আলচো।

: বলক। আপোনালোক এনেদৰে আগবাঢ়ি অহাটো মোৰ সৌভাগ্য বুলিয়েই ধৰি লৈছোঁ।

এজন বুঢ়াই সৰ্বানন্দৰ কথাখাক কাটি নি কলে : হ'ব। তোমাৰ কি সৌভাগ্য। গাঁৱৰ গুণি ল'ৰা গাঁৱলৈ গুণ-মশেৰে ঘূৰি অহা বাবে আমিহে সৌভাগ্যবান। তুমি এনেদৰে ঘূৰি আহি বৰ ভাল কাম কৰিলা। আমি নোৱাৰিলোঁ। তুমি যি পাবা কৰা। আমি কবিব পৰা দিনত নকৰিলোঁ। দেও-মনিচ একো নামানো। মতা ম'হৰ দৰে ফেৰ পাতি ফুৰোঁতেই গ'ল। মহাপুৰুষজনকে চিনি নোপোৱা আমিবোৰ পাণী বুজিছা। পাণী। আমাৰ পাপ হ'ল, আমাৰ ভুল হ'ল, পিছে বিজ্ঞা-বুদ্ধি থকা চকু গজা তোমালোকে তেনেকৈ ভুল নকৰিবা।

সৰ্বানন্দই বুঢ়া কেইজনৰ চকুলৈ চালে। বয়সে গৰকা সহজ সবল মানুহ কেইজনে প্ৰকৃত কথাকে কৈছে। আগৰিখিনি মানুহে ভুল কৰি গ'ল বুলিয়েই এতিয়াৰখিনি মানুহে ভুল কৰা উচিত নহব নিশ্চয় ; এয়া আমাৰ সচেতন হোৱাৰ সময়...

কোমল মাতেৰে সৰ্বানন্দই কলে : মুনিবো মতিভ্ৰম হয়। তেনে-স্থলত মই কোন। ভুল হলে আপোনালোকে শুধৰণি কৰি দিব। আপোনালোক আমাক মনে-প্ৰাণে সহায় কৰিব লাগিব।

বুঢ়া কেইজনে একেমুখে উত্তৰ দিলে : হয় বোপা, আমি যি পাবো তোমাক সহায় কৰিম। নামঘৰটো ভাল কৰিবলৈ লৈছা বুলি শুনি বৰ আনন্দ পাইছোঁ। গুৰুজনাই আমাক এই কেবা কম বস্তু দি যোৱা নাই। তেৰা স্বয়ং ভগৱান বুলিহে ইমানখিনি কৰিব পাৰিলে।

সৰ্বানন্দই আকৌ বুঢ়া কেইজনৰ চকুলৈ চালে। তেওঁলোকৰ শেষৰ কথাৰ তাৰ সমূলি মনঃপূত নহ'ল। মানুহ শংকৰদেৱক আক' ভগৱান বুলি কোৱা হয় কিয় ? শংকৰদেৱক ভগৱানৰ লগত গেটি-পেটি কৰা হৈছে বাবেই শংকৰী সাংস্কৃতিৰ আজি এনে না-জল না-হল অৱস্থা। মানুহ শংকৰেহে আমাক 'Five Little Senses'ৰ বোগেদি সমাজ স্তম্ভৰ কৰাৰ শিক্ষা দি গৈছিল' ভগৱান শংকৰে আমাক নিশ্চয়

নহয়। আমি আজি মানুহ শংকৰৰ মানৱতাৰে দোহাৰিব লাগে, ভগৱান শংকৰ নহয়।...ভগৱান সৰ্বত্ৰ বিद्यমান বুলি কোৱা হয় যদিও মানুহৰ বাবে তেওঁ এটা ঠেক সীমাৰ ভিতৰত...কিন্তু শংকৰদেৱক আমি কোনো ধৰণৰ সীমাৰ ভিতৰত ভৰালে নহ'ব। শংকৰ অসীমৰ যাত্ৰী... শংকৰ যে ৰূপ-তীৰ্থৰ যাত্ৰী

আন কথা এৰি সৰ্বানন্দই বুঢ়া কেইজনৰ আগত সেই প্ৰসংগটোকে অৱতাৰণা কৰি ন দৃষ্টিৰে কথাবোৰ বুজাবৰ যত্ন কৰিলে—

: শংকৰ গুৰুক ভগৱান বুলি নোকোৱাই ভাল নেকি ?

: জানো বোপা। নামঘৰৰ থাপনাখনৰ বাহিৰে আন আমি একো নুবুজো। সেয়াই আমাৰ ভগৱান। শংকৰ গুৰুকো আমি তাতে বিচাৰো।

: আধ্যাত্মিক দৃষ্টিৰে চালে অৱশ্যে কথাষাৰ উলাই কৰিব নোৱাৰি। আধ্যাত্মিকতাক সাৱটি থাকিলে বাস্তৱত যে আমি একো কৰিব নোৱাৰিম। এই ক্ষেত্ৰত আমাৰ ভাৱবোৰ কিছু কঠোৰ আৰু বাস্তৱ-মুখী হোৱা উচিত।

: কোৱাচোন বাক।

: শুনক। নামঘৰৰ থাপনাখন ভগৱান নহয় বা তাত ভগৱান নাই। সেয়া মাথো বিশ্বাসৰ সমষ্টি। ভাবিলেহে তাত আমি ভগৱানক পাওঁ। কায়িক ভাৱে বিচাৰিলে তাত ভগৱানক পোৱা নাযায়। ভগৱান হ'ল ভাৱৰ পুতলা। তেওঁৰ স্থিতি কল্পনাত। তেওঁৰ স্থিতি লোক-বিশ্বাসত। কিন্তু শংকৰ গুৰুৰ স্থিতি তেনেদৰে লোক বিশ্বাসত নহয়। ভগৱানৰ সলনি তেওঁক মহাপুৰুষ বুলি কোৱা হৈছে। তেওঁ এজন মানুহ-মানৱ-মহামানৱ। তেওঁ এজন ঐতিহাসিক ব্যক্তি, তেওঁ এজন শিল্পী, শিল্পীক পূজা কৰাতকৈও শিল্পীৰ গুণধনিকহে আমি পূজা কৰিব লাগে। এই পূজা ধূপৰ কাঠিৰে নহয়, ই পূজা হ'ব তেওঁ শিকাই থৈ যোৱা জ্ঞানৰ সাধনাৰে। সেই জ্ঞান নাম-কীৰ্তনৰ জ্ঞানেই হওক বা স্মৃতিধাৰী নাচৰ জ্ঞানেই হওক। অন্ধ বিশ্বাসেৰে কুসংস্কাৰেৰে সেৱা কৰি আঠৰ ছাল চিন্তা দিন আজি

নাই। দিন সলনি হৈছে। আজি সংস্কাৰ মুক্ত হৈ বাস্তৱমুখী হৈ কামেৰে গাৰ ঘাম মাটিত পেলোৱাৰ দিন।

অবাক দৃষ্টিৰে বুঢ়া কেইজনে সৰ্বানন্দৰ ফালে চালে : জানো বোপা, হব পাৰে। দিন সলনি হোৱাৰ কথা কব লাগিছেনে ? পাঁচ টকীয়া দমৰা গকটো এতিয়া পাঁচশতো নোপোৱা হ'ল...

কেইটামান পছলী পাৰ হোৱাৰ পিছতে সৰ্বানন্দহঁতৰ দলটোক কপায়ণ মেধিয়ে লগ পালে। তেওঁ নামঘৰলৈকে বুলি ওলাইছে। খোজ আগবঢ়ায়ে তেওঁ সৰ্বানন্দৰ ভবিষ্যতৰ মূৰলৈকে চালে। তেওঁৰ চাৱনিত সৰ্বানন্দই তেওঁক মাত দিবলৈ বাধ্য হ'ল।

: পেহাদেউ।

: ঔ। আহিছোঁ।—কৰ্কশ মাতটোৰে কপায়ণ মেধিয়ে কৈ গ'ল—আজিৰ মিটিংখন কাৰ ছকুমত পাতিলি ?

সৰ্বানন্দই মেধিৰ বঙা পৰা চকু দুটালৈ চালে : ছকুম মানে, নামঘৰটো বেয়া হৈ আছে, ভাল কৰিবৰ বাবে আমি ডেকাবোৰে নিজে নিজেই পাতিলোঁ।

মেধিৰ কৰ্কশ মাতটো আকৌ বাজি উঠিল : এহ্, আটাইবোৰ কাম তেনেকৈ নিজৰ মতত কৰিবলৈ গলে কেনেকৈ হ'ব। আমি বুঢ়াবোৰ আছোঁ, আমাক এষাৰ কথা ভুসুখিলি।

সৰ্বানন্দই বিনয় ভাবেৰে কলে : নিজৰ মতেৰে কৰিবলৈ গলেও আমি বোধকৰো কোনো বেয়া কাম কৰিবলৈ আগবঢ়া নাই। তথাপি, গাঁৱৰ বয়সীয়া হিচাপে তোমাক বা এখেতসকলক কথাটো এবাৰ সোধা ভাল আছিল। আমাৰ ভুল হ'ল। বেয়া নাপাবা আক...

কপায়ণ মেধিয়ে বঙা চকু দুটা ঘনঘনকৈ টিপিয়াই, কৰ্কশ যদিও মাতটো পাবেমানে গলগলীয়া কৰি কলে : কব কি পাৰ। পিছৰ বোৰ কথা আমাক সোধি-পোছি লবি। নামঘৰটো সংঘৰ নিয়মত কৰিব লাগিব।

: পেহাইনো কোন সংঘৰ কথা কৈছে ?—সৰ্বানন্দই কপায়ণ মেধিৰ মুখলৈ চালে।

: শংকৰ সংঘৰ কথা কৈছে।

: নামঘৰ কবিবৰ বাবে শংকৰ সংঘৰ কিবা বেলেগ নিয়ম আছে নেকি ?

এনেতে ৰূপায়ণ মেধিক কক্ষটোৱে আহি হেঁচামাৰি ধৰিলেহি।
তেওঁৰ থকথকনিত প্ৰসংগটো তল পৰি গ'ল।

সকলো নামঘৰ পালেগৈ।

নামঘৰত তেতিয়া ৰূপহী আলিৰ প্ৰায়শ্চিন্তি মানুহেই গোট
খাইছিল। সৰ্বানন্দ আৰু গাঁৱৰ বয়সীয়া দলটো গৈ পোৱাৰ লগে লগেই
আলোচনাৰ কাম আবস্তু হ'ল।

...আলোচনা আবস্তু হোৱাৰ লগে লগেই তুমুল বাগ-বিতণ্ডা।
দেখা গ'ল ৰূপহী আলি গাঁৱৰ বাইজৰ মাজত দুটা ভাগ। এদল
প্ৰাচীন নীতি-নিয়মত মোহাৰু। আনদল গোটা শংকৰ পন্থী—শংকৰী
ধৰ্মৰ নামত কটকটীয়া আনুষ্ঠানিক আইনেৰে বান্ধ খোৱা। শক্তিহীন
হলেও তাৰ ভিতৰতে আৰু এটা দল নথকা নহয়।—সেইটো
ভাগৱতীয়া বোধহয়।

সুন্দৰ সৰ্বানন্দৰ আৰু বুজিবলৈ বাকী নাথাকিল যে এই ধৰ্মীয়
দলা-দলি, এই কুসংস্কাৰাচ্ছন্ন নীতি-নিয়মৰ অৰিয়া অৰিৰ বাবেই
ৰূপহী আলি নামঘৰটোৰ এই অৱস্থা। এইবোৰৰ বাবেই আজিলৈকে
ইয়াত এটাও ৰাজহুৱা অনুষ্ঠানে গা-কৰি উঠিব পৰা নাই। সামাজিক
জীৱনৰ অনৰ্থৰ মূলতে এই প্ৰয়োজনহীন কথাবোৰ... ৰূপহী
আলিৰপৰা এই দলাদলি আঁতৰাবই লাগিব।

নিৰ্ভিকভাৱে সৰ্বানন্দ থিয় হ'ল : স্তনক বাইজ।

নামঘৰত ক্ষন্তেক নিজম পৰিল।

উত্তেজনাৰ বঙা পৰা মুখবোৰে সৰ্বানন্দৰ ফালে চালে।

শাস্ত, ধীৰ, স্থিৰ স্বৰেৰে সৰ্বানন্দই কলে : আমি এতিয়া এনেকৈ
বাক-বিতণ্ডা কৰি থাকিলে হ'বনে ? আজি শ শ বছৰ আমি এই-
বোৰকে কৰিয়েই কটালোঁ। এইবোৰৰ বাবেই আমি যুগমানৰ
শংকৰক চিনিব নোৱাৰিলোঁ... যুগ ধৰ্মক বুজিব নোৱাৰিলোঁ। আমি

যি কেইটো মিলন হৈ অন্তৰ্বে তৰ্কাতক কৰি কটালে।—এই
 আটাই কেইটাই ব্যক্তিগত কথা।...অতিয় হলো সভা কথা।...এক
 কহি, যি জন মানসিকভাৱে হৰ্ষ সেইজনহে এনেদৰে নেবা-কমপেক্ষকৈ
 ধৰ্ম কথাত লাগে...সেইজনহে ভগৱান নামৰ অদৃষ্ট শক্তিটোৰ
 শৰণাগত হয়। ভগৱান শৰণৰ বাৰা অন্তৰ পৰিত্ৰ কৰিয়েই আমি
 কামত ধৰিব লাগে। ...সেইকাৰ হ'ল মাহুৰৰ বাবে...মাহুৰৰ
 উপকাৰৰ বাবে কৰা কাৰ।...মানৱ-সেৱাহে আমাৰ আচল ধৰ্ম।
 গতিকে আমি সকলো ব্যক্তিগত চিন্তা-ভাৱনা বাদ দি শংকৰ ভক্ত
 পাতি যোৱা এই মিলন মনিকত মিল হ'ব লাগে। শংকৰ সংকৰ নীতি-
 নিয়মবোৰৰপৰা, প্ৰচলিত প্ৰাচীন বৈদিক নীতি-নিয়মসমূহৰপৰা
 ভাগৱতৰ নীতি-নিয়মসমূহৰপৰা যুগ সাপেক্ষ সংকাৰ যুক্ত আৰু
 বাস্তৱ যুগী নীতি-নিয়মে গ্ৰহণ কৰি সমাজ চলোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিব
 লাগে...

...এতিয়া মই আশা কৰো সকলো পুৰণি কথা বাদ দি বাহিৰে
 এই মিলনৰ পথাৰখন চিকুণাই লওক। শংকৰে দি যোৱা এইখন
 মিলন ক্ষেত্ৰত সকলো হাতত ধৰা-ধৰি কৰি বহক.....

সৰ্বানন্দ ব'ল।

সমবেত কাৰো মুখত একো মাত নাই।

সেই গুৰু-গম্ভীৰ স্বৰত আকৌ জনিবলৈ পোৱা গ'ল : বাহিৰ
 বুজিবলৈ বহু কবক...

: কি আৰু বুজিবলৈ আছে ?—সেইটো দামোদৰ দত্তৰ মাত।

: ভৰানি...

: বাক তুমি কৈ যোৱা।—সেইটো চেনিধৰ বান্ধৱৰ মাত।

: জাতিৰ মাজত সমনীতিৰ প্ৰচেষ্টা সেই ১৯৬৮ বুটাকৰপৰা নিৰ-
 বিছিন্নভাৱে চলি আহিল। শংকৰদেৱে ধৰ্ম নামত বিজেত গঢ়াইছিল।
 অৱশ্যে আটো—এজন মুছলমান, দোখিন আটো, আহিল—এজন
 নাৰো, ভোলাই আটো আহিল—মিথি, বৰাই আটো কছাৰী, দুখিন

আঁঠে আছিল—কৈৱৰ্ত্তনপৰা, ভোটৰ কালৰ দামোদৰ, সপাতাউৰ
 নক্সোস্তম।...শংকৰ গুৰুৱে এই আটাই কেইজনকে একেলগে
 বহুৱাইছিল। নিজৰ সাম্প্ৰদায়িক ভাৱ-চিন্তা পৰিহাৰ কৰি...কেউজন
 একেলগে বহি পোহৰ বিচাৰিছিল।...পিছে আজিৰ সমাজত এই
 কেইজন একেলগে বহা দূৰৰ কথা একে খেলৰে তিনিজন একেলগে
 বহিব নোৱাৰা হ'ল। শংকৰ প্ৰচাৰিত 'এক শবণ নাম ধৰ্ম্মই' আজিৰ
 সমাজত সন্ত্ৰীতি বৃদ্ধি কৰিবলৈ অসমৰ্থ হৈছে।...গুৰুজনাৰ 'এক শবণ
 নাম'ক আমি তৰ্কৰ বিষয় হিচাপে নলৈ বৃহৎ শংকৰী সংস্কৃতিৰ এটি
 অংশ বুলি ল'ব লাগে...

...আজিৰপৰা আমি এই মহা মন্দিৰত বহি এই সংকল্পকে লওঁ...

সৰ্বানন্দ বহিল। নামঘৰত গুণ-গুণনি এটা উঠিছিল যদিও
 মুখ ফুটাই কোনেও একো নামতিলে।

সুযোগতে মনোৰামে নামঘৰটো নতুনাই আহল-বহলকৈ সজাব
 কথা উলিয়ালে।

বাইজ সিদ্ধান্তলৈ আহিল। নামঘৰৰ বাবে গাঁৱৰ সকলোৱেই
 চান্দা দিব। কেইজন মানে খেৰ-বাঁহখিনি দিব বুলিও গাত ললে।

দুদিনৰ পিছৰপৰাই কাম আৰম্ভ হ'ব। প্ৰতিঘৰৰপৰা একোজনকৈ
 আহি অংশ গ্ৰহণ কৰিবহি। এমাত্ৰৰ ভিতৰতে ৰূপহী আনিব
 নামঘৰটো বাইজে সজাই-পৰাই উলিয়াব।

কল্লেখকৰ বাবে স্তম্ভৰ চলিছা বাইজৰ সন্মুখত ৰিয় হ'ল।

সৰ্বানন্দই স্তম্ভক চিনাকি কৰি দিলে।

উত্তৰত স্তম্ভৰে জনালে—

: বাইজ, সুধীজনে কৈছে—শংকৰী ধৰ্মৰ পালনীৰ নীতিৰ পৰিবৰ্তন
 সাধনৰ যোগেদি আমি পৰম্পৰে পৰম্পৰক সামৰি লোৱাৰ ব্যৱস্থা
 কৰিব লাগে। শংকৰী ধৰ্মৰ মূল ধৰ্মনক কেন্দ্ৰ কৰি, এক নৈতিক
 আদৰ্শ চকুৰ আগত ৰাখি যুগ, চেতনা আৰু যুগ প্ৰভাৱৰ লগত
 ধৰ্মৰ পালনীৰ 'অঙ্গসমূহ' সংকলন সাধন কৰি লগেহে বৰ্ণাৰ্থক

শংকৰী বৰ্ণন সৰ্বকল আৰু সংকৰ্ণন কৰা হ'ব। অৰুচ আজিৰ শংকৰ
ভক্তসকলে, বৈষ্ণৱ-প্ৰাণ সকলে দাঁত ভঙা উৰুভিৰে মিলিৰ টেবুলা
আৰু পনীয়া নীতিৰ চাকি বাখি এনে প্ৰয়োজনীয় কথাবোৰক
উপেক্ষা কৰি যোৱা দেখা যায়। আমাৰ বাবে এয়া বৰ দুৰ্ভাগ্যৰ কথা।
...আশা কৰো বগহী আলিৰ বাইজে মন পৰিবৰ্তন কৰিব...

মুন্দৰ ব'ল।

ঘপহ কৰে চেনিধৰ বায়ন থিয় হ'ল—

: বাইজ, এইবোৰ কথাহে আচল কথা। আমি শুভিত নথি
আগত ধৰিছোঁ। আজিৰপৰা আমি সকলো এৰি একেলগে বহি
খাওঁ...

দামোদৰ দস্তই মাত দিলে : দেখা যাওক কি হয়। ইয়ালৈ আহি
আজি লাজহে পাব লগা হ'ল। শুধাৰি আগতে নামঘৰটো
হৈ লওক।

বাইজৰ মনটো কোমলা যেন পাই সৰ্বানন্দই সংকৃতি সম্পৰ্কে,
বৰ্তমান যুগত শংকৰী সংকৃতিৰ বিপৰ্য্যয় সম্পৰ্কে বগহীৰ বাইজক কিছু
বুজাই দিলে। পিছত 'ঐশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ'ৰ কথা উল্লেখ হ'ল।
'ঐশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ'ৰ উদ্দেশ্যৰ কথা জানিব পাৰি বগহীৰ একো
বাইজে বৰ ভাল পালে আৰু সোনকালে ক্ষেত্ৰৰ কাম আৰম্ভ কৰিবলৈ
সিহঁতক উৎসাহ দিলে।

এই প্ৰসংগটো কপায়ণ মেধি, দামোদৰ দস্ত আদি কেইজন-
মানেহে সমূলি সমৰ্থন কৰা যেন নালাগিল। ডেউলোকে নামঘৰত নাম-
কীৰ্তনৰ বাবে কোনো ধৰণৰ 'চমচ্‌কৃতি' কৰিবলৈ নিদিৰে। ডেউলোকৰ
মতে সংকৃতি কৰা মানেই ব্যক্তিচাৰ কথা...

সৰ্বানন্দই এতিয়া এওঁলোকক কি বুলি বুজনি দিব? সহজ
সবল এইবোৰ দাখুৰক স্বাৰ্থপন এল ভাষা কথিত পণ্ডিতে হয়তো
বুজাই দিছে 'নামেমে সাব'। নাম পাবলৈ শিকোৱাৰ বাহিৰে
যেন শংকৰদেৱে আমাক একো দি যোৱা নাই। হয়তো এইকল
পাণ্ডিত্যভিযাৰীয়ে আজিও বুজিবলৈ বৰ কৰা নাই—কলা এওঁলোকে

কি বস্তু। কীৰ্তন-ভাগৱতৰ পদসমূহ 'নাম-কীৰ্তন'ৰ অজুহাতত
পালে যেনেকৈ আত্ম-শুদ্ধি হয়, যুক্তি পোৱা যায়, তেনেকৈ বকীৰ্তন
বাগ-মানৰ লগত জন্মৰ সংযোগ কৰিলেও যে আত্ম-শুদ্ধি হয় এই কথা
বুজিও নোবুজি কিয় ? কিয় ??...

দামোদৰ দত্ত আৰু দলটোৰ লগত ভবিষ্যতে বুজা-বুজিলৈ অহাৰ
আশাৰে সেইদিনালৈ সৰ্বানন্দহঁতে আলোচনাৰ সামৰণি মাৰিলে ।***

তিথি ।

বহুত দিনৰ মূৰত কণক। বাইক জন পোৱাৰ আশাবে সৰ্বানন্দ নগৰলৈ গৈছিল।

কণক। বাইক নাপাই তাৰ মনটো সেৱেকি পৰিল। কোনো আকৰ্ষণ নাছিল যদিও নিভাসুই সৌজন্যতাৰ বাবে মাহাকৰ অৰ্ঘ্যতো এপাক সোমাই আছিল। সিহঁত তেনেকৈ গুচি অহা বাবে মাৰীয়েকৰ মনত বৰ ছুখ। ছুখ পাতলাবৰ বাবে এসপ্তাহমান থকা কৈ জ্যোতিমালাক পঠায় দিবলৈ কৈছে।

...সেমেকা মনেৰে সৰ্বানন্দ গড়মূৰীয়া কাকতিৰ ঘৰত সোমাল। কাকতি সাংস্কৃতিক জ্ঞান থকা লোক। তেখেতৰপৰা 'ঈশাংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ'ৰ বাবে ভালেখিনি বহুমূলীয়া পৰামৰ্শ পোৱা যাব।

কাকতিয়ে সৰ্বানন্দক আদৰ-সাদৰ কৰি বহুৱালে।

পিছত গাঁৱৰ থৰ-বাতিবি ললে। গাঁৱত সাংস্কৃতিক কাম-কাজ কৰি কেনে পাইছে বুজিলে।

সৰ্বানন্দই সবিধেৰ কৈ গ'ল। কৈ গ'ল...প্ৰথম দিনা কণক। বাইকৰ মাজত হোৱা ভৰ্কাভৰ্কাৰ কথা।

কাকতিয়ে পৰামৰ্শ চলেৰে জনালে—

...বহুক্ষেত্ৰতে গাঁওবাসী সু-সংস্কাৰিত অৱ হৈ আছে। আমি তেওঁলোকৰ মাজৰপৰা সেই অৱতা দূৰ কৰিব লাগিব। ...ধৰ্মৰ মাজত গাঁৱৰ মাজত অধৰ্ম চলি আছে। ...বৰপৰীয়া গাঁওবাসীৰ মাজত সংস্কাৰেৰে প্ৰভাৱিত এক শৰণ নাম-ধৰ্ম বিকৃত হৈ পৰিছে। ...আমি পৰিৱৰ্তনৰ মাজেদি সকলোকে সংস্কাৰ যুক্ত কৰি ল'ব লাগিব। ...আমি গাঁওবাসীক প্ৰকৃত ধৰ্মজ্ঞান দিব লাগিব...আমি কুলাই দিব লাগিব—ধৰ্মৰ সোঁহাটী সি বহুতেই ক'ইছাৰে কিছুমান অসদাংগভিৱান কথা প্ৰচাৰ কৰি আমাৰ মাজত ধৰ্ম বিকৃত হোৱা কৰিছে। কিন্তু ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ

খাকিলেও...শংকৰ প্ৰচাৰিত ধৰ্মত অলপো গোচাৰী নাই, সেই কথা আমি পণ্ডিত অ-পণ্ডিত সকলোৱেই বুজা উচিত...

...আজিকালি কিছুমান অমুঠানে, কিছুমান প্ৰচাৰকে অভিপাত নাম-ধৰ্মৰ কথা কৈ, শংকৰ গুৰুৰ আন সকলো মহৎ অৱদানকে অস্বীকাৰ কৰিবলৈ বিচাৰে।...এইসকলে পিছে শংকৰী সংস্কৃতিৰ প্ৰতি দুৰ্বোধ অভাৱ কৰিছে।

...কৃষ্ণ সংস্কৃতি প্ৰচাৰৰ বাবে কলাকাৰ শংকৰদেৱে ভাওনা কৰিলে। ভাওনাৰ আগে আগে গায়ন-বায়ন। গায়ন-বায়ন উঠি 'খেই' বুলি খোলত চাপৰ দিয়াৰ আগতেই জানো দৰ্শকক সন্ধান কৰি নিদিৱে ? —যেথাঃ ঐমদ্ যশোদা শূভ পদ কমলে নাস্তি ভক্তিনবাশাৎ...ঐমদ্ যশোদা শূভ ঐকৃতকত বাৰ ভক্তি নাই...যেথাঃ ঐকৃতক লীলা ললিত নিশ্চয়নে সাদৰৌ নৈব কৰ্ণৌ...তেওঁৰ লীলা কীৰ্তনত প্ৰজ্ঞাবে কাণ নাপাতে...ধিক্ তান ধিক্ তান ধিগেতান কথয়তি যুদঙ্গ বাজত... যুদঙ্গৰ বোলে তেওঁলোকৰ জীৱনকে ধিক্কাৰ দিছে...ভেনেহলে ধৰ্মৰ উচ্চ-বাচ্য কৰা সকলে এইখিনিক আওকাণ কৰিবলৈ বিচাৰে কিয় ?...

...কপাহীৰ 'ঐশংকৰ কলা-ক্ৰেত্ৰ'ই সকলোকে বুজাই দিয়ক... সংস্কৃতি সাধনাইহে মানৱৰ প্ৰকৃত পালনীয় ধৰ্ম সংস্কৃতিৰ সম্যক বিকাশ ঘটিলেহে সমাজ সু-শৃংখল হ'ব।...

কাকডিবপৰা নানা ধৰণৰ কাৰ্য্যকৰী উপাধেশ মৈ সৰ্বানন্দ সুবি আছিল।

আহি আহি সি যেতিয়া কপাহী আলি গাঁৱৰ তিনিআলি পালেহি তেতিয়া গাৰ নোম নেমেখা সময় হৈছে। সেইখিনিতে ডাক শিঙৰা শুকতে পালে।

: সবাই নেকি ?

: এয়া বদাইদেউ।

: ক'বপৰা আহিলিনো ?

: নৱকলম।

শিঙৰা শুকত সৰ্বানন্দৰ একেবাৰে কাণ চাপি আহিল : কথা এটা ফাঁও সবাই...

: কণক ?

: ...নাশকটো হ'ল বাক হওক। শিঙে বান বাকী কেবল
তেৱ এইবোৰত 'তই নলগাই' ভাল। গাঁৱৰ মানুহবোৰৰ মতলব
দোচোবা। চেনিধৰ ব্যৱনক তই কি বুজিবি... ব্যৱনে তেওঁৰ ঘৰৰ মুঠী-
জনীক তোৰ চোঁটত ওলমাব খুজিছে।... সেইজনী আনি তোৰ কি
হ'ব ?...

শিঙৰা ভকত ব'ল। সৰ্বানন্দই আত্মবতে ভকতৰ মুখখন এবাৰ
চাই ল'বলৈ যত্ন কৰিলে।

ভকত সৰ্বানন্দৰ আৰু অলপ ওচৰলৈ আহিল : আৰু এটা কথা
অ' সবাই..

: কণক।

: মই ফালি-চিৰি নকলেও হ'ব ! ঘৰ পাই তই দেখিবিগৈয়ে।...
তোৰ ঘৰলৈ আজি যিবোৰ আলহী আহিছে... সেইবোৰক মানে...
তোৰ ভাল হ'ব ভাবিহে কৈছো... তোৰ ঘৰত আলহী হিচাপে নবখাই
ভাল। অজ্ঞাতি মানুহক ঘৰৰ ভিতৰত... গাঁৱৰ মানুহে দেখিলে বৰ
বেয়া বুলিব... মই আহিলোঁহে ..

সৰ্বানন্দৰ কোনো কথাটো কাণ নিদি শিঙৰা ভকত আত্মবৰ লগত
মিলি গ'ল।

সৰ্বানন্দই ঘৰৰ ফালে খবকৈ খোজ আগবঢ়াই দিলে।

...তাৰ কিবা খেলি-মেলি লাগিল। শিঙৰা ভকতে বেন গোটেই-
খন খেলি-মেলি লগাই দিলেহি।... অজ্ঞাতি মানুহক... ঘৰৰ ভিতৰত...
কোন অজ্ঞাতি মানুহনো আলহী ৰূপে তাৰ ভিতৰত সোৱালহি...
কোনো বাক হ'ব পাৰে ?... তইতৰ ভিতৰত বহি চাই-তামোল খাই
গৈছো বুলি গাঁৱৰ মানুহক নকৰি... মই অজ্ঞাতি মানুহ... মই অজ্ঞাতি
মানুহ... সৰ্বানন্দৰ চেৰেকৈ কণকা বাইৰ কথাবাব মনত পৰি গ'ল।
জেনেহলে কণকা বায়েই আজি তাৰ ঘৰত আলহী ?

...কণকা বাই অজ্ঞাতি হ'ল, কণকা বাই মোৰ ঘৰত আলহী
বাৰুকৈ আহিল—তাৰ শিঙৰা ভকতৰ হানি কি ? শিঙৰা ভকতে

কণকা বাইৰ সম্পৰ্কে...ভেনে মন্তব্য দিলেই বা কিয় ? বাইৰ লগত
ভকতৰ সম্পৰ্ক স্থাপন হ'ল কোনখিনিত...

প্ৰকৃততে আজি যদি কণকা বাই তাৰ ঘৰত আলহী হয়, হওক
তেওঁ অজ্ঞাতি, তেওঁক সি বাখিবই...তেওঁ আজি তাৰ ঘৰত আলহী
হ'বই। সকলোপৰা কণকা বায়ে সিহঁতক মৰম কৰি আহিছে।...
সিহঁতে সেই মৰম, সেই আদৰ কেতিয়াও পাহৰিব নোৱাৰে।...

সৰ্বানন্দ আগবাঢ়িল।

নাৰায়ণ ! কাহে ভকতি কৰো তেৰা...

গাঁওখনৰ সিমূৰে কোনোবা এজনে সেয়া বৰগীত তানিছে।
শিল্পী শংকৰৰ অতুলনীয় অৱদান এই বৰগীতখিনি প্ৰকৃততে Superior
to other songs. বৰগীতৰ বাগ কিমান যে মধুৰ, কিমান যে
গম্ভীৰ। সেয়া সেই কণ্ঠটি, উপযুক্ত সাধনাৰেই গোৱা হৈছে। কণ্ঠ
সাধন কৰিবলৈ মন থাকিলে আমি সামবেদৰ ব্যাখ্যাৰ ওচৰ চপা
উচিত। এই প্ৰসংগত কৃষ্ণস্বামী শোতিনে কৈছে যে পুৱা পৰিবেশন
কৰা কণ্ঠ বাঘে গুজৰাৰ দৰে হৃদয়ৰপৰা উচ্চাৰণ হ'ব লাগে। ছপৰীয়াৰ
স্বৰ ডিঙিৰপৰা...তাৰ পিছৰ স্বৰ মূৰ্ছাৰপৰা উচ্চাৰিত হ'ব
লাগে। শুদ্ধ ৰূপে বাগ আলাপৰ পিছত তাৰ পাদত সংগীত আবস্ত
হয়। সংগীত বন্ধাকৰত পোৱা যায় যে বাগ আলাপ কৰোতে গ্ৰহ-
অংশ-বহু-তাৰ-স্ৰাস-অৱস্থা-বহু-বাড়-উড়-এই সকলৰ অভিব্যক্তি
থাকিব লাগে...

নিজৰ পছলি পাই সৰ্বানন্দ নিশ্চিত হ'ল যে দূৰবপৰা শুনি
অহা সেই কণ্ঠৰ আন কাৰো নহয়, সেই কণ্ঠ সুন্দৰ-সুন্দৰ
চলিছাৰ।

সৰ্বানন্দ চোতাল পোৱাৰ লগে লগে বৰগীত গোৱা শেষ হ'ল।

লগে লগে 'বৰ ভাল হৈছে' এই শব্দ কেইটা ওপৰা-ওপৰিকৈ
কেইবাটাও নাবী-কণ্ঠত বিনিত হ'ল।

নিজৰ ভকতৰ কথাৰ আকৌ সৰ্বানন্দৰ কাণত বাজিল, অজ্ঞাতি

মাহুতক অবব ভিতৰত, ক'তা এই কেইটা কৰ্ত্তব্য এটাওচোন কৰকা
বাইব নহয়।

সৰ্বানন্দই লাহেকৈ মাত দিলে : মালী—

: অ', ককাইদেউ পালেহি।—ছৰাবখন মেলি মালীয়ে লেপাটো
আগবঢ়াই দিলে,—ককাইদেউ তোমাৰ বাবে বৈ বৈ আমাৰ আকি,
আমনি লাগি গৈছে।...তোমাক বিচাৰি আলহী আহি আবেলিবপৰা বৈ
আছে। অৱশেষত বোলে' বাগ-ভালৰ মজলিচকে পতা য়াওক।

: ব্যৱস্থাটো বেয়া নহ'ল।

কথাযাব কৈ সৰ্বানন্দ ভিতৰ সোমাল।

: দাদা পালেহি।—সুন্দৰে কলে।

: হয়।—সৰ্বানন্দই উত্তৰ দিলে।

সুন্দৰক উত্তৰটো দিয়ে সি 'আলহী'ৰ কালে চালে। যৌৱন উপচা
ছজনী বোড়শী গাভৰু! সৰ্বানন্দৰ সম্পূৰ্ণ অচিনাকি। অথচ তাৰ
বাবেই আবেলিবপৰা বৈ আহেহি। এই ছজনী বোড়শীৰ বাবেই
শিঙৰা ভকতৰ অতৰোৰ যুবক কামোৰণি...

: আলহী বা ক'ব, চিনি নাপালে'।—সৰ্বানন্দই সুন্দৰৰ ওচৰৰ
চকৌখনত ভাগকৰা গাটো পেলাই দি কলে।

এগৰাকী বোড়শীয়ে কিবা এটা কবলৈ বুলি মুখ মেলিব খোজিছিল,
তেনেতে জ্যোতিমালীয়ে মুখ পাতি ধৰি কলে : আলহীৰ লগত পৰিচয়
পৰ্ব পিছতো হ'ব। আগতে তুমি হাত-মুখ ধুই চাহ খাবৰ বাবে ভিতৰলৈ
আহ।

সৰ্বানন্দই ভাগবৰ ছমুনিয়াহ এটা পেলাই মাজতে কলে : বই
চাহচোক গিলি লও তেনেহলে...

বোড়শী দুগৰাকীয়ে এইবাব মাত দিলে : নিশ্চয়, আপুনি নব ভাগবত
আহিছে।

সৰ্বানন্দই অলপকৈ হাঁহিলে।

চাহৰ পৰ্ব সামৰণি পৰাৰ পিছত সৰ্বানন্দৰ লগত আলহীক সুন্দৰে
চিনাকি কৰি দিলে—

: দাশা এওঁলোক চৈয়দাবাৰীৰ ছোৱালী। জেৰিণা আৰু উৰেলা।
জেৰিণাই এইবাব কলেজ শেষ কৰি আমাৰ দৰে নগৰবন্দা পৃষ্ঠ
ভংগ দি গাঁও পাইছেহি। আগবেপৰা গান গোৱা আৰু নচাত
ৰাপ। আমাক শুল্কবৰ্ত্তৈ বৰগীত এটা গাই শুনাগৈ।। এতিয়া
উন্নত ধৰণেৰে শংকৰী নৃত্য-গীত শিকিবৰ বাবে আমাৰ সহায় বিচাৰি
আহিছে...

সৰ্বানন্দই জেৰিণাৰ চকুলৈ চালে। তাই চকু নমাই নিলে।

...শিঙৰা ভকতৰ গাত দোৰ কি? এই কেইজনী প্ৰকৃততে
অজ্ঞাতিৰ ছোৱালী। তেওঁকনো বাক মই বুজাই নিদিলোঁ। কিয়
সংস্কৃতিয়ে জ্ঞাতি-অজ্ঞাতি নিবিচাৰে। সংস্কৃতিয়ে মানুহ বিচাৰে
...সংস্কৃতিয়ে শিল্পী বিচাৰে। সৰ্বানন্দই কোমলকৈ হাঁহি কলে :
জেৰিণা মোৰ ফালে চোৱাচোন।

জেৰিণা ভয়মক কৰে বঙা পৰি গ'ল। তাই বঙা পৰা দেখি সৰ্বানন্দৰ
খবৰ ভাল লাগিল। সি আকৌ কলে—

: আগতে নাচ শিকিছিল।

জেৰিণাৰ নাকেদি গৰম বতাহ ওলাল। ওপৰলৈ আহিব ধৰা
মূৰটো আকৌ আৰু অলপ তললৈ বহি গ'ল। সেপ গোটাচেৰেক
চোকি, শুকাই যোৱা ঠুঁট ছটা জিভাখনেৰে ভিলাই লৈ তাই কলে—
হয় শিকিছিলোঁ।

: কি নাচ?

: সত্ৰীয়া।

: সত্ৰীয়া...চৈয়দাবাৰীৰ ছোৱালীয়ে সত্ৰীয়া শিকিলে?

জেৰিণা-উৰেলাৰ তলমূৰ কৰাব পাল আৰু জ্যোতি-শুল্কবৰ হাঁ-কৈ
সৰ্বানন্দৰ ফালে চোৱাৰ পাল।

কিছু সময় নিবৰতাৰ পিছত গভীৰ কঠেৰে সৰ্বানন্দই কলে—
চৈয়দাবাৰীয়ে নিজৰ কৰ্ত্তব্য কৰিছে। কৰ্ত্তব্য জ্ঞান পাহৰি নৈহোঁ
আমি...আমি বহা বৈকল্পবোৰে। জেৰিণাক আমাৰ ওচৰলৈ বঠাই
সেই সুন্দৰমান প্ৰধান চৈয়দাবাৰীয়ে আমাক কৰ্ত্তব্য জ্ঞান দোহৰাই

দিয়ে। জেবিশা, তোমাক...তোমাব চৈয়বাবীক বক্তব্য। কোৱাচোন,
কত শিকিছিল।

: মাজুলীত।

: আৰ্চ্যা! আ...তা...না...না...না...ভিনি পোৱা? তাব অৰ্থ
কি?

: পাওঁ। তাব অৰ্থ—আত্মাৰ বিনাশ নাই।

: সত্ৰীয়া বৃত্ত্য বুলিলে কি বুজা?

: সত্ৰীয়া বৃত্ত্য বুলিলে গুৰু হুজুৰাই সত্ৰৰ মাধ্যমেৰে প্ৰচাৰ কৰা
বৃত্ত্যখিনিকে বুজোঁ। আমাৰ এই সত্ৰীয়া বৃত্ত্য অস্তিনয়, তাল,
তাল আৰু লয়ৰ আধাবভেই আধাবিত...আৰু সম্পূৰ্ণ শাস্ত্ৰ সম্ভত
ভাৱেই আধাবিত।

সৰ্বানন্দক আগতকৈ ভালেখিনি গভীৰ হোৱা দেখা গ'ল।

সি শূন্যৰ কালে চালে : শূন্যৰ—

: কওক।

: আমি জেবিশাৰ ওচৰলৈ যাব লাগিছিল, নিহে আমি যোৱাৰ
আগতে, জেবিশা নিজেই আমাৰ ওচৰলৈ আহিছে। জেবিশা
প্ৰকৃততে প্ৰতিভাসম্পন্ন শিল্পী। আজিৰপৰা তেওঁ আমাৰ দল-ভুক্ত
হ'ল। তেওঁৰ আদৰ্শ সঁচাকৈয়ে মোৰ ভাল লাগিছে। এজনী ইছলাম
হোৱালীৰ এই আগ্ৰহ সঁচাকৈয়ে চমৎকাৰ!

: নিশ্চয়, জেবিশা আমাৰ পৌৰৱস্থ হল।

জেবিশাই এবাৰ শূন্যৰলৈ, এবাৰ জ্যোতিমালালৈ, এবাৰ সৰ্বানন্দলৈ
চালে। তাই মনলৈ কিছু সাহস আছিল। সেই সাহসতে তাই কলে :
সক কালবেপৰাই মাজুলীৰ এগৰাকী সত্ৰীয়া বায়নৰ ওচৰত ঘাই নাচ
শিকিছিলে। তেখেতে কিন্তু সোৰু হিন্দু হোৱালী বুলিহে জানিছিল।
তেজিয়া মোৰ নাম আছিল জোনালী। ইছলাম হোৱালীৰ সম্ভত
প্ৰবেশ নিষেধ বুলিয়েই এই ব্যৱস্থা কৰা হয়।

সৰ্বানন্দই চকীখনত পোনৰৈ বহি কলে—

: ব্যৱস্থা আৰু কি কবিল! কাণিকি মি হলেও ইছলাম হোৱালী

এজনীয়ে সত্ৰীয়া নাচ শিকোতে ব্যৱনৰ বৈষ্ণৱী খোলত বোল নবজাকৈ থকা নাছিল। সেই একেটা খোলতে, একেখিনি বোলকে এতিয়াও নবজাকৈ নাথাকে নিশ্চয়। তুমি ইয়ালৈ সদায় আহিবা। চৈয়দবাবীৰ মুছলমান ছোৱালী এজনীয়ে হিন্দুৰ ঘৰলৈ আহি সত্ৰীয়া নাচ শিকিবহি। জাতীয় সংস্কৃতিৰ সেৱাত ত্ৰুতী হ'বহি—এই কথাত হয়তো চৈয়দবাবীৰ বন্ধুশীল কোনোবা কোনোবা—ৰূপহী আলিৰ বন্ধুশীল কোনোবা কোনোবা স্কুপ্ৰহৈ উঠিব। কিন্তু উঠক। হয়তো কোনোবাই কোনোবাই আমাক নিন্দা কৰিব। কৰক। বেয়া ল'ৰা, বেয়া ছোৱালী বুলি ক'ব। কণ্ডক। কিন্তু ৰূপহী আলিৰ চেনিধৰ ব্যৱনৰ দৰে মানুহবোৰে, চৈয়দবাবীৰ জমিৰ আলিৰ দৰে মহামুগ্ধৰ সকলে নিশ্চয় আমাক সমৰ্থন নকৰাকৈ নাথাকে। আমি নিশ্চয় অকলশৰীয়া নহ'ম।

: মই চৈয়দবাবীৰ সেই জমিৰ আলিৰে ছোৱালী। —মাতৃভ আগন্তকৈও সাহস সানি জেৰিণাই কলে।

: তুমি...তুমি...জমিৰ পেহাৰ ছোৱালী, সৰ্বানন্দই যেন আনন্দত উদ্ভাৱল হৈ পৰিল,—তুমি যদি জমিৰ পেহাৰ ছোৱালী তেন্তে ইমান সময় কোৱা নাই কিয়?

: মই সৰুবেপৰা মাজুলীত আছিলোঁ। ভাত আমাৰ সম্বন্ধীয় মানুহ এজন আছিল। তেখেতেই মোৰ পঢ়া-শুনাৰ...নৃত্য-গীতৰ তদাৰক কৰিছিল। সৰুবেপৰা মই মাজুলীত...সত্ৰীয়া বা-বতাহৰ মাজত ডাঙৰ হৈছোঁ। সেয়ে নেকি এনেকৈ সকলোৰে অপৰাধী হ'ব লগা হ'ল।

: তুমি জমিৰ পেহাৰ ছোৱালী। বচ্ তোমাৰ সকলো অপৰাধ বিনা তৰ্ক কমা কৰিব পাৰি। তোমাৰ বাবাজানক তুমি হয়তো নাজানা কিন্তু মই জানো। জমিৰ পেহা দেউতাৰ পৰম বন্ধু আছিল। তেখেতে এদিন আমাৰ ঘৰলৈ অবাধে আহ-বাহ কৰিছিল। দেউতাৰ লগত একেলগে নাচিছিল, গাইছিল, বজাইছিল। লোককো কুৱাইছিল, গোৱাইছিল, বজোৱাইছিল।

...জমিৰ পেছা মোৰ গুৰু। আচৰিত বহুবা—প্ৰথম খোলত বোল দিবলৈ মোক জমিৰ পেছাই শিকাইছিল। এদিন জমিৰ পেছাৰ দৰে খোল বাৰ জনা লোক কপহীয়েই ব'বোলা বা চৈয়দবাবীয়েই বোলা ক'তো নাছিল। সেইজন জমিৰ পেছাক নচা দেখিয়েই এদিন ঘৰী নাচিবলৈ শিকিছিলোঁ। চৈয়দবাবীৰ মুছলমান জমিৰ পেছাই ভেতিয়া সূত্ৰধাৰী নাচ নাচে—সেই নাচৰ লয়-হুন্দত সকলো জয় পৰিছিল। জমিৰ পেছাৰ উদগনিৰ বাবেই ঘৰী নৃত্য-শীত সাধনাক জীৱনৰ সঙ্গী হিচাপে লৈছিলোঁ। তুমি জমিৰ পেছাৰ ছোৱালী; তোমাৰ এই প্ৰতিভা বংশগত, তুমি পাবিবা।

সময়ত কথা-বতৰা সামৰি, জেৰিশা আৰু উৰেদাক চৈয়দবাবীত থৈ আহিবৰ বাবে সৰ্বানন্দ ওলাই গ'ল। কপহীৰপৰা চৈয়দবাবীলৈ পথকৰা পোন বাটৰে গলে চাৰিখনমান ডাঙাল খোৱা সময়ৰ বাটহে। আন্ধাৰ নিশা হলেও এইখিনি পথ সহজেই অতিক্ৰম কৰিব পৰা বিধৰ।

* * *

আগলি চ'ৰাতে বহিবলৈ দি জেৰিশাই বাপেকক মাত দিলে—

: বাবাজান বাবাজান, চোৱাহিচোন কোন আহিছে।

জমিৰ পেছাৰ ভেতিয়া কক উঠিছিল। ককখিনি বাহিৰ কৰি তেওঁ কলে : কোন আহিছেনো ? গৌহোঁ বাক ব। তই সোধ-পোচ কৰাব যোগাব কব।

থক-থক খোজৰে জমিৰ পেছা ভিতৰৰপৰা লাখুটিভালত ওৰ দি দি ওলাই আহিল। তেওঁ সন্ধানী দৃষ্টিৰে সৰ্বানন্দলৈ চালে : লেপত পোহৰ। বুঢ়া কালৰ চকু, ধৰিবই পৰা নাই। কোন নো ?

সৰ্বানন্দ আগবাঢ়ি গৈ জমিৰ পেছাৰ ভৰি চুই সেৱা কৰি কলে : বইহে।—ঘৰী কপহীৰ সৰ্বানন্দ।

জমিৰ পেছাৰ সোঁ হাতখন সৰ্বানন্দৰ মূৰলৈ আহিল।

: আহি ডালেই কবিলি বোপাই। আজি বহুত দিৱ তোক দেখা নাই। তোৰ কথা বোৰ প্ৰায়ে ঘনত পৰি থাকে। সন্দৰপৰা ওচৰি আহিলি বোলে ?

: এৰা! গাৱলৈ অহা আজি তিনি-চাৰিাহ মানেই হ'ল। ঘৰ-
ছৱাববোৰ সজাওঁতেই ইমান দিন গ'ল। এই কেইদিন ভোমৰ
পৰা পোৱা জানেবে কিবা-কিবি কৰাৰ আশা কৰি ৰূপহীৰ নামঘৰটোকে
সজাই-পৰাই তুলিবলৈ লাগি আছে।

: সজ হৈছে। তাতে আক কিবা-কিবি কৰিবলৈ লৈছ বুলি
শুনিছিলোঁ।

: কথাটো মিছা নহয়। ৰূপহীৰ নামঘৰকে কেন্দ্ৰ কৰি 'শংকৰ
কলা-কেন্দ্ৰ' নাম দি অনুষ্ঠান এটা পাতিবলৈ লৈছোঁ। তাৰ মাধ্যমে-
দিয়েই আমাৰ এই অঞ্চলৰ ল'ৰা-ছোৱালীবিলাকক শুদ্ধ ৰূপত শংকৰী-
সংস্কৃতিৰ শিক্ষা দিম। তেওঁলোককে লৈ দেশ-বিদেশত সেইখিনি
প্ৰচাৰ কৰিম। তোমালোকে আমাক আশীৰ্বাদ কৰিবা।

: আল্লা তোৰ সহায় হওক। মই কি আশীৰ্বাদ দিম। মনত বল
বান্ধি ল। আক কাম কৰি যা। তোৰ সংকল্পৰ কথা শুনি মই ৰব
ভাল পাইছোঁ। তোক লৈ আজি মই গোঁৱৰ কৰিছোঁ। তোক সৃষ্টি
কৰিব পৰা বাবে মোৰ আজি জীৱনেই সাৰ্থক হোৱা যেন লাগিছে।
—শংকৰ গুৰু ন-কৈ চোৱাৰ সময় আছিল। তেওঁ আমাক যি দি
গ'ল—সেই কথা কৈ শেষ কৰিব নোৱাৰি। কথা কোৱাতকৈ কামহে
কৰ। কথা কোৱা মানুহ ঢেৰ, কামৰ মানুহহে নাই। শংকৰদেৱক
সজাই-পৰাই বাহিবলৈ লৈ যাব লাগে। তেওঁৰ মহান অৱদানখিনি
আনৰ চকুৰ আগত দাঙি ধৰিব লাগে। দেশ-বিদেশে শংকৰক জানক—
অসমক জানক। এই বিশ্বস্ত মই বহুখিনি আগবাঢ়িও একো কৰিব
নোৱাৰিলো। নোৱাৰিলোঁ। বৰুণশীল সমাজখনৰ বাবে। মই ইছলামৰ
দৰত উপজিলোঁ, মই অবৈধক হলে। সেইটোৱেই মোৰ দোষ।—
পিছে শংকৰ মই প্ৰিয় শিষ্য। শংকৰ মোৰ আশাৰ গুৰু।

—মই নোৱাৰিলোঁ। ডই পিছে পাবিব লাগিব। ভাৰতীয়
বৃত্ত-কলা বুলিলে ৰূপক, ৰূপসুখী, ভাৰত নাট্যম, কথা কলিক
বুজায়। লগতে ঔকীৰীকো আজি কিছু দিনৰপৰা ধৰা হৈছে।—
অসমৰ সত্ৰীয়া বৃত্তইনো শাৰীৰ বৃত্তাদা নাপাব কিয়? আজি

নৃত্যশিল্পী শাস্ত্ৰীয় নৃত্যৰ সকলোখিনি গুণেই বিস্তাৰণ। ভাল আৰু
 লক্ষ্যত আশ্ৰিত আঁহাৰ সত্ৰীয়া নৃত্যটো অংগ...প্ৰত্যংগ...আৰু উপাংগ
 —এই তিনি প্ৰকাৰৰ অংগভেদ আছে।...আমাৰ নৃত্যটো মন...
 আলোকিক...সাতো...প্ৰলোকিত...নিমিলিত...প্ৰলোকিত...অনুকৃত...
 আৰু অৱহেলিত—এই আঠ প্ৰকাৰৰ দৃষ্টিভেদ লক্ষ্য কৰা যায়।...
 তেনেহলে আমাৰ সত্ৰীয়া নৃত্যই ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় নৃত্য হিচাপে স্বীকৃতি
 নাপাব কিয় ?...

...হয়তো পাব। আমি উপযুক্ত ভাৱে পৰিবেশনহে কৰিব পৰা
 নাই। অসমৰ নৃত্য-কলাই অকল ভাৰতত কিয়...গোটেই বিশ্বতে
 এদিন স্বীকৃতি পাব।...নতুন কমলাবাৰীৰ শিল্পীসকলে কককদিন
 আলি আহমদ চাহাবৰ লগত ইন্দোনেশিয়ালৈ গৈ তাৰেই ইংগিত লৈ
 আহিছে...

...মই আশা কৰিছোঁ...সেই সকলৰ দৰে তয়ো বিশ্বৰ মজিয়ালৈ
 অসমৰ নৃত্যকলাক লৈ যাবলৈ সমৰ্থ হ'বি।...ভেটিয়া ভোৰ বাপেৰৰ
 আত্মাই শাস্তি পাব..

জমিৰ পেহা ফোপাই ফোপাই ব'ল।

সৰ্বানন্দই পেহাৰ মুখলৈ চালে। যুঁজি...যুঁজি...ভাগবি পৰা
 এইজনেই জমিৰ আলি।...এওঁক যে কোনেও আজিলৈকে চিনি
 নাপালে। এৰা—এইজনেই আমাৰ দেশ...য'ত মানুহজন মৰাৰ
 পিছতহে তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ জয়চোল কোবোৱা হয়...

ফোপনিটো মাৰ বোৱাত পেহাই আকৌ কলে—

: তই কিবা-কিবি কৰিবলৈ লৈছ বুলি শুনিবলৈ জেৰিলাক মই ভোৰ
 ওচৰলৈ পঠাইছিলোঁ। তায়ো বাগ-পল কিবা-কিবি শিকিবলৈ লৈছে।
 ...বাপেৰৰ দৰে অথবা ছোৱালী...তই তাইক শিকাই-কুলাই ল...
 তই আহ বেটিয়া তাইৰ বাবে মই কোনো চিন্তা নকৰোঁ...

শাস্তিত যেন জমিৰ পেহাই চকু জপাই দিলে।

সৰ্বানন্দ যেতিয়া চৈয়নবাবীকণবা কণহী পালেহি তেতিয়া প্ৰায়বোৰ
মানুহেই শুই নিঃশালি দিছে। মাজতে কোনোবা এজনে কীৰ্তনৰ পদ
আঙাইছে মাত্ৰ।

নিবন্ধতাৰ মাজতে সৰ্বানন্দই কীৰ্তনৰ সুৰটোৰ প্ৰতি কাণ দিলে।
...এইটি সুৰ যি কোনো ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ সুৰতকৈ কোনো
গুণে হীন নহয়।...প্ৰকৃততে কীৰ্তনৰ...প্ৰথমমে প্ৰণামো ব্ৰহ্মকণী
সনাতন'ৰ যি সুৰ ধ্বনি সি সংগীতৰ আধাৰণে আধাৰিত।...‘নাম-
কীৰ্তন’ৰ অজুহাতত গোৱাৰ দৰে তেনেহলে ‘সংগীত’ৰ অজুহাততো
কীৰ্তনৰ স্তম্ভৰ পদাৱলী গাব পাৰো...

ঘৰমুৱা সৰ্বানন্দ নৱনিৰ্মিত নামঘৰৰ ওচৰৰ আঁহত গছজোপাবপৰা
আবেলি ছাঁটোমান ব্যৱধানত বৈ দিলে।...গছজোপাৰ গুৰিত সেইটো
কিহব ছাঁ? আন্ধাৰতে ছাঁটোৱে এবাৰ ইফালে চোৱা যেন কৰিছে...
এবাৰ সিফালে চোৱা যেন কৰিছে।

...দেও নে মনিচ্...

চাঁট কৰে সৰ্বানন্দৰ কণকা বুটালৈ মনত পৰি গ'ল।...নতুন মানুহে
ইয়াত ভালকৈ ফুৰা-চকা কৰিব লাগে।...ডগা-ছিগা যদিও এইখন গাঁৱৰ
নামঘৰটো বৰ জয়াল...কিন্তু আজিলৈকে সি কোনো দিনে দেও-ভূতৰ
মুখা-মুখি হৈ পোৱা নাই...

আকাশৰ ক'লা ডাৱৰ ছপৰা আঁতৰি যোৱাত জোনৰ পোহৰ
এছাটিয়ে ঠাইখন পোহৰাই পেলালে।

লগে লগে গছজোপাৰ গুৰিত থকা মানুহ কণী কাৱাটোৱে তাৰ
কালে একেধৰে চাই থাকিবলৈ ধৰিলে।...

কাৱাটো ভিৰোতাৰ দৰে লাগিছে। কিন্তু কোন হ'ব পাৰে...

: কোন—।—সৰ্বানন্দই অলপ টানকৈ মাতিলে।

: অ' বোপাই...সবাই অ'...মো'ৰ সোণ...

সম্পূৰ্ণ চিনাকি মাত যেন লাগিছে।...কিন্তু ইয়ান বাতি?...এইদৰে
গছৰ ডলত ??...সৰ্বানন্দৰ জ্ঞান-শক্তিৱেই যেন হেৰাই যাব...! সি
এথোক আগবাঢ়িল : তুমি...বাই ৰেকি ?

: হয় অ' বোপাই। ভয় নকৰিবি। দেও-কৃত মহৰ্গ।—কণকা
বাই গছজোপাৰ ছাঁৰপৰা পোহৰলৈ আহিল।

সৰ্বানন্দৰ মনৰপৰা সন্মোহ আঁওৰিল। সি কণকা বাইক এক
প্ৰকাৰ সাৱটি ধৰাৰ দৰে ধৰিলেগৈ। কলে : তুমি...ইমান বাতি...
ঘৰত জ্যোতিমালাহঁতক নাপালা নেকি ?

: মই সেইখিনি পোৱাগৈছে নাই বোপাই। নব-মন্দিৰ তেট।।
মই আলহী থাকিবলৈ অহা বুলি কণহীৰ কোনোবাই জানিলে স্তোৰ কৰ
অসম্ভৱ হ'ব।...তথাপি...পথাৰে পথাৰে পলাই আহোঁতেও সাৰিব
নোৱাৰিলোহে। মানুহবোৰ শুব পাই ছাগে। ব'ল...

সৰ্বানন্দই কণকা বাইৰ হাতখনত ধৰি ঘৰৰ কালে খোজ আগবঢ়াই
দিলে। সি যেন বহুস্তৰ এখন ডাঙৰ জালৰ মাজত সোৱাই পৰিছে।...
কণহীৰ চকুৰ আঁবে আঁবে কণকাবাই তাৰ ঘৰলৈ আহিব লাগে
কিয় ?...কণকা বায়ে কি এনে ডাঙৰ অপৰাধ কৰিলে যে কণহীত...
দিনৰ পোহৰত...ইয়াৰ মানুহবোৰৰ চকুৰ আগত...খোজ দিয়াৰ
স্বাধীনতা চিৰদিনৰ বাবে হেৰুৱাই পেলাব লগা হ'ল।

সৰ্বানন্দই জোনৰ পোহৰত কেইবা বাৰো কণকা বুটীক চাই ললে।
...কণকা বায়েই তেনেহলে শিঙৰা ভকতৰ সেই 'অজ্ঞাতি মানুহ'।

সৰ্বানন্দই সোধি পেলালে : বাই, গধূলিতে তোমাক শিঙৰা ভকতে
লগ পাইছিল নেকি ?

কণকা বুটীয়ে লাখুটি ডালত তৰ দি কঁকালটো পোনাই লোৱাৰি
ললে। পিছত সৰ্বানন্দৰ কথাটোৰ উত্তৰ দিলে : থুই...সেই পাতকীটোৰ
কথা আক নকৰি।...মই চিকি-মিকিতে তৰ্ঠতৰ ঘৰলৈ পোনাইছিলোঁ।
পিছে সি পাতকীয়ে দেখা বাবেহে এতেপৰলৈকে সোমাবগৈ পৰা নাই।
কিজানি আক' মই আহিছো বুলি গোটেইখনতে বৌজাল-বৌজাল
লগাই দিয়ে। সি মোক লগ পোৱা বুলি কেনেকৈ জানিলি ?

: জানিলোঁ আক।

সৰ্বানন্দই আক আগবাঢ়িবলৈ ইচ্ছা নকৰিলে।...বহুস্তৰ জালখন
এতিয়াই কলা নাৰায়। শিঙৰা ভকত আক কণকা বাইৰ মাজত নিশ্চয়

কিবা অশ্লীলকব কথা আছে।...এদিন কণকা বাইব প্রকৃত পৰিচয় লবই লাগিব...এই বহুস্ত ভেদ কবিবই লাগিব...

: নামঘৰকণ হ'লগৈ।—কণকা বায়েও যেন শিঙৰা ভকতৰ প্ৰসংগটো এৰাই যাবলৈ বিচাৰিলে।

: এৰা...কোনোমতে। ঘৰটোহে পিছে...থাপনা এতিয়াও থাপিবগৈ পৰা নাই।...আমি ইয়াতে নাচৰ স্কুল এখন খুলিবলৈ লৈছো নহয় ?

: ঈ, তাতো কথাটো ওলাইছে। সিদিনা দামোদৰ আৰু মোমায়েবক এইবোৰ কথা পতা শুনিছিলে।। দামোদৰ, কপায়ণ—এইবোৰে তোক সমূলি ভাল পোৱা নাই। তই বোলে বৰ অধৰ্মী। নাম-গুৰু ভকতক নামান। আৰু তোৰ ঘৰত সুন্দৰক ৰাখি হেনো ঘৰতে...থুই নিজে যেনেকুৱা সিহঁতে আনকো ভাৱে তেনেকুৱা...

: মামাৰ আগত দামোদৰে আৰু কিবা লগাইছেগৈ নেকি ?

: মামাৰক বিশেষ একো লগোৱা নাই যদিও...দামোদৰ দস্তই মামায়েবৰ আগত কোৱা মতে সিহঁত লগ লাগি তোক ভাঙিব খোজিছে। তই হেনো গাঁৱৰ মানুহবোৰক হাতৰ মুঠিত বধাৰ কাৰবাৰ। কৰিছ...

: ঠু।

কথাৰ মাজতে ছয়োগৈ ঘৰ পালেগৈ। সন্মুখে তেতিয়াও সৰু সৰুকৈ খোলত মহাবাস নৃত্যৰ বোল বজাই আছিল...ধেথিলা...এঠিলা...ধেঠিলা...এঠিলা...ভানানিতা...খিতি...ভা...ধেই তিত ধেই। খিৰভেদে ধেনি খিতবেদে ধেনি ঠিলা খিতি তাক...। কেলিগোপাল অংকৰ প্ৰতিটো দৃষ্ট যেন সৰ্বানন্দৰ চকুৰ আগত ভাঁহি উঠিব...

: সন্মুখ।—সৰ্বানন্দই লাহেকৈ মাত দিলে।

: আহক।

: অ' আইজনী...ময়ো আহিছো অ'...ছৱাখন যেন।

জ্যোতিমালাই যেন চিঞৰি দিব : বাই—ইমান নিশা--

সৰ্বানন্দই সুখ পাতি ধৰি কলে : আন কথা বাদ দি এতিয়া আমাৰ খোৱা-পোৱাৰ বোমাৰ কব * * *

॥ চাৰি ॥

...পছলিতে থিয় হৈ চেনিধৰ বায়নে ৰূপহী আলি গাঁৱৰ চাৰিও-
কালে এবাৰ কাণ দিলে।

...আগৰ ৰূপহীৰ ৰূপ যেন আজি সলনি হৈছে।...আগৰ ৰূপহী
আলি গাঁও আজি যেন নাই...

...আগৰ ৰূপহী আলি গাঁৱত চাৰিওফালে নিবৰতাই বিবাজ
কৰিছিল। গাঁওখন দিনতে কিবা মৰিশালি মৰিশালি লাগিছিল।...
সন্ধিয়াৰ লগে লগে কেনিও কাৰো মাত শুনা নগৈছিল...।...গছতল
...বাঁহতল সকলোতে ভূত-প্ৰেতে ঘৰ পাতিছিল।...তুপৰ নিশা ৰূপহীৰ
ঘাই বাটেদি মায়া বেল চলিছিল।...সেইখন বেলেদি হালধীয়া কাপোৰ
পিছা এজনাই আহ-যাহ কৰিছিল।...ৰূপহী আলিৰ সকলোৱেই
বিশ্বাস কৰিছিল—সেইজন দক্ষিণৰ হাবিত বাস কৰা বুঢ়াডাঙৰীয়া।...
সেই সময়তে ৰূপহীত শুভ্ৰবসন পিছা আন এজনাই কাৰোবাৰ
কাৰোবাৰ চকুত ধৰা দিছিল।...কোনোবাই কোনোবাই ভেওঁ কন্দা-
কটা কৰাও শুনিছিল হেনো।...বুঢ়া সকলৰ মতে সেইজনো হেনো
নামঘৰৰ জনা...। বুঢ়াডাঙৰীয়া গাঁৱলৈ অহা-যোৱা কৰিবলৈ লোৱাত
ভেওঁ ইয়াৰপৰা যাবলৈ লৈছে...সেই বেজাৰতে ভেওঁ কেতিয়াবা কান্দে।
...তেৱেঁই আজি অতদিনে গঞাক বাখি আছিল।...ভেওঁ বাবলৈ ওলাল
যেতিয়া গাঁওখনো যাব। ৰূপহী আলি উচান হ'ব...

ভয়তে ৰূপহীৰ সকলো পেপুঁৱা লাগিছিল...

সন্ধিয়াতে ছুকুৰি ঘৰ মানুহৰ ৰূপহীত কাহ পৰি জীৰ্ণ গৈছিল।

...কেইদিন মানতে...

কেইদিন মানতে ৰূপহীৰ সেই ৰূপ সলনি হৈ পৰিল।

এসময়ত ভয়ত পেপুঁৱা লগা ৰূপহীৰ মাদুহবোৰৰ মনৰপৰা আজি
ভয় ভাৱ দূৰলৈ পলাল। আজি সকলোৰে মনত অদম্য সাহস...।
আজি ৰূপহী আলি গাঁও আনন্দমুখৰ। কথাবোৰ ভাবি চেনিধৰ
বায়নৰ নিজৰে ভাল লাগি আহিল।...মনৰ আনন্দতে তেওঁ...একখনি
মাত্ৰ শাস্ত্ৰ নিষ্ঠ...দৈৱকীন্দনে কৈলাবাক...দেবো একমাত্ৰ দৈৱকী
দেৱীৰ স্মৃতি...ঘোষা কঁাকিকে গাই পেলালে।

...ৰূপহীৰ নামঘৰটোৱে ন-ৰূপ লোৱা বাবেই, তাতে সৰ্বানন্দহঁতে
গুৰুজনাক শ্ৰী 'শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ'খনি আবিস্কৰণ কৰা বাবেই আজি
এই আনন্দমুখৰ অৱস্থা।

এৰা—এইটো নামঘৰ কবিতাৰ বাবে সৰ্বানন্দ-সুন্দৰে ৰূপায়ণ মেধি,
দামোদৰ দস্তৰ দলটোৰ লগত কমকৈ তৰ্ক-বিতৰ্ক কৰিব লগা হ'লনে ?
মেধিহঁতৰ মতে নামঘৰ লাগে কেৱল নাম-কীৰ্তনৰ বাবে। ইফালে
সৰ্বানন্দহঁতে কয়—নাম-কীৰ্তনো সংস্কৃতিৰেই এটা অংগ।...আমাক
সংস্কৃতি সেৱাৰ বাবেহে নামঘৰ লাগে।...হিন্দু ধৰ্মনো সৃষ্টি হ'ল ক'ৰ-
পৰা ?...বুহুং কৃষ্ণ-সংস্কৃতিৰপৰাই নহয় জানো ?...

তাৰ পিছত আবিস্ক হ'ল সিংহাসন গঢ় দিয়া লৈ ওৰ্কা-তৰ্কি।

সিংহাসন গঢ়িলে চৈৱদবাৰীয়ে—মহাভূভৱ জমিৰ আলিয়ে।

—কোনোবাই কোনোবাই কৈছিল, সিংহাসন গঢ়িব পৰা বৈষ্ণৱ
আমাৰ মাজত নাইনে ? অবৈষ্ণৱ...অভকত জমিৰক সিংহাসন
গঢ়িবলৈ দিওঁ কিয় ?

সেই ছেপতে সৰ্বানন্দই নামঘৰৰ ইতিহাস, থাপনা, সিংহাসন,
গুৰুভাসন, গুৰুআসন সম্পৰ্কে আলোচনা আবিস্কিলে।

গৌসাইঘৰ, কীৰ্তনঘৰ আৰু শেষত নামঘৰ।

বৰপেটা সত্ৰত এতিয়াও কীৰ্তনঘৰ বুলি জনা যায়। নামঘৰ
সজা হ'ল বৰপেটাৰ আৰ্হিত। আমাৰ ইয়াত এতিয়া নামঘৰ হ'বনে
কীৰ্তনঘৰ হ'ব ?...কোনো কোনোৱে নামঘৰক হৰিৰক্ষিবো কয়।
কিন্তু কিয়...নামঘৰ কলেঙটোন হয়।...ইয়াৰ পিছত আছিল থাপনাৰ

কথা।...থাপনা দুই ধৰণৰ—ঠগা বা ঠগী আৰু সিংহাসন।...ঠগী এখনত ভাগদুড বা মহাপুৰুষীয়া পুৰি এখন থৈ থাপনা থাপিব লাগে... পিছে থাপনা হিচাপে আমি চাৰিটা সিংহৰ মূৰ্তিৰ ওপৰত সিংহাসনহে থাপো...আৰু সিংহ দেখোন ছুৰী গৌসানীৰ বাহন।...বৰপেটাৰ কীৰ্ত্তন কৰা থাপনাক ‘গুৰু আসন’ বোলে। আমি এতিয়া ‘থাপনাক সিংহাসন বুলিমনে গুৰু আসন বুলিম? বৰুৱাছে সিংহাসনত বহে... গুৰুও বহিবনে...

সৰ্বানন্দৰ কথাত বাইজৰ মূৰ ঘূৰিল।

এইবোৰ ভেনেই খেলিমেলি বেমেৰি।...বুঢ়া দুজনমানে কলে—
: আমি ইমানবোৰ খেলিমেলিৰ আগুৰি মাৰিব নোৱাৰোঁ...পঢ়া শুনা কৰা ল’ৰা, সেইবোৰ হয়তো তৰ্কতেহে পাৰিব।...গুচৰ-পাজৰ আটাইবোৰে নামঘৰত সিংহাসন পাতিছে...আমিও তাকেহে উচিত বুলি ধৰি লৈছোঁ। আমাক সিংহাসনহে লাগে ..

সৰ্বানন্দই এইবাৰ কথা বাগৰালে—

: তেনেহলে সেয়ে হওক।...আমি ধৰি ললো সিংহাসনকে থাপা উচিত। মহাপুৰুষীয়া প্ৰায়বোৰ কথাৰে খবচি মাৰি নলৈ আমি ‘ধৰিলোৱা’ নীতিৰে কৰোঁ। ‘ধৰিলোৱা’ নীতিৰ বাবেই আমাৰ গাঁওবোৰ আজি তলওপৰ হৈছে...

...এতেকে আমি ধৰি ললোঁ চৈয়দাবাৰীৰ জমিৰ পেহা অৰৈকৰ নহয়...বৈকৰ। কেৱল যে হিন্দুহে বৈকৰ হ’ব পাৰে তাৰ কোনো অৰ্থ নাই। অহিন্দুও বৈকৰ হ’ব পাৰে।...তাৰ বাবে লাগে গভীৰ জ্ঞান...গভীৰ আস্থা, গভীৰ একাগ্ৰতা। জমিৰ পেহা এট সৰলো যিনিৰে গৰাকী...শংকৰ গুৰুলৈ তেওঁৰ গভীৰ শ্ৰদ্ধা আছে—এই বুঢ়া কয়সতো তেওঁৰ অন্তৰংগতা সংস্কৃতিক সেৱা কৰা গভীৰ একাগ্ৰতাৰ আশ্ৰয় যোৱা নাট...। গতিকে আমাৰ সিংহাসনখনি জেৱেই গঢ়িব।... এই বিকল্পত তেওঁৰ জ্ঞান কহতো বৈকৰতকৈ বেছি...তেওঁৰ দৰে ধৰ্মিক কহাতে বিবল...

অৱশেষত সেয়ে হ'ল। বাইজ কথাব পাকত বান্ধ খাই পবিল।

চৈয়দাবাৰীৰ জমিৰ আলিয়ে খবক-ববক...অথচ নিপুণ হাতেকে
কপহীৰ নামঘৰৰ সিংহাসনখনি চকুত লগাকৈ গঢ়ি দিলে।

নামঘৰ সাজি অঁতোৱাৰ পিছত সুনন্দৰ-সৰ্বানন্দৰ চেষ্টাত দুই-এপদকৈ
আন আন বস্তুও গোটেখাই আছে...দুয়োৰ খজ্জিৰা, এযোৰ মন্দিৰা,
এখনি সৰু কাঁহ, এখনি বজ্জৰ, দুয়োৰ ভোৰ তাল, দুয়োৰ পাতিতাল,
দুয়োৰ কিংকিনি, এটি মুকুলি, এটি ডবা, কেইটিমান খোল, মৃদংগ...

চালি আৰু নটুৱা নাচৰ সাজ-পাৰো কিছু গোটে খাইছে...

দুটি সূত্ৰধাৰী পোচাকো হৈছেগৈ। দুয়োটি পোচাকেই হিন্দু
আৰু মুছলমানী কয়দাৰ সংমিশ্ৰণ দি গঢ়ি উলিয়ালে জেৰিণা আৰু
জ্যোতিমালাই।

জেৰিণা আৰু জ্যোতিমালাতকৈও...চেনিধৰ বায়নে গোপনে জনা মতে
...আন দুখন হাতৰ পৰশতহে পোচাক দুটিয়ে অধিক প্ৰাণ পাই উঠিল...

...সেই দুখন হাত...

...সেই দুখন হাত...কণকাৰ...জ্যোতিহঁতৰ কণকা বাইৰ।

বায়নৰ মনটো বহুদিনৰ পিছলৈ ঢাপলি মেলিলে।

—এসময়ত ৰূপে-গুণে কোনো ফালেই কণকাক কোনেও চৰ
পেলাব নোৱাৰিছিল। কেতেকী পহীয়া গাটোৰে কণকাজনীক
আটায়ে সপোনত দেখিছিল।...ঘিলা কঁকলীয়া মুঠিৰে পথাৰত ধান
দাই থকা কণকাক চাবলৈ এই অঞ্চলৰ কতটানো চতিয়না গছত
হুঠিছিল।...সেইজনী কণকাই বিজুলী সন্ধাবে মাকো ঘূৰাই বিহাত
পছমৰ চকা ধৰি বাখিছিল...

কিন্তু হঠাৎ যে কি হৈ গ'ল।...

কপহী আলিৰ অভিকে আদৰৰ কণকা জনীক আটায়ে ধিণ
কবিলৈ ধবিলে। তাই বোলে অজ্ঞাতিত দেহ দিলে। কোনোবা
কোনোবা দেখা সাক্ষীও ওলাল। সেইবোৰৰ ভিতৰত শিঙৰা ভকতো
এটা।

গাঁওখনৰ মাহুহে কণকাক শাখিনী বুলি কৈ শুভভাই হুলি কাটি
 গাঁৱৰপৰা উলিয়াই পঠিয়ালে। কণকাই আশ্ৰয় ললেগৈ নগৰত।
 গাভৰু কণকা জানো চাগে নগৰত সতী হৈ থাকিল ?...তেতিয়া যে
 দ্বিতীয় যুদ্ধ চলিছিল...জাক জাক বিদেশীয়ে নগৰ ভৰি পৰিছিলহি...
 ...কণকা মঁচায়ে অজ্ঞাতি হ'ল...

সেইজনী কণকাই এতিয়া গাঁৱৰ মাহুহৰ চকুৰ আবে আবে
 সৰ্বানন্দহঁতৰ ঘৰলৈ ঘনাই অহা-যোৱা কৰিবলৈ লৈছে। নগৰত...
 অকলশৰীয়া কণকাই গাঁৱৰ ল'ৰা-ছোৱালীহাল পাই আপোন কৰি
 পেলালে। চেনেহ এনাঙ্গৰীৰ বাবে এতিয়া কাকো কোনেও এবিধ
 নোৱাৰা হ'ল...

...এইবোৰ কথা এতিয়া গাঁৱৰ মাহুহে জনা বাই বুলিছে।
 জানিলেবা কি অঘটন ঘটে। কিজানিবা সৰ্বানন্দহঁত এখৰীয়াই হ'ব
 লগা হয় ?

চেহ বৰ মস্তলখন হ'ব...

চেনিধৰ বায়নৰ আকৌ নামঘৰলৈ কাণ গ'ল।

...কণহীৰ এইটো নামঘৰ নহয়...কণহীৰ নামঘৰটো আজি
 প্ৰকৃততে নামে-কামে জীৱকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ হৈ পৰিছে।...কীং...কীং...
 ভাক্...ধিন্...তাচ্...তাওঁ...কোনোবা এটাই সেয়া সূত্ৰধাৰী বোল
 শিকিছে।...তাৰ পিছত...তাৰ পিছত সেয়া নটুৱা নাচৰ বোল...

...ধিন নাক ধিনি তাখেই (ধিৰি ধিৰি)...

...ধেনাক ধিনি ধেইতাতা খিতাখেই তাতাগদি...

.. ধেইতা ধেই...

...ধে খিলাক খিলাক...

...তা ধেই গিৰি গিৰি দে ধেই গিৰি গিৰি যে খিলাক দেখেদেয়া
 দেখেবা ধেনিতা...

...বায়ন নামঘৰ গোৱাৰ লগে লগেই ডেওঁৰ পৰিচালনাত আকত
 হ'ব বায়ন শিকা।...সকধেমালি, কবধেমালি...ন-ধেমালি...শেষত
 খোঁকা ধেমালি।...

ইয়াৰ আগে আগে সেয়া হৈ গ'ল বৰপেটাৰ আৰ্হিত ভোবভাল
কৰ্মাই কৰ্মাই কৰা বিভিন্ন স্তৰীৰ নৃত্য-শিক্ষা। পৰিচালনা কৰিলে
সুন্দৰে।...তাৰ আগে আগে হৈ গ'ল কেলিগোপাল নৃত্য নাট আৰু
বৰগীতৰ সুললিত বাগ-তালৰ শিক্ষা...। সেইখিনি শিকালে সৰ্বানন্দই
নিজে...

—এইখনি ত্ৰিংশকৰ কলা-ক্ষেত্ৰতে যোৱা কালি হৈ গ'ল, ছুবিৰ
দেৱদাসী নৃত্যৰ শিক্ষা। কঠোৰ শ্ৰমসাধ্য বিশেষ বিশেষ ভঙ্গীবোৰ।
সত্ৰীয়া নৃত্যৰ লগতে এই নৃত্যও অসমৰ নৃত্যজগতৰ বিশেষ আকৰ্ষণ।
ছোয়াতিমালাই বৰ ননোৰমকৈ আমাৰ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰক সেইখিনি
শিকাইছে, লগে লগে সৰ্বানন্দ আছেই।

অগ্নি-স্তৰীৰ লগে লগে সৰ্বানন্দই শিকাকহঁতক তত্ত্বজ্ঞানো দি গৈছে।

যোৱাদিনাৰ আবেলি সি কোৱা কথাবোৰ বায়নৰ বৰ মনত লাগিল।

...নৃত্যকলা সাধাৰণতে দুটা ভাগে বিভক্ত—নৃত্য আৰু নৃত্য।
তাল-লয় সমন্বিতে পোন নাচকে নৃত্য বোলে। মুদ্ৰা অভিব্যক্তি তাল,
লয়, ছন্দ আৰু ডাৱেৰে প্ৰকাশ কৰি কোনো 'কথা' অভিনয় কৰি
দেখুওৱাকে নৃত্য বোলে। অসমক নৃত্য-গীতৰ এটি বিৰাট আৰু মোহনীয়
চিত্ৰঘৰ বুলি কোৱা হয়। প্ৰাচীন কামৰূপীয়া নৃত্যগীত, ওজাপালি, নটুৱা
নাচ, ত্ৰিহস্তনৃত্যৰলীৰ উপাদান আৰু 'নট' সম্প্ৰদায়ৰ নৃত্যসমূহ
অসমীয়াৰ অমূল্য সম্পদ বুলিব পাৰি।

...সঁচাকৈয়ে আজি ৰূপহী আলি গাঁও আনন্দমুখৰ।

• সৰ্বানন্দ আৰু সুন্দৰৰ নেৰানেপেৰা চেপ্টাৰ বাবেই আজি এই
গাঁৱৰ এই ৰূপ।

অকলশৰে আন্ধাৰত বৈ থাকি চেনিধৰ বায়ন সৰ্বানন্দ আৰু সুন্দৰৰ
প্ৰশংসামুখৰ হৈ উঠিল। এৰা, ইহঁত তাহানিৰ শংকৰ-মাধৱ আজিলৈ
কিজানি। আমাৰ সৌভাগ্যৰ গুণে ছজনা মহাপুৰুষ স্বৰ্গবন্দা এই
ৰূপ লৈ নাথি আহিছে। ৰূপহীৰূপৰা ছজনা মহাপুৰুষ আকৌ
কোনোবা এদিন ওলাই যাব লক্ষ্যখনক বাধিবলৈ...

সৰ্বানন্দ...সৰাই...

দেখাই-শুধাই প্রকৃততে মহাপুরুষ...

ল'বাটোৱে গাব জানে, বজাব জানে, নাচিব জানে, পত্ৰ-চিত্ৰ
আঁকে, হাল বাই, কোৰ মাৰে, বুকুৱা চৰ কামেই কৰে । সি
নকৰা কাম, নজনা কাম যেন একো নাই...

মনত সাত্বিক ভাৱ এটা লৈ নামঘৰলৈ ওলাই অহা চেনিধৰ বায়নক
তেওঁৰ অজ্ঞাতে বৈষয়িক ভাৱ এটাই আশুৰি ধৰিলেহি ।

ঘৰখনৰ কথা, পাৰিবাৰিক জীৱনৰ কথা মনত পৰিল তেওঁৰ...

চাৰিজনী উঠন গাভৰু ছোৱালীৰ প্ৰথমজনীৰ বয়সে আঁচোৰা মুখ-
খন তেওঁৰ চকুৰ আগত ভাঁহি উঠিল । তেওঁ নিজে বুঢ়া হৈ আহিছে ।
আকনো কিনান কি কৰিব? চাৰিজনী গাভৰুক তেওঁ অকলে
কিনান পিছাব? ডাঙৰজনী ছোৱালীকে কেনিবা শুজিব পৰা হলে...

সবায়েই চোন বেয়া ল'বা নহয় ।

পৰীক্ষা পাচ নকৰিলেও চাৰিশ্ৰেণী পঢ়ি থকা ছোৱালীজনীক—
বাগম্ভীক সি অনাদৰ কৰিবনে ?

মুন্দৰো বেয়া ল'বা নহয় । কিন্তু মুন্দৰক বোধহয় সৰ্বানন্দই শুনী-
জোঁৱাই হিচাপে বান্ধি থৈছে । থওক । ল'বা-ছোৱালীহালৰ মিল
হ'লে বেয়া নহ'ব । দহৰো উপকাৰ, দশৰো উপকাৰ । মাথো
সৰ্বানন্দৰ লগতে বাসন্তীৰ কিবা এটা কৰি দিব পৰা হলে ..

...চেনিধৰ বায়নৰ ভৰি দুটা নামঘৰৰ ফালে আগবাঢ়ি নগৈ
সৰ্বানন্দৰ ঘৰৰ ফালে ঘূৰি আহিল । কিবা যেন দৈৱিক শক্তি এটাইহে
টানি আনিলে তেওঁক । ল'বা-ছোৱালীহালক মাত এবাৰ দিওঁ—
খোৱা-লোৱাৰ কতবা এটা লওঁ, মাক-বাপেকে এবিষোৱা বাচাইত
যেহী...

: সবাই আহনে ?—বায়নে চোতালৰপৰা মাত লগালে ।

লেম্পটো লৈ, চোতালত বায়নৰ মাত বজি পাই জ্যোতিৰালা
ওলাই আহিল : বৰপিতা নেকি ?

পোহৰ পাই বায়ন তিতৰৰ ফালে আগবাঢ়িল : এৰা অ' । তটনো
কি কৰিছ । ই সবাই নাই নেকি ?

: মই বন্ধা-বঢ়াত লাগিছোঁ। ককাইদেউ নাই। চৈয়দবাৰীলৈ গৈছে। অহা সোমবাৰলৈ—নগৰবপৰা নিমন্ত্ৰণ এটা আহিছে। আমাৰ শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰই তাত কেলি-গোপাল নৃত্য নাটখন দেখুৱাবলৈ লাগে। তাৰে কিবা এটি পৰামৰ্শত ককাইদেউ জমিৰ পেহাৰ ওচৰলৈ গৈছে।

: এওঁ স্তম্ভৰ একা ?

: তেওঁ নামঘৰতে আছে নেকি ?

: এ—হয় নেকি ? মিছায়ে সোমালো তেনেহলে।

: বহকচোন বাক। ককাইদেউ পাবহিয়েই লাগে। সোনকালেই ঘূৰাৰ কথা।

: হেঁ। বহিম আক কি ?—বাক দে তেনেহলে, জুইকুৰাৰে সেক এটা লওঁ, কিবা সেঙেতা সেঙেত্ লাগিছে।—কথাখিনি কৈ চ'ৰাঘৰত নবহি বায়ন পোনে পোনে মাৰল ঘৰৰ জুহালৰ ফালে আগবাঢ়িল। দুয়োটা ঘৰৰ মাজৰ দুৱাৰখন অতিক্ৰম কৰিয়েই জুহালৰ ফালে চাই বায়নে বাঘ দেখা মানুহৰ দৰে বৈ দিব লগা হ'ল। চেহু নহা হলেই ভাল আছিল। এতিয়া এবিৰো নহ'ব, ধৰিৰো নহ'ব। কপায়ণ মেধি, দামোদৰ দন্ত, শিঙৰা ভকতহঁতে এইবোৰ কথা জানিলে...

বায়ন তেনেদৰে একে থিৰে চাই বৈ থকা দেখি, জুহালৰ ওচৰবপৰা উঠি দি, পীৰা এখন বায়নলৈ বুলি আগবঢ়াই কণকা বুঢ়ীয়ে কলে : বহা ককাইটি, মই আঁতৰি দিছোঁ বাক।...

বায়ন পীৰাখনৰ ফালে আগবাঢ়িল : তই...তই...

: এৰা—মই কণকা। কি কৰিম আক। ল'ৰা-ছোৱালীহালৰ ঘোহ এৰাব নোৱাৰি আছিলোঁ। সকৰেপৰা পোৱা নহয় জানো ? তোমাৰ ছোৱালী কেইজনীৰ ভালনে ?

: ভালেই।—বায়ন খেৰো-গেৰোকৈ পীৰাখনত বহিল।

ভালে পৰ কাৰো মুখত মাত নাই। জ্যোতিমালাইও ওমানে ওমানে চাহৰ টেকেলীটো জুইত ভোলালৈকে বুলি কৰি স্মেছে। বায়নে জ্বলি থকা খৰি কেইডাল এনেয়ে এবাৰ লবাই বগবাই মাত

দিলে : এতিয়া কথাবোৰ জনা-জনি হলে ইহঁতক বা গঞাই কি কৰে ।
তই...এনেদৰে নাহিবি ঐ...

: বাই কিয়নো আহিব নাজাগে বৰপিতা ?—সকলৈ জ্যোতিমালাই
কলে ।

: গাঁৱৰ মানুহে বেয়া পাব ।

: মানুহৰ ঘৰলৈ মানুহ আহিলে গাঁৱৰ মানুহে বেয়া পাই—এইখন
কেনে গাওঁ । বাইয়ো জানো আমাৰ দৰে তেজ-মঙহৰ মানুহেই নহয়—
সকলোপৰা বাইক আমি নিজৰ আই বুলি ভাবি আহিছোঁ...

বায়েনে কি উত্তৰ দিব ভাবিলে ।

কণকা বাইৰ দুগালেদি লোতক বাগৰি আহিল । শোক সামৰিব
নোৱাৰি বায়ে সক-ছোৱালী এজনীৰ দৰে কান্দি দিলে । নাকৰ পানী-
খিনি ছাটি মাৰি তেওঁ কলে : মোক আক কিমান লেলাট নোভুজোৱা
ককাইটি, মই আক কিমান দিন গঞা-জ্ঞাতিৰ মুখ নোচোৱাকৈ
থাকিম । মোৰ পাপৰ জানো প্ৰায়শ্চিত্ত হোৱা নাই ? মই একো
দোষ কৰা নাই...মই একো দোষ কৰা নাই । • দোষ সকলো শিঙাবাৰ ।
সিয়েই মোৰ তেজটোপা খালে । • তোমালোকে আচল দোষীক বিচাৰি
নাপালা—ওঁ—ওঁ—ওঁ—

কণকা বাই তেনেকৈ কন্দা দেখি জ্যোতিমালাই বাইক সাৱট মাৰি
ধৰিলেগৈ । চকুৰ পানীখিনি চাদৰৰ আগটোৰে ম'চি দি তাই কলে :
তুমি এইবোৰ কি কৈছা বাই...তুমি এইবোৰ ..তুমি তেনেহলে আমাৰ
গাঁৱৰে মানুহ ?

কণকা বায়ে বেবখনত মূৰটো খুন্দা মাৰি দি শোক শোক কৰে
কান্দি কলে : নহয় অ' আই...মই পাপীণী...মই অজ্ঞাতি • মোকনো
ঈশ্বৰে মাৰি নি নিয়ে কিয় ?

: তোমাক কিয় মাৰি নিব লাগে ? অজ্ঞাতি হ'ল। বুলিয়েই তুমি
কিবা মানুহ নহ'বানে ? আমাৰ গাঁৱৰ মানুহবোৰৰ মানত জমিব
পেহাইতো অজ্ঞাতি । এভেকে বুলি জমিব পেহা মানুহ নহ'লনে ।

জ্যোতিমালাৰ সাধনা বাগীয়ে কণকা বাইৰ কান্দোন বন্ধ কৰিব
নোৱাৰিলে। বৰং চৰিলহে...

পৰিস্থিতি সহিব নোৱাৰিয়েইনে-কিয়েইনে বায়নে কোনো ৰাত-
বোল নকৰাকৈ উঠি গ'ল।

সবাই ভাল ল'ৰা যদিও..., বায়নে গোটেই বাটটো ভাবি গ'ল,—
এইটো কিন্তু সবায়ে সমূলি ভাল কাম কৰা নাই।...সমূলি ভাল কৰা
নাই।

থাকিব নালাগে যদিও ইমান দিনে ভয় আৰু বিশ্বাসত আশ্ৰয়
কৰিয়েই ধৰ্ম বৰ্তি আছিল। আধুনিক শিক্ষাৰে শিক্ষিত যুৱক সমাজৰ
মনৰপৰা ভয় আৰু বিশ্বাসে পৃষ্ঠ ভ্ৰংগ দিছে। আজি ভয় আৰু বিশ্বাসৰ
ঠাই অধিকাৰ কৰিছে যুক্তি আৰু বাস্তৱজ্ঞানে। এইটো বিজ্ঞানৰ
চৰম উন্নতিৰ যুগ। এই যুগৰ নতুন-পুৰুষসকল বিজ্ঞানৰ পোনপটীয়া
সম্পৰ্কলৈ আহি সকলো কথাৰে যুক্তিৰে চালি-জাৰি চাই বাস্তৱত তাৰ
জোখ-মাপ নিৰীক্ষণ কৰিহে গ্ৰহণ কৰে। আৰু সেই বাবেই বিশ্বাসত
আশ্ৰয় লোৱা ধৰ্মৰ এই যুগ-বিপৰ্য্যয়। কিন্তু সংস্কৃতি সনাতন সত্যৰ
নবে...ই সদায় বাস্তৱ...

কাবোৰৰ লগত কথা পাতি আহি থকা সেইটো দেখোন সৰ্বানন্দ।

বায়নে চিলি-মিলি জোনাকত সৰ্বানন্দৰ মুখামুখি হ'ল :
সবাই নেকি ?

: হয় বৰপিতা। তুমি নামঘৰলৈকে অহা নাই জানো ?

: এৰা। পিছে তইনো ক'বপৰা আহিলি ? এয়া কোন ?—
বায়নে কথাৰ বাৰ কৈ সৰ্বানন্দৰ গাৰ কাষতে থিয়হৈ থকা মাজুহটোলৈ
অতুলসজ্জাৰ দৃষ্টিৰে চালে। মতানে মাইকী ?

: মই চৈয়দবাবীৰপৰা আহিলো। এইজনী জমিৰ পেহাৰ ছোৱালী—
জেনি।

আন্ধাৰতে বায়নে চকুহুঁচুটা ডাঙৰকৈ মেলিলে। ভেঁৰৰ মনটো টান
হৈ আছিল। এই আন্ধাৰ নিশা গজ গজ কৰে ডেকা ল'ৰাটোৰ লগত
গাভৰু ছোৱালীজনী ?—জমিৰৰ গুৰি গোপীয়েই নষ্ট যোৱা বোধহয়।—

জানি-তিনিহো ইহঁতক এইদৰে লেটি-পেটি কবি কুৰিহাঁস
দিয়েনে ?...

বায়নে নিজক সহজ কৰিব খুজিও সহজ কৰিব নোৱাৰিলে। টান
মাত্ৰেবে তেওঁ কলে : জ্ঞাতি-অজ্ঞাতি বাচ-বিচাৰবোৰ নেবিৰি।
তোক আমি আটায়ে ভাল বুলি ভাবিছোঁ। তোৰপৰা আমি বহু
আশা কৰিছোঁ।... ভাবি চা-চোন গাভৰু ছোৱালীজনীক এনেদৰে লৈ
ফুকুৱাটো ভাল হৈছেনে ?

সৰ্বানন্দই সকলৈ উত্তৰ দিলে : ভাল নহলেও, বেয়া বুলিও আমি
ভবা নাই। তুমি যিটো কথাৰ প্ৰতি ইংগিত কৰিছা সেইবোৰ কথা
আমি ভুলতো ভবা নাই—বা নাভাবিমো। তুমি আমাক সহজভাৱেই
ল'ব পাৰা।

এই কেচাইখাতীয়েই তেনেহলে বাসন্তীৰ ভাগ্যখন...

গোপ্ গোপ্ কৰে বায়ন সেই ঠাইবপৰা আঁতৰি গ'ল।
সৰ্বানন্দইতে তেওঁ যোৱাৰ কালে চালে মাত্ৰ।

: এনেবিলাক প্ৰতিবন্ধকৰ বাবেইতো জমিৰ পেহাৰ দৰে গুৰি-
জানী মানুহেও একো কৰিবলৈ নোৱাৰিলে। আমাৰ ক্ষেত্ৰতো বোধহয়
এয়া আবস্ত। তথাপি আমি আমাৰ কৰ্তব্যবপৰা বিচলিত নহওঁ। আমি
বৰপিতাইঁতক গোটেই কথাবোৰ এবাৰ বুজাই চাম। আচল কথাবোৰ
বুজি পালে তেওঁলোকৰ মনবোৰ নিশ্চয় সংস্কাৰ যুক্ত হ'ব।—
কেইখোজমান আগবাঢ়ি গৈ নীৰৱতা ভংগকৰি সৰ্বানন্দই কলে।

: কি যে হ'ব ; মই একো ভাবি পোৱা নাই।—জৈবিলাৰ কষ্টত
ভৱৰ চাপ।

: তুমি কোনো চিন্তা নকৰিবা।—কষ্টত নিতীকতা। মানি সৰ্বানন্দই
কলে,—পেহাক একো কৰিবলৈ সুবিধা নিদিলে বুলিয়েই এইখন সমাজে
আমাকো একো কৰিবলৈ সুবিধা নিদিবনে ? পেহাও আছিল এটা
যুগৰ—আমিও হলো এটা যুগৰ। কীৰ্তনৰ স্তম্ভ হবৰ কথাকে
ধবাচোন। স্তম্ভ মৰিটোৰ বাবে কুক আৰু তালুকৰ বজা জাহৰস্তুৰ
মাজত যুঁজখন লাগিল। জাহৰস্তু যুঁজত পৰি জীয়েকক কুকলৈ বিয়া

দিলে। আক কৃষ্ণই ভালুকজনীকে বিয়া কৰালে। পেহাৰ যুগৰ মানুহ-
বোৰে হয়তো, পুৰণি চামে হয়তো, ভয় আৰু বিশ্বাসৰ বাবে, গুৰুজনাই
নিজ হাতে লিখি যোৱা বাবে তাতে প্ৰত্যয় গৈছিল। কিন্তু আমাৰ
যুগৰ মানুহবোৰ তাত প্ৰত্যয় যাব কিয়? আমি নিশ্চয় তাৰ বাস্তৱ
দিশটো বিচাৰি চাম—কৃষ্ণ নিশ্চয় আৰ্য্য আৰু জ্ঞানৱতী নিশ্চয় অনাৰ্য্য
সংস্কৃতিৰ প্ৰতীক। শ্ৰমন্ত হৰণ অধ্যায়ৰ যোগেদি শংকৰদেৱে নিশ্চয়
আৰ্য্য সংস্কৃতিৰ লগত অনাৰ্য্য সংস্কৃতিৰ চামিল কৰণৰ কথাহে কৈছে।
এইবোৰ কথা অন্ধ বিশ্বাসীৰ আগত কলে থুই থুইহে কৰিব। আমি
এতিয়া আগবাঢ়ি যাব লাগে... নিবন্ধৰ জনসাধাৰণৰ সেই অন্ধতা দূৰ
কৰি তেওঁলোকৰ মনোজগতত এছাটি জ্ঞানৰ পোহৰ পেলোৱাৰ দৃঢ়তাৰে...

জ্বেৰিগাই একো নামাতিলে। তাইৰ মনটো সাহসেৰে ভৰি
পৰিল।

হুয়ো গৈ যেতিয়া চোতাল পালেগৈ, চোতালৰপৰা স্তনিবলৈ
পালে ভিতৰত কোনোবা কান্দিছে।

: মা—স্না ..।—চিঞৰ মাৰি জ্বেৰিগা ভিতৰ সোমাল।

: দাদা চোৱাহিচোন। ভিতৰৰপৰা আকৌ জ্বেৰিগাই সৰ্বানন্দক
চিঞৰিলে।

: কণকা বাই—হৈছে কি? কান্দিছা কিয়?—ভিতৰ সোমাই
কণকা বাই আৰু জ্যোতিমালাই সাৱটীসাৱটীকৈ কান্দি থকা দেখি
সৰ্বানন্দই কলে।

সৰ্বানন্দৰ মাত পাই কণকা বাইৰ কান্দোনৰ মাত্ৰা আকৌ চৰিল।

ধৈৰ্য্য ধৰি জ্যোতিমালাই গোটেই প্ৰসংগটো ককায়েকৰ আগত
বিসৰি কলে।

স্তনি সৰ্বানন্দ যেন গম্ভীৰ হৈ পৰিল।

কণ্ঠত দৃঢ়তা সানি সি কলে: আজিয়েই যি কান্দিলা। আজিৰ
পৰা আৰু তুমি কোনো দিন কান্দিব নালাগে।...তুমি নাকান্দিবা।
আজি তুমি নহা হলে কান্দিবোঁ তোমাক মই বিচাৰি পলোহেঁতেন।
...মোক জমিব পেহাই, তোমাক আমাৰ লগতে বাৰিবলৈ কৈছে।

তুমি আজিৰপৰা আমাৰ লগতে থাকিবা।...তাৰ বাবে কোনোবাই
বেয়া পাব...পাওক। পাপ হেনো শিঙৰা ভকতেহে কৰিছে...তুমি
কৰা নাই।

সৰ্বানন্দৰ কথা শুনি কংকা বায়ে যেন কান্দিবলৈ পাহৰি গ'ল।
পৰম কোঁতুহলেবে তেওঁ সৰ্বানন্দৰ মুখলৈ চাই সোধিলে : তোক আক
কিবা কৈছে নেকি ?

: নাই—একো কোৱা নাই। তুমি আমাৰ গাঁৱৰে মানুহ...কুল
বুজিয়েই হওক বা যি কাৰণেই নহওক তোমাক গাঁৱৰ মানুহে অভ্যুদয়
নিৰ্বাসন দিলে। এতিয়া সময় পৰিবৰ্তন হৈছে, পৰিবৰ্তনৰ সোঁতত
তুমি এতিয়া আকো গাঁৱৰ মানুহ গাঁৱলৈ ঘূৰি অহা উচিত।—গাঁৱত
তোমাৰ আপোন মানুহ নাই বাবে আমি তোমাক আশ্ৰয় দিয়াটো
নৈতিক কৰ্তব্য। এতিয়া আমিহেই তোমাৰ আপোনজন।***

॥ পাঁচ ॥

যেন সকলোৰে অজ্ঞাতে...

কিবা যেন কিবা এটা বাহু শক্তিৰ পৰশত ..

কপহীৰ ‘ত্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ’ত মহোটা খোল একেলগে বাজি উঠিল—খেই-খেই-খেই-খেই...।—নলও নলও বুলি ভাবিও চেনিধৰ বায়নে খোলটো নোলোৱাকৈ থাকিব নোৱাৰিলে। তেওঁৰে পৰিচালনাত আবন্ত হ’ল গায়ন-বায়নৰ শিক্ষা।

গায়নৰ গুৰু-গম্ভীৰ অথচ মন-প্ৰাণ হৰি নিয়া শব্দ। এই শব্দত যেন কপহীৰ গোটেই অঞ্চলটোৱেই মুখবিত হৈ পৰিব।

সুনন্দৰ আৰু সৰ্বানন্দই চেনিধৰ বায়নৰ কথাৰে ভাবিলে এবাৰ। এই নিবন্ধৰ মানুহজনৰ আঙুলিত কি বাহু আছে যে খোলটোত হাতখন দিলেই বোলবোৰ আঁঠৈ ফুটাৰ ফুটে। ‘ক’ বুলিব নজনা মানুহজনে বাক ইমানবোৰ বোল কেনেকৈ মনত ৰাখিলে? কেনেকৈ তেওঁ ইটোৰ পিছত সিটোকৈ, অকণো আঁৰ নলগাকৈ বোলবোৰ বজাই যাব পাৰিছে? এই প্ৰতিভা থকা মানুহবোৰক আমি আদৰ নকৰো কিয়? এওঁলোকক লগত লৈ আমি বাহিৰলৈ নাযাওঁ কিয়? অসমৰ গাঁৱে গাঁৱে এনেদৰে কতজন চেনিধৰ বায়ন চাগে কোনেও নজনাটক শেষ হৈ গৈছে।

এসময়ত গায়ন শিক্ষাৰ সামৰণি পৰিল।

সকলোৱে ভালপোৱা খবৰ এটা দিবৰ বাবে সৰ্বানন্দ থিয় হ’ব খুজিছিল। কিন্তু তাৰ আগতেই দামোদৰ দত্ত থিয়হৈ মাত লগালে : বাইজ সুনক, আমাৰ আজি এটা বিশেষ কথা আলোচনা কৰিব লগা আছে। কথাটো বৰ ডাঙৰেই!

নামঘৰত পোটখাই থকা আটায়ে দামোদৰ দত্তৰ কালে চালে।

: আমি এই নামঘৰটো ধৰ্ম-কৰ্ম কৰিবলৈ পাতিছিলোনে ব্যক্তিগত কৰিবলৈ পাতিছিলো?

দামোদৰ দস্তলৈ চাই থকা হালুহাবোৰে ডেউলৈ চাকলৈ এবি ইজনে
সিজনৰ চকুলৈ চাব আৰম্ভ কৰিলে—আমিনো ক’ত কি ব্যক্তিচাৰ
কৰিলে।

: এই নামঘৰত পূবা-পূৰি ব্যক্তিচাৰ কৰা হৈছে। ইয়াত কুকৰ
নমনা অভকতীয়াৰ দল এটা গঠিত হৈছে। ডেউলোকেই কুকৰ বাটে-
বাটে গোপিনীৰ লগত...

: আপুনি প্ৰমাণ দিব পাৰিব। ডেকা দলৰ মাজৰপৰা মনোৰামে
কলে।

: পাৰিব—পাৰিমতো। দামোদৰ দস্তক সমৰ্থন কৰি হুঙণ
উৎসাহেৰে কপায়ণ মেধিয়ে কলে।

এনেতে নামঘৰৰ ঘাই হুৱাবৰ ওচৰত এখন মুখে তুমুকিয়াই কলে :
ব’বা মেধি। দস্তও অলপ ব’বাচোন।

হুৰল অথচ ধীৰ-স্থিৰ কৰ্ত্তব্যবটো শুনি সকলোৱে ঘাই হুৱাবৰ
ফালে চালে।

সৰ্বানন্দই যেন চিঞৰি দিলে : পেহা—তুমি—

: হয়, মই।—জমিৰ আলিয়ে সকলোৱে দেখাকৈ হুৱাবৰ মাজত
থিয়হৈ কলে,—মাজি ইয়াত এনে কিছুমান কথা উত্থাপন হ’ব বুলি
ইংগিত পালেই চোৰে চৰ মানিলে নেদেখা এই নিশা, লাখুটিত ভৰ দি
দি চৈয়দবাবীৰপৰা ৰূপহী পালেহি।

: পেহা আপুনি সোমাই আহক।—বাইজৰ মাজৰপৰা ৰূপকৈ
থিয় হৈ মনোৰামে কলে।

আক ঘপহু কৰে থিয় হৈ দামোদৰ দস্তই কলে : কিন্তু
কেনেকৈ ?

লাখুটিত ভৰ দি থিয় হৈ গাঁৱৰে আন এজন বয়সীয়া লোক সেউমাম
পাঠকে কলে : এদিন...এই ল’ৰাবোৰে মাকৰ গাৰীৰ টানি থকা
দিনতে...এই নামঘৰৰ টুপৰ কোঠালীত...সেইজন জমিৰ আলিয়েই
ভাঙপাত শূন্য নাচি সকলোৰে চকুত চমক লগাই গৈছিল।—এই কথা
মেধি আক দস্তই বোধকৰো পাহৰা নাই।

: তেনেহলে জমিব পেহা আজি মুখত বহিব।—মনোবায়ে প্ৰায়
চিঞৰি চিঞৰি কলে।

: হ'ব বোপাই। বাইজক অশান্তি দি মই নামঘৰত নোসোমাই।
মই ইয়াতে বৈছোঁ।

নামঘৰৰপৰা বহুতে একে মুখে চিঞৰিলে—নহয়, আপুনি সোমাই
আহক।

বাইজৰ অল্পবোধ উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰি অৱশেষত জমিব পেহা
সোমাই আহিল। তেওঁক দেউৰায় পাঠকৰ শাৰীতে বহিবলৈ
দিয়া হ'ল।

জমিব পেহা নামঘৰত সোমোৱাৰ লগে লগে দামোদৰ দস্ত, ৰূপায়ণ
মেধি ঘোপ্ ঘোপ্ কৰে ওলাই গ'ল। লগে লগে তেওঁলোকক
সম্বৰ্ণন কৰা ছই-এজনেও তেওঁলোককে অহুকৰণ কৰিলে। যাওঁতে
কোনেও একো মাতকে নিদিলে। মাত্ৰ একেবাৰে শেষত ওলাই
যোৱা শিঙৰা ভকতে 'বাক দেখা যাব' বুলি কৈ গ'ল।

টুপৰ কালে বহা ডেকা কেইজন মানৰ মাজত হাঁহিৰ ফিচ্-
ফিচনি উঠিল।

: খবে খোৱা কেইটা গ'ল ভালেই হ'ল।—সিহঁতৰ মাজৰে
কোনোবা এজনে কলে। বাকী কেইজনে গিব্গিৰাই হাঁহি
দিলে।

সিহঁতৰ হাঁহি মাৰ বোৱাৰ পিছত জমিব পেহাৰ মাত শুনিবলৈ
পোৱা গ'ল : মই যাব লগত কথা পাতিম বুলি মন কৰি আহিছিলোঁ, ^১
তেওঁলোক গ'ল গৈয়ে। তথাপি থকা সকলৰ আগতে তেওঁলোকে
উত্থাপিত কৰা অভিযোগটো থগাবলৈ চেষ্টা কৰে।

: কবক।—বাইজৰ মাজৰে কোনোবা এজনে কলে।

কথাত আবেগ সানি জমিব পেহাই কলে : ৰূপহীৰ নামঘৰত ধৰ্ম
নকৰি ব্যক্তিচাৰ কৰা বুলি কৈ গ'ল। কিন্তু তেওঁলোক ধৰ্মৰ বাহিৰা
কথাতহে, যিটো প্ৰকৃততে ধৰ্ম নহয়, তাতহে ব্যস্ত থকা যেন লাগিল।
তেওঁলোক ধৰ্মৰ ভিতৰলৈ প্ৰবেশ কৰিব পৰা যেন অনুমান নহ'ল।

আৰু নোৱাৰা বাবেই তেওঁলোকৰ মনত পবিত্ৰতা বৰা সম্পৰ্কে বড় সন্দেহ, বড় প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি !

...তেওঁলোক 'কৃষ্ণক' নমনা, অভকতীয়াৰ দল বুলি ডেঙা সৰ্বজনক সমাজৰ মাজতে নিন্দা দি গ'ল। ' কিন্তু মই ভাবো—তেওঁলোকে কৈ যোৱা বৈষ্ণৱ শাস্ত্ৰ বৰ্ণিত সেইজন কৃষ্ণক এনেদৰে সমুহীয়া ভাৱে গোট দিবিলেও চলে, কিন্তু 'মাহুহ-কৃষ্ণক' সেৱা নকৰিলে হলে নচলে। মহাভাবতৰ যুগৰ পাঁচকৈত বাজনীতিজ্ঞ কৃষ্ণক ভাগৱত কীৰ্তনৰ মাজত বিচাৰি তেওঁক অহৰহ সেৱা কৰাৰ পৰিবৰ্তে তেওঁৰ মহান আত্মৰূপে অনুপ্ৰাণিতহৈ মাহুহক সেৱা কৰিব লাগে; আমি সং জীৱন বাপনৰ দিহা কৰিব লাগে। এই দিহা অকল হবিনামৰ অৱশ-কীৰ্তনেৰে নহয়। এই দিহা হ'ব মানসিক বিকাশৰ চুট পৰিবেশেৰে।

...কপহীত আজি ভেনে এটা পৰিবেশ পা-কৰি উঠাৰ লক্ষণ দেখা গৈছে। মই আশা কৰোঁ, কপহীয়ে এই কাম কৰিবলৈ সৰ্বানন্দ আৰু সুন্দৰক যেন সম্পূৰ্ণ সহায় কৰে। সিহঁতে এটা সুষ্ঠু পৰিবেশ গঢ়ি তুলিব পাৰিব বুলি মোৰ বিশ্বাস।

...কোৱা হৈছে—সকলোৰে আত্মাতে 'কৃষ্ণ' নামে চিহ্নিত এক বিশেষ শক্তি বিত্তমান। বাপেক যেনে কৃষ্ণ—পুতেকো ভেনে কৃষ্ণ। বাপেকৰ প্ৰধান ধৰ্ম-পুত্ৰ কৃষ্ণক সেৱা কৰাৰ। অৰ্থাৎ সকলোৰে উপযুক্ত তদাৰকৰে পুতেকৰ মানসিক বিকাশ ঘটোৱা, পুতেকক জানী কৰি তোলা। যথা সময়ৰপৰা 'পুত্ৰ-কৃষ্ণক সেৱা কৰি বৃদ্ধ কালত মাহুহে যি সুখ পায়—আন কোনো কৃষ্ণক সেৱা কৰি সেই সুখ পাব নোৱাৰে। পুত্ৰ-কৃষ্ণক সেৱা নকৰি কাল্পনিক কৃষ্ণক সেৱা কৰি পৰম সুখ বিচাৰি যোৱাটো বাপেকৰ চৰম ভণ্ডাৰী। কপহীয়ে যেন ক্ৰীশঙ্কৰ কলা-ক্ষেত্ৰৰ যোগেদি এনে ভণ্ডাৰী নকৰিবলৈ শিকক।

...দামোদৰ দত্তই এই পবিত্ৰ স্থলীত কি ব্যক্তিচাৰ কৰা দেখিলে মই হুবুজিলোঁ।। মোৰ ছোৱালীজনীক সৰ্বানন্দই লগত লৈ হুজিলে হুজিলেই ব্যক্তিচাৰ কৰা হ'লনে? এদিন আত্ম যোৱা মাহুহ এজনীক

বুঢ়া বয়সত, মানসীৰতাৰ খাতিৰত আশ্ৰয় দিলে বুলিয়েই সি ব্যক্তিচৰিত্ৰ হ'লনে ?

...ৰূপহীৰ ছোৱালী এজনী যি মানুহ, মোৰ ছোৱালীজনীও বোধহয় একে মানুহেই। পাৰ্থক্য ইমানেই—এজনী হিন্দু, এজনী মুছলমান। তাই কেতিয়াবা সৰ্বানন্দৰ ঘৰত থাকেহি বুলিয়েই সৰ্বানন্দৰ ধৰ্ম বা জাতিটো নষ্ট হৈ নাযায়, বা সৰ্বানন্দ মোৰ ঘৰত থাকিল বুলিয়েই মোৰ জাত বা ধৰ্মটো নষ্ট হৈ নাযায়। ধৰ্মৰ নামত এইযে ভেদাভেদ, এইবোৰ এদল সুবিধাবাদীৰ বৃদ্ধি। আজি পাঁচশ বছৰেও আমি আমাক সংকৰ কৰিব নোৱাৰিলোঁ। শংকৰ গুৰু আৰু চান্দসাইক সম্পৰ্কটো আমি সততে মনত নেপেলাওঁ কিয় ?

...প্ৰকৃতপক্ষে চাবলৈ গলে আজি আমি এটা সংকট কালত সন্মুখীন হৈছোঁ। শ্ৰীমন্ত গুৰুজনক স্মৰণ কৰি ভৈৰৱ সমূহ সাংস্কৃতিক অৱদানেৰে মহীয়ান অসমীয়া ৰাইজে, এই সংকট কালত অসমৰ মাজ-মজিয়াত বৰপীৰা পাৰি বহিব ধৰা প্ৰতিক্ৰিয়াশীল শক্তি তথা তুষ্কতিৰ কণ-কঠিয়া মাৰিবলৈ কয়ৰ আঁতি আগবাঢ়ি আহিবৰ হ'ল। তুষ্ক জাতীয় সংস্কৃতিৰ বিকাশ ঘটিলেই আপোনা-আপুনি তুষ্কতিৰ বিনাশ ঘটিব।

পৰিবেশটো গহীন গভীৰ কৰি জমিৰ পেহাই কথা সামৰিলে।

জমিৰ পেহাৰ কোনো কথাৰে কোনেও প্ৰতিবাদ কৰা দেখা নগ'ল।

সৰ্বানন্দ খিয়ৰে বিনীতভাৱে কলে : ৰাইজে যেন জমিৰ পেহাক সকলো কথাৰে বুজিবলৈ যত্ন কৰে। আৰু এটা নতুন ধৰণ আছে—ৰূপহীৰ 'শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ'ই অসম চৰকাৰৰপৰা এককালীন বাৰ হাজাৰ টকাৰ এটি মজুৰী পাবলৈ সমৰ্থ হৈছে। এইবাবে সদাশয় চৰকাৰৰ গুচৰত আমি নথৈ কুতস্ত।

সৰ্বানন্দৰ কথা শুনি গহীন পৰিবেশটো আনন্দমুখৰ হৈ পৰিল।

এসময়ত ৰাইজ ঘৰা-ঘৰি মাৰিলে উঠিল।

সৰ্বানন্দ-সুন্দৰ জমিৰ পেহাৰ কাষ চাপিল। পেহাই মাত লগালে ২

নিশা ভালোমিনিহেই হ'ল বোধহয়। তথাপি ব'ল তোৰ ঘৰবপৰা
আহো।

: ব'লা। তুমি নাৰাওঁ বোলা হলেও তোমাক মই বি কোনো
প্ৰকাৰে নিলোহেঁতেনেই।—সৰ্বানন্দই কলে।

তেতিয়া প্ৰায় মাজনিশা হৈছিল যদিও জ্যোতিমালা, জেৰিণা,
কণকা বাই কোনো শোৱা নাছিল। তিনিও চ'বান্ধত বহি খাবৰ
পৰত আহি মণ্ডপাই বোৱা দলটোৰ কথাবোৰকে আলচি আছিল।

কণহী আলি গাঁৱৰ কাষৰীয়া গাঁও কেইখনৰ পাঁচজন ডেকাৰে
দলটো গঠিত হৈছিল। আক দলটোৰ নেতৃত্ব লৈছিল নামঘৰপৰা
গোপ-গোপাই ওলাই অহা দামোদৰ দত্তই। দলটোৱে নানা ধৰণৰ
অল্লীল গালি-গালাজ কৰি কৈ গ'ল যে আজি নিশাৰ ভিতৰতে
কণকা বুঢ়ীয়ে এই গাঁও এৰি যাব লাগিব। জেৰিণাই আজিৰপৰা
কোনো দিনে কণহীত ভৰি দিবহি নোৱাৰিব। জ্যোতিমালাৰ
যদি সুন্দৰৰ লগত বিয়া হ'বলৈ মন ভেনেহলে ছুই-এদিনতে জনা-
পুনাৰৈ বিয়া পাতি ল'ব লাগিব। এইদৰে ঘৰৰ ভিতৰত ডেকা
ল'ৰা পোহি লেটিপেটি কৰি থকা নচলে। এই মতে কাম নকৰিলে
কাৰ মূৰ ক'ত পৰিবগৈ কোনেও কব নোৱাৰিব।...

কথা শুনি তিনিওজনীৰ চুলি আগে জোঁট যাবৰ উপক্ৰম হ'ল।

অসহায়ভাৱে কণকা বাৱে কলে: পাপীৰনো পাপৰপৰা
ক'ত নিস্তাৰ হ'ব! মই প্ৰথম কুকুৰাৰ ডাকতে যামগৈ।

জ্যোতিমালাই যেন আন্তৰ্কত চিঞৰি উঠিল: নহয়, নহয় বাই
তুমি যাব নোৱাৰা। তুমি ইয়াৰপৰা যাব লগা হলে, তোমাৰ লগতে
আমিও গুচি যাম। তোমাক এৰি আমি অকলে নাথাকো।

কথা কৈ কৈ জ্যোতিমালাই কান্দি দিলে। জেৰিণাৰ চকুৱেদিও
সোতক বাগবিল। অৱশেষত কণকা বাৱেও হুক-হুকাই কান্দি দিব
লগা হ'ল।

ডেওলোকে ডেনেকৈ হুক-হুকাই কান্দি থকা শুনি নামঘৰপৰা
অহা জমিৰ পেহা, সুন্দৰ আৰু সৰ্বানন্দ উৰাডু খাই নোৱাই আছিল।

প্ৰথমে জমিৰ পেহাই মাত দিলে : এনেদৰে কন্দা-কটা কৰিবলৈ তহঁতক
হৈছে কি ?

জমিৰ পেহাৰ মাত শুনি কণকা বাই প্ৰায় লম্বৰ মৰা দৰেই ভিতৰ
সোমাল। জ্যোতিমালাইতৰ কান্দোনো কিছু সাম কাটিলে। সিহঁতে
ভেনেকৈ কান্দোন সামবাত সকাহ পাই আকৌ জমিৰ পেহাই কলে :
মই সকলো বুজিছোঁ। বৰ্তমান ইহঁতৰ খোৱা-বোৱাৰ যোগাৰ কৰ।
মই ভাত-পানী খায়েই আহিছোঁ ; অলপ গৰম চাহ পালেই হ'ব।

কণকাবাবে ইতিমধ্যে চাহৰ তলত জুই জ্বলাইছিলেই। জেবিণা
তেওঁৰ সহায় ছিচাপে থাকিল। জ্যোতিয়ে ককায়েক আৰু সুনন্দলৈ
ভাত বাঢ়ি দিলে।

খোৱা-বোৱাৰ পিচত জমিৰ পেহা প্ৰমুখ্যে সকলো চ'ৰাঘৰত
বহিল।

জ্যোতিমালাই দামোদৰ দত্ত আৰু দলটোৰ বিষয়ে সবিশেষ বিবৰি
কলে। জ্যোতিমালাৰ কথা শুনি সৰ্বানন্দৰ মনটো যেন আন্তৰ্জ্বিত
হৈ উঠিল। সি এবাৰ পেহাৰ মুখলৈ আৰু এবাৰ সুনন্দৰ মুখলৈ চাই
উঠিল : এতিয়া কি কৰা যায় ? আমি বোধকৰোঁ ইয়াত
বেছিদিন থাকিব নোৱাৰিম। কৰিম বুলি ভবা কামবোৰ বোধকৰোঁ
নহ'বগৈ।

জমিৰ পেহাই সৰ্বানন্দৰ মুখৰ কথা কাঢ়ি নি কলে—

: সৰ্বানন্দ !

: পেহা !

: তই এনেদৰে হতাশ হলে ইহঁতবোৰে কি কৰিব ?—এইবোৰ
ভাবুকিত হতাশ হলে জীৱনৰ কোনো ক্ষেত্ৰতে কৃতকাৰ্য্য হ'ব
নোৱাৰিব। কৃতকাৰ্য্যতাৰ বাবে এনে হাজাৰ বাধা-বিঘিনি অভিভ্ৰম
কৰিবই লাগিব। সংঘাতেইহে মানুহৰ জীৱন। সামাজিক কামত
প্ৰথমতে এইবোৰ প্ৰতিবন্ধকতা আছেই। তহঁতে শুদ্ধভাৱে কাম
কৰি গলে—এতিয়া তহঁতক তুল বুজা সকলো পিছত আপোনা-আপুনি
নিজৰ তুল শুধাই ল'ব। তহঁতে মন ৰাখিল। কাম কৰি যা।

আমি কোনেও সহায় নকৰিলেও মই আছোঁ। জীয়াই থকা দিনটোকে
মই তহঁতক সহায় কৰিম। কলাকাৰ শংকৰ গুৰু কব
তেওঁ আহি তহঁতৰ সহায় হ'বহি।

: কিন্তু বাবাজান, মোৰ বৰ ভয় লাগিছে। মোৰ বাবেই যদি
'জীৱকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ'ৰ দৰে মহান অনুষ্ঠান এটাৰ কিবা অনিষ্ট হ'বলৈ
হয়!—জৈবিবাই বাপেকলৈ চাই কলে।

: তই নিজে অনিষ্ট নকৰিলে—আনে ভাৱক, আনৰ ভৱা কথাকে
কোনো অনিষ্ট নহয়। মাত্ৰ তই অন্তৰেৰে গুৰুজনাক অত্যা জনাবি।
অন্তৰৰ সংস্কৃতিহে আচল সংস্কৃতি।

...বাপেৰে কবিব নোৱাৰা কাম তই কবিবই লাগিব আই।
অনিষ্টৰ কথা নাভাবিবি। তোৰ জন্মই যেন সামাজিক অনিষ্টৰ
মাজেদি...উম্! হঠাৎ আজি মোৰ পুৰণি দিনৰ কথা মনত পৰিছে।
তোৰ জন্ম সময়ৰ কথা মনত পৰিছে। সামান্য অকণমান ভুলৰ বাবেই
জীৱনত একো কবিব নোৱাৰিলোঁ, সামান্য অলপ ভুলৰ বাবেই
মোৰ জীৱনটো অসম্পূৰ্ণ হৈ ব'ল। মই মই-বৰ পাগী।

বাওঁ বুকুখনত সোঁ-হাতখনেৰে খামোচ মাৰি ধৰি জমিৰ পেহা
বাক্‌কৰ হৈ ব'ল।

জৈবিবা বাপেকৰ কাষ চাপি গ'ল। গাত ধৰি জোকাৰি জোকাৰি
কলে : তুমি কি ভুল কৰিলা বাবাজান ? তুমি কি পাপ কৰিলা—মোৰ
জন্মৰ বাবে সমাজৰ কি অনিষ্ট হ'ল ?

: সেই কথা আজি মোক নোসোধিবি আই—সেই কথা তোৰ
কপালক সোধ ! ভাগ্যক সোধ !—এইবাৰ পেহাই নিজৰ চুলিকোচাত
খামোচ মাৰি ধৰি কলে।

সৰ্বানন্দই জৈবিক পেহাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ আঁতৰাই নিবলৈ বন্ধ
কৰিলে : পেহাক আক আৱনি নকৰি জিৰণি ল'বলৈ দিয়া জৈবিবা।
পেহা, তোমাক আজি বৰ দুৰ্বল যেন দেখা গৈছে। এতিয়া আক
কটল ঘূৰি যোৱা কথা নাভাবিবা। তুমি শোৱা।

পেহাই লান হ'বহি এটা বিবিজালে : তহঁতৰ এই পুৰণি ডেউটো

পচকি মোৰ আজি নিজকে বৰ সবল সবলহে জানিছে। মই আজি...
মই আজি...

জুহালৰ ওচৰত কণকা বাইৰ কান্দোনে পেহাৰ কথা বন্ধ কৰি
দিলে।

কিন্তুক বৈ পেহাই ভিতৰলৈ চাই কলে : কান্দা কিয় ? আজি
আনন্দ কৰাৰ দিন। তুমি থাকিলে যদি সৰ্বানন্দৰ অনিষ্ট হয় বুলি
ভাবিছ। তেনেহলে তোমাক...মালা—ভেওঁক বাহিবলৈ লৈ আহ।

জ্যোতিমালাই কণকা বাইক বাহিবলৈ লৈ আহিল।

চকুৰ পানীৰে জুহাল ভিওঁৱা কণকা বায়ে অতৰ্কিতে জমিৰ পেহাৰ
ভৰি ছুটাত সাদাটি ধৰি লুটি খাই পৰাদি পৰিল।

জমিৰ পেহাই এবাৰ কণকা বাইৰ ফালে—এবাৰ জেৰিণাৰ ফালে
চাই, বৈ অহা চকু পানীখিনি ম'চি কলে : জেৰিণা, এৱেঁই তোৰ
মাৰ। জন্মদাতৃ !

: মা।—জেৰিণাই মাকক সাদাটি ধৰিলে।

: পেহা-পেহী।—অবাক বিশ্বয়ত স্তম্ভৰ, সৰ্বানন্দ, জ্যোতিমালাই
জমিৰ পেহাৰ ফালে চালে। এসময়ত সকলোৰে চকুৱেদি আনন্দাশ্রু
বাগৰি আহিল।

জমিৰ পেহাই কৈ গ'ল : হিন্দু-মুছলমানৰ স্নেহৰ বান্ধডাল
কটুকটীয়া কৰাৰ মানসেৰেই মই এওঁক—ৰূপহীৰ জীৱনীক বিয়া
কৰাইছিলো। কিন্তু এওঁ মোৰ ঘৰত ভিতাপী লোৱাৰ আগতেই
কৌশলেৰে শিঙৰা ভকতে এওঁক মোৰপৰা আঁতৰাই আনিলে। এই
কথাৰ বাবেই ৰূপহী আৰু চৈয়দাবাবীৰ মাজত সাম্প্ৰদায়িক বিভেদ সৃষ্টি
হৈছিল। প্ৰাণৰ ভয়ত মই এওঁক জোৰ কৰি মোৰ লগলৈ নিব
নোৱাৰিলোঁ। নৈতিকতাৰ ভাগিনত জন্মৰ এবছৰৰ পিছত—মাত্ৰ
জেৰিণাক লৈ গৈ মাজুলীলৈ পঠায় দিলোঁ। আজি পৰিস্থিতিয়ে বাধ্য
কৰিছে—আজিৰপৰা মাক-জীয়েক একেলগে থাকিব, আজিৰপৰা
মই, জেৰিণা আৰু মাক—তিনিও সুকলিতায়ে ভাইভক সহায় কৰিব
পাবিম। আজি মই পেহীয়েকক ভাইকৰ লগৰপৰা লৈ যাম !

: পেহী ভূমি বাবগৈ !

কণকা পেহীয়ে কণহী এবি চৈয়দবাবীলৈ বাবগৈ বুলি জাবি
জ্যোতিমালাৰ মনটো গধুৰ হৈ পৰিল ।

: বেজাৰ নকৰিবি আইজনী, পেহীয়েৰ তইঁতৰ ওচৰলৈ সদায় আহি
থাকিব—জমিৰ পেহাই জ্যোতিমালাক সাখনা দি কলে ।

জমিৰ পেহাইঁতে চৈয়দবাবীলৈ বুলি বেতিয়া খোজ আগবঢ়াই
তেতিয়া বাহিৰত কাহিলী কাহিলী পোছৰ হৈছিল ।

কণকা পেহী ওলাই যোৱাৰ পিছত সৰ্ধানন্দ আৰু জ্যোতিমালাৰ
এনেহে লাগিল যেন আজিহে সিহঁতে মাকক হেৰুৱালে । * * *

। ছন্দ ।

নগৰৰ এটা বিশেষ অস্থানত 'শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ'ই কেলিগোপাল নৃত্য-নাট আৰু এটি সত্ৰীয়া নৃত্য পৰিবেশন কৰি দৰ্শক সমাজৰপৰা বিশেষ সমাদৰ লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হ'ল। এই সমাদৰৰ পিছৰপৰাই সকলোৱে বুজিব পাৰিলে যে গাঁৱৰ আঙঠীয়া চুক এটাত জন্মলাভ কৰা এই অস্থানটোৱে অসমৰ সংস্কৃতিৰ জগতলৈ কিবা নহয় কিবা এটা দি যাবলৈ সমৰ্থ হ'বই।

এদিন গড়মূৰীয়া কাকতিয়ে 'শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ'ৰ প্ৰসংশাভ পঞ্চমুখ হৈ সৰ্বানন্দ আৰু সুলভক মাতি নি কলে : ৬৮ বছৰীয়া জীৱন কালত অহৰহ মই যিটো ভাবি আহিলোঁ, যিটো মই কৰিম কৰিম বুলিও আশ্ৰিত ৬৮ বছৰে কৰিব নোৱাৰিলোঁ, তোমালোকে খুব কম সময়ৰ ভিতৰতে সেইখিনি কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছা। মোৰ কল্পনা যেন ক্ৰমে ক্ৰমে বাস্তৱত ৰূপায়িত হৈ আহিছে।

...তোমালোক বিপ্লবী গুৰু পীতাম্বৰৰ দৰে হোৱা। পীতাম্বৰ গুৰুৱে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বাবে, সত্ৰীয়া সংস্কৃতিৰ বাবে জীৱনটো শেষ কৰি গ'ল। শংকৰদেৱৰ কেলিগোপাল নাটৰ আৰ্হিত উত্তৰ-পূব ভাৰতকে অন্তৰ্ভুক্ত অসমৰ 'মহাবাস নৃত্য'ক কথাছবি কৰাৰ দৰে কল্পনাও তেখেতে কৰিছিল। তোমালোকে যেন সেই কল্পনাক বাস্তৱত ৰূপ দিয়া।

...শংকৰ গুৰুক হৃদয়ত আসন পাতি বহুৱাই লোৱা। ডেবাৰ চিহ্নবাত্ৰাৰ কথা মনত পেলোৱা। সাক্ষাত গৰ্ব্ব স্বৰূপ কুসুমবগিবিৰ পুত্ৰ—চিহ্ননাট্য শূট—মহাকলাকাৰ—গুৰুজনে—চিহ্নবাত্ৰাৰ পৰিবেশনেৰে সৰ্বভাৰতীয় নাট্য আন্দোলনৰ ধাৰাটোকে সজনি কৰি দিছিল। চিহ্নবাত্ৰা অকল অসমৰে নহয়, সমগ্ৰ ভাৰতীয় সংস্কৃতি নাটকৰ সুবৰ্ণীৰ এক অতীতপূৰ্ব...অভিনৱ অধ্যায়ৰ দ্বাৰা মুকলি...। ...ডেবাই সাত বৈকুণ্ঠৰ সাতখন পট আঁকি সাতজন ঈশ্বৰৰ প্ৰৱেশ

দেখুৱাইছিল। গায়ন-বায়নৰ উপৰি পাঁচজন নটীয়া উলিয়াইছিল। মাটিৰ খোল-মজিৰা নিজৰ নিৰ্দেশমতে সজাই লৈছিল। বহুবাৰ কঁহাৰে ঞকৰ গোঁসাইক তাল গঢ়ি দিছিল। সেইজন কলাৰ ঞকৰ ঞকৰৰ নিৰ্দেশতে বভাঘৰ-চৌঘৰ সাত বৈকুণ্ঠৰ সাত ঠাক ভেটি বান্ধি ৰাইছিল। কাঠৰ ওপৰত ফুলজাৰি। জোৰ...মহতা...অগ্নিগড়—দিন-নিশা চিন নাই। মূৰ্ত্তি, মুখা, ব, হেঙুল-হাইতাল—আলিপুখুৰী যেন সেইকেইদিন চিয়ালয় দৈ পৰিছিল। তেতিয়াই যেন ঞকৰ গোঁসায়ে ভেটি বান্ধিছিল আধুনিক যুগৰ Art gallery-ৰ। পূৰ্ববংগ—একেলগে নটা খোল বজাই ডেওঁ সকলোকে আচম্বিত কৰি তুলিলে। আলিপুখুৰীৰ অৰাল-বৃদ্ধ-বণিতা সকলো ভোল গ'ল।... নাবীগণে নজানয় কোন জন স্বামী!

...এয়া অসামান্য শিল্প-প্ৰতিভাৰ পৰিচায়ক! এয়া অসামান্য কৃতকাৰ্য্যতা!

...ঞকৰ গোঁসাই অকলশৰীয়া আছিল।

...তোমালোক অকলশৰীয়া নহয়। তোমালোক ছন্দন। লগত জমিৰ আলিৰ দৰে মহাপ্ৰতিভাবানজন। ময়ো যি পাবো গুৰুজনাৰ নামত সহায় কৰিম। তোমালোক আগবাঢ়।

গড়মূৰীয়া কাকতিৰ এই উৎসাহ বাণীয়ে সৰ্বানন্দ স্মৃন্দক বোম্বালে অল্পপ্ৰেৰণা, মনত দিলে অসীম সাহস, নতুন উত্তম। ইয়াৰ পিছতো সিহঁতে অসমৰ বিভিন্ন ঠাইৰ বিভিন্ন জনবপৰা মনত বল পোৱা—সাহস পোৱা চিঠি খনদিয়েক পাই ছগুণ উৎসাহিত হ'ল। এখন চিঠিৰ বিশেষ কেইশাবীমান কথাই এখন বিশেষ আঁচনিৰ পৰিকল্পনাৰ কথা সৰ্বানন্দৰ মনলৈ আনি দিলে।

চিঠিৰ কথা কেইশাবী আছিল এজন অবৈকল্প—

...জাতীয় ঐক্যৰ কাষে ঐক্যৰেয়ে বি কৰি গ'ল - তাৰ কাষেই আছি অসম জুৰি জাতীয় অন্তৰ বাজাতকৈ বেছি সংহতি-সম্পন্ন। এনে এজন বহাপুৰুষক আমাৰ মোহতে সৰ্বভাৰতীয়

অধ্যায়ত এতিয়াও আধ্যাত্মবাদৰ গুৰুত্বপূৰ্ণে থিয় কৰাব পৰা নাই। ইয়াৰ বাবে লাগে তেখেতৰ বিভিন্ন দিশৰ কাৰ্য্যকলাপৰ প্ৰচাৰ আৰু বিচাৰ।

মহাশিল্পী শংকৰদেৱৰ বিভিন্ন দিশৰ কাৰ্য্যকলাপৰ প্ৰচাৰ আৰু বিচাৰৰ বাবে সৰ্বানন্দই এটি মহৎ অনুষ্ঠানৰ পৰিকল্পনাৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰি ললে।

সুন্দৰ, জ্যোতিৰ্মালা আৰু জেবিণাক মাতি আনি তাৰ মনৰ কথা সদৰি কৰি কলে : আমি এইখিনিতে আত্মপ্ৰসাদ লাভ কৰি বৈ নাথাকি আৰু অলপ আগবাঢ়ি যাওঁ। অলপ কষ্ট হ'ব। হলেও আমি সেই কেইখোজ কষ্টেৰেই আগবাঢ়ি যাম। গাঁৱৰ বাইজক সহায় হিচাপে লৈ আমি সেইখিনি কৰিব পাৰিম বুলিও বিশ্বাস জন্মিছে।

সুন্দৰে মাত লগালে : অসমৰ বাবে—অসমীয়া বাইজৰ মহাকলাকৰ জনৰ বাবে আমি যি কোনো কষ্টৰে সন্মুখীন হ'বলৈ প্ৰস্তুত। আপুনি আপোনাৰ পৰিকল্পনাৰ কথা কৈ যাওক। আমি সেই পৰিকল্পনাক বাস্তৱত ৰূপায়িত কৰিমই।

: ৰূপহী আলিতে শংকৰী মেলা এখন কৰা কথা ভাবিছোঁ।... সেই মেলা উপলক্ষে নামঘৰত অসমৰ পুৰণি পুথিসমূহ প্ৰদৰ্শনৰ ব্যৱস্থা হ'ব। সত্ৰসমূহত পাঁচশ বছৰীয়া বহুখিনি পুৰণি পুথি পোৱা যাব। আমি সেইখিনি গোটাই আনিম। গাঁৱৰ প্ৰত্যেকৰে চ'ৰাঘৰটো চিত্ৰ প্ৰদৰ্শনীৰ বাবে ব্যৱহৃত হ'ব। শংকৰ-মাধৱৰ অংকীয়া নাটসমূহ চিত্ৰৰ সহায়েৰে প্ৰকাশ কৰিম। কীৰ্তনৰো সকলো কাহিনী চিত্ৰৰ সহায়েৰে প্ৰকাশ কৰাৰ কথা ভাবিছোঁ। অসমৰ সকলো ঠাইৰ চিত্ৰ-শিল্পী সকলক ৰূপহীলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিম। সকলোকে শংকৰী কৃষ্টি প্ৰকাশক 'চিত্ৰ...জ্যোতিৰ্চিত্ৰ...কেচ্ছ' আদি আঁকিবলৈ কয়। গাঁৱৰ প্ৰবেশ পথত শংকৰ-মাধৱৰ ছটি কায়নিক মূৰ্তি গঢ়ি তুলিম। এই মূৰ্তি গঢ়া হ'ব জমিৰ পেছাব নিৰ্দেশত। প্ৰদৰ্শনীৰ লগে লগে বুকলি মেলা ৰহিব। তাত শংকৰী সংস্কৃতি সম্পৰ্কে বিতং আত্মোচনা হ'ব। শংকৰদেৱক অসমে ন-কৈ কোৱাৰ সুযোগ পাব।

: পৰিকল্পনা চমৎকাৰ হ'ছে। কাৰ্য্যত পৰিণত কৈবাহে আচল কথা।—জৈবশাই কলে।

আঁচনিখনৰ কথা শুনি শূন্যৰ যেন আক এখোজ আগবাঢ়ি গ'ল—

: এতিয়া আমাৰ প্ৰথম কাম হ'ল সন্মো অসমৰ শিল্পীসকলৰ লগত যোগাযোগ আৰম্ভ কৰা। সকলোৰে মাজত আমাৰ আঁচনিখনৰ কথা সদৰি কৰা। ছবি-চিত্ৰ আঁকা, মুখা-মূৰ্তি গঢ়া...। এই ক্ষেত্ৰত আমি বিশেষভাৱে সচেতন হ'ব লাগিব। আধুনিক যুগত বাবে বহনীয়া বং, চুলি ওলাল। আগৰ মুখা, মূৰ্তি, হেঙুল-হাইডাল সকলো দূৰলৈ গ'ল। পিছে সেই দূৰৰ বস্তুবোৰ আমি এতিয়া আকৌ ওচৰ চপাই আনিম। শংকৰ গোস্বায়ে নিজে মুখা সাজিছিল, মূৰ্তি গঢ় দিছিল। অসমৰ প্ৰায়বোৰ সত্ৰতে আজিও মুখা-মূৰ্তিৰ অপূৰ্ব নিদৰ্শন দেখিবলৈ পোৱা যায়। অংকীয়া নাট আৰু ভাওনাৰ লগত মুখা-মূৰ্তিৰ বৰ ওচৰ চপা সম্বন্ধ। অভিনয়ৰ লগত সম্পৰ্ক থকা মুখা-মূৰ্তি ছবি-চিত্ৰৰ ওপৰিও নামঘৰৰ সিংহাসন, খুঁটা, বেৰ, নানান পুথি আদিত মূৰ্তি আৰু চিত্ৰৰ ব্যৱহাৰ ব্যাপকভাৱে কৰা হৈছিল। কিন্তু কালৰ কুটীলা গতি। আজি সেই গোটেইখিনি বিলুপ্তিৰ পথত। আমি অসমৰ এই লুপ্তকলাক উদ্ধাৰ কৰাৰ চেষ্টা কৰিম। শংকৰী মেলাৰ উদ্দেশ্যে গোটেই কপহী আলিকে আমি ছবি-চিত্ৰ মুখা-মূৰ্তিৰে সজাই পেলাম। জমিৰ পেহা এই বিভাগৰ যুৱকী হ'ব।

শূন্যৰ ব'ল।

: নিশ্চয়। আকৌ সৰ্বানন্দই আৰম্ভ কৰিলে,—আধুনিক যুগৰ বৈজ্ঞানিক ভাষা অজুৱাৰী 'জীৱনৰ মাধ্যমেৰে শিক্ষা' দিয়াৰ যি ব্যৱস্থা—শ-শ বছৰৰ আগতে শংকৰদেৱে সত্ৰ পাতি সেই ব্যৱস্থা কৰিছিল। আমিও আধুনিক মনেৰে আমাৰ কপহীক এখন "আধুনিক পাটবাউসীসৈ" পৰিৱৰ্তন কৰিম। পাটবাউসীত নাছিল কি? ভূপেন হাজৰিকাৰ কথাবে—টলষ্টয়ৰ Farm School, বৰিঠাকুৰৰ শান্তিনিকেতন সিদিনাৰ। পিছে শ-শ বছৰৰ আগতে পাটবাউসীৰপৰা বৰ্ণাচাৰ্য্য ওলাই গৈছিল দুখিৰ গাঁৱত জ্ঞানৰ জেউতি দিলাবলৈ। পাটবাউসী

অকল সত্ৰই নহয়—এটা চিত্ৰালয়, Art gallery। তাত আহিল নাট বিভাগ (Drama Workshop), পুথিভঁৰাল (Library), কুঠিৰ শিল্পৰ বিভাগ (Cottage Industry), ঔষধালয় (Medical Department), বিচাৰালয় (Court), উৰাল (Bank)—সেইখন টৰাপাউসীত যেন আধুনিক যুগৰ এখন বিশাল বাষ্ট্ৰবহে ক্ষুদ্ৰ সংস্কৰণ। আমিও ৰূপস্বীক সেইখন ক্ষুদ্ৰ বাষ্ট্ৰৰ নিচিনাকৈ গঢ়ি তুলিম।

সুন্দৰ, জ্যোতিমালা, জেৰিণা তিনিও নিশ্চয়কৈ সৰ্বানন্দক সমৰ্থন জনালে।

কেইদিন মানৰ ভিতৰতে সৰ্বানন্দৰ আচনিখনৰ বিস্তাৰিত বিৱৰণ সহ সদৌ অসমৰ শিল্পী-সংঘসমূহলৈ, ব্যক্তিগতভাৱে শিল্পীসকললৈ আৰু সত্ৰসমূহলৈ পত্ৰ প্ৰেৰণ কৰা হ'ল।

সকলোৰেপৰা অভূতপূৰ্বভাৱে সঁহাৰি আহিল।

...মাজুলীৰ সত্ৰসমূহে নিজৰ নিজৰ বৰ উৰালত থকা শ-শ বছৰীয়া পুৰণি সাঁচিপাতৰ পুথিসমূহ, প্ৰদৰ্শনৰ যোগ্য অন্ত্যন্ত মহাপুৰুষীয়া কৃষ্টি প্ৰকাশক সম্পদবোৰ আৰু লগতে শংকৰী নৃত্য-গীতৰ এটি নিপুণ শিল্পীৰ দল পঠাব।

...বৰপেটাই পঠাব পিতলৰ প্ৰকাণ্ড শৰাইকেইখন; নানান তথ্য-পাতি, কীৰ্ত্তন ঘৰৰ ইতিবৃত্ত, তেতিয়াৰ কাঠ-বাঁহৰ ঘৰটোৰ অল্পমানিক ছবি। চিহ্নযাত্ৰাৰ অল্পমানিক সাত বৈকুণ্ঠৰ পট, সন্ত নাৰায়ণৰ অল্পমানিক মূৰ্তি। চিত্ৰৰ সহায়েৰে কথা-শব্দক চৰিতক সমৰ্থন কৰি মহাপুৰুষৰ সম্পূৰ্ণ জীৱনী।

...বালি সত্ৰই পঠাব চিত্ৰ ভাগৱতৰ প্ৰশ্নোত্তিত চিত্ৰসমূহ।

কামৰূপ শিল্পী সংঘই পঠাব ঐহন্তমুক্তাৱলীৰ হন্তমুক্তাসমূহৰ সম্পূৰ্ণ বেৰাফন। লগতে বৰপেটাৰ আৰ্হিৰে আতচ বাজী।

...আৰু কতজনৰ তৈল চিত্ৰ।

...কতজনৰ বঙীৰ চিত্ৰ।

...কতজনৰ বেণা চিত্ৰ।

...ঐতিহাসিকসমূহে পঠাব সত্ৰীয়া কুঠিৰ নানান জ্যোতিচিত্ৰ।

গড়মুখৰ বিখ্যাত বাস বুঢ়া ।
 --আউনি আটিৰ পালনামৰ আৰ্হি ।
 ...কমলাবাহীৰ চালি নাচ ।
 ...মূল্যবীৰিয়াৰ অংকীয়া ভাওনা—বাম-বিজয়, পাবিজাত হৰণ
 অৰু ।

...কুকুৰাবাহীৰ ভাল-সমালয় ।
 আৰু আহিব—গজেন বকুৰাই আনিব বাবে চহৰীয়া ভাওনাৰ
 সম্পূৰ্ণ আৰ্হি ।

সৰ্বানন্দ, মূল্যব, জ্যোতিমালা, জেৰিণা—কপহী আলি আৰু চৈয়ল-
 বাৰীৰ আনন্দৰ সীমা নোহোৱা হ'ল । শ্ৰাবস্তিকভাৱে তেওঁলোক পুঁজি-
 ভিত্তিকাত আগবাঢ়িল ।

* * * *

কামৰ মাজতে খবৰটো পাই পুৱাতে সৰ্বানন্দ নগৰলৈ বুলি ওলাই
 গ'ল আৰু ন বাজি কেইমিনিট মান বাওঁতেই এম. এল. এ. বিজিৎ
 চৌধুৰীৰ ছুৱাবত উপস্থিত হ'ল : চাব আছেনে ?

: কাক বিচাৰিছে ?—সক ছোৱালী এজনী ওলাই আহিল ।

: এম. এল. এ. বিজিৎ চৌধুৰীক । বোধকৰো তোমাৰ দেউতাব ।

পাতগাভৰুৱে সৰ্বানন্দৰ ফালে চাই মিচিকিয়াই হাঁহিলে । কলে :
 হয় । দেউতা বাধকমত সোমাইছে, আপুনি অলপ বহক ।

: বাক ।

চোকাখনত বহি সৰ্বানন্দই এম. এল. এ. বিজিৎ চৌধুৰীৰ অইং
 কমটোৰ চাবিওফালে এবাৰ চকু ফুৰালে ।

ছখন বেৰত ছখন তৈলচিত্ৰ—এখন গাড়ীৰ, আনখন বসবাসৰ ।
 এটা অগমীয়া কিতাপৰ আলমাৰি ; আন এটাত বঙালী আৰু ইংৰাজী ।
 বেৰত ভালকেইখন কচিৰান ছবি । এখন ছবি নৃত্যবক্তা
 নটবাজৰ ।

চৌধুৰীক বৰ কচিৰান মাজুহৰেন লাগিল সৰ্বানন্দৰ ।

সি আকৌ নটবাজৰ ছবিখনলৈ চালে । নটবাজ দিৱস এই বি

ৰূপ কল্পনা, প্ৰকৃততে অপূৰ্ণ। আজিলৈকে পৃথিবীৰ কোনো জাতিয়েই
দেহতাৰ এনে নৃত্যবত ৰূপ কল্পনা কৰিব পৰা নাই। এই নটৰাজ সৃষ্টি
ভাবতৰ গৌৰৱৰ স্থল।

...নটৰাজ শিৱৰ এই নৃত্য-ভংগী বিশ্বৰ বিকাশৰ প্ৰতীক।
সেয়া আগকালৰ সৌ-হাতখন অভয়হস্ত, ভয় নাই বুলি কৈছে।

আগকালৰ বাওঁহাত বৰদাহস্ত অৰ্থাৎ মই বৰ্তমান।

পিছৰ সৌহাতত ডম্বকৰে সৃষ্টিৰ ছন্দ বুজাইছে, শব্দই সৃষ্টি।

পিছৰ বাওঁহাত অগ্নি—ধ্বংসৰ প্ৰতীক।

দাঙি থকা ভৰি শান্ত, শক্তি, জিৰণি অগ্ৰগতিৰ বাবে।

সৌ-ভৰিৰে ত্ৰিপুৰাসুৰ স্বৰূপ আশুৰিক—বেয়া শক্তিৰ দমন, কামনা-
বাসনা গচকি আগবঢ়া বুজাইছে। নটৰাজৰ এই নৃত্যভংগীত আছে
সৃষ্টি, শাস্তি, ধ্বংস, আগবঢ়াৰ শক্তি আৰু বন্ধা কৰাৰ, আশ্ৰয় দিয়াৰ
ভাৱ।

পৰ্দাখনৰ সিকালে কাবোৰৰ পদধ্বনি, লগ লগে হোৱা কাপোৰৰ
শব্দচ্ছন্দিত সৰ্বানন্দৰ ভাৱৰ আঁত ছিগিল। সি পৰ্দাখনৰ ফালে
চালে।

মুখত মিচিকিয়া হাঁহি এটাৰে পৰিপাটিকৈ কাপোৰ পিন্ধা ছোৱালী
এজনী ওলাই আহিল : আপুনিৱেই সৰ্বানন্দ কাকতি ?—নমস্কাৰ।

প্ৰাচীনমস্কাৰ জনাই সৰ্বানন্দই ছোৱালীজনীলৈ চালে। আগৰ পাত-
গাভৰুজনীৰ লগত পূৰ্ণ দেহৰ এওঁৰ মুখাবয়বৰ সম্পূৰ্ণ মিল আছে।
অৰ্থাৎ এওঁ চৌধুৰীৰ ডাঙৰ ছোৱালী। কোমলকৈ সৰ্বানন্দই কলে :
মই এখন আওহটীয়া গাঁৱৰ মানুহ। মোৰ নামটো জানিলে কেনেকৈ ?
—এতিয়া আপোনাৰ নামটোৱেইবা জানিম কেনেকৈ ?

ছোৱালীজনী এটি লৱ-লাস ভংগীত সৰ্বানন্দৰ সন্মুখৰ চোকাখনত
বহিল কলে : মোৰ নাম মীনাকী। পিছে চকুকেইটা আৰু' মানুহ দৰে
নহয়, কেঁচাব দৰেহে।

হাঁহি হাঁহি মীনাকী ব'ল।

কথা নকলে বেয়া হয় দেখি মীনাৰীৰ দৰে হাঁহি হাঁহিয়েই সৰ্বানন্দই কলে : সেয়া দ্বিতীয় প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰহে হ'ল। প্ৰথমটোৰ থাকিলেই।

মীনাৰীয়ে উত্তৰ দিলে : শিল্পী মাহুহ। নাচ শিকোৱা মাহুহ। গতিকে আপোনাৰ নাম জনাটো, আপোনাক চিনি পোৱাতো ভেনেই সহজ। কণকচোন আপোনাৰ 'ঐশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰ'ৰ কাম কেনেদৰে চলিছে।

সৰ্বানন্দই অলপ আচৰিত হৈ মীনাৰীৰ কালে চাই কৈ উঠিল : চলিছে আক। আপুনি দেখিছোঁ আমাৰ কালৰ ডালেখিনি থকাৰ বাখিছে। আপোনাক নথৈ ধন্তবাদ।

: হ'ব হ'ব। ধন্তবাদ নিদিলেও চলিব। নিজে ঘাচিব-চাচিব নাজানো যদিও নাচ মই বৰ ভাল পায়। সেয়ে অলপ ইটো সিটো ধা-ধবৰ বাখো। নগৰত কলা-ক্ষেত্ৰৰ অস্থূৰ্ত্তান চোৱাৰ সৌভাগ্য এই অভাগীৰো ঘটিছিল। আপোনালোকৰ পৰিবেশন প্ৰকৃততে উচ্চ মানব।

: কেনেদৰে কি কৰিছোঁ ক'ব নোৱাৰো। পাবিলে কিবা এটা কৰাব মন।

: নাচ শিকিবলৈ লৈও শিকিব নোৱাৰিলোঁ।। হাত-ভৰিবোৰেই কিবা...নাতাপেচোন। তথাপি নৃত্য সম্পৰ্কে কিছু কথা জানিবলৈ মন থাকিল। দেউতা পায়হি মানে নৃত্যৰ সৃষ্টি সম্পৰ্কে হুৰাবমান চমুকৈ ক'বনে ?

মীনাৰীৰ আগ্ৰহটো দেখি সৰ্বানন্দৰ ভাল লাগিল। সি চমুকৈ কলে—

: নটবান শিৱই হ'ল নৃত্যকলাৰ স্ৰষ্টা। ব্ৰহ্মাৰ উপদেশ মতে লগত গন্ধৰ্ব আৰু অপচৰা সহ ভকত হুনি আহিছিল শিৱৰ ওচৰলৈ— নাট্য, নৃত্য আৰু বৃত্ত শিকাৰ বাবে। শিৱই নিজে সেই কাম নকৰি ভক্ত ভক্ত আৰু পত্নী পাৰ্বতীক ডাঙৰ আৰু সান্ধৰ উপদেশ দিবলৈ লান্ধি দিয়ে।

...ভক্তয়ে শিকা দিলে ডাঙৰ—

...পাৰ্বতীয়ে শিক্কা দিলে লাস্ত...

...তাণ্ডৱ উদ্ধত...লাস্ত মধুৰ...

...লাস্তৰ প্ৰথম শিক্কাখী হ'ল শোণিতকুঁৱৰী...বাপহুহিভা...

উৰা।

: তেতিয়া হলে ইতিহাসৰ আদি যুগৰপৰাই অসমত নৃত্য চৰ্চা কৰা হৈছিল।—সৰ্বানন্দৰ কথাৰ মাজতে মীনাক্ষীয়ে মাত লগালে।

: হয়, অসম লাস্ত নৃত্যৰ দেশ। অৱশ্যে স্বয়ং নটৰাজেও আহি ইয়াত তাণ্ডৱ নাচিছিলহি, যেতিয়া নেকি সৃষ্টি হৈছিল কাম-ৰূপৰ। এয়া আমাৰ গোবৰ্গৰ বিষয়।

: কিহৰ গোবৰ্গহে ডেকা ল'ৰা?

সৰ্বানন্দক আৰু আগবাঢ়িবলৈ নিদি কোঠাটোলৈ এম. এল. এ. বিজিৎ চৌধুৰী সোমাই আহিল।

সৰ্বম জনাবৰ বাবে সৰ্বানন্দ থিয় হ'ল: চাব, এখেতৰ লগত নৃত্য সম্পৰ্কে অলপ আলচ কৰিছোঁ। তাৰেই গোবৰ্গৰ কথা।

চৌধুৰী আনখন চোফাত বহিল: ঐ, তুমি বোলে বৰ ভাল ভাল নাচ-গান কৰি ফুৰিছা। ৰূপহী আলিত তল-ওপৰ লগাই দিছা হেনো।

: তল-ওপৰ মানে গুৰুজনাৰ নামত যি পাৰিছোঁ, অলপ কৰিছোঁ আৰু। মই কৰিছোঁ বুলি কোৱাওকৈ সেইখিনি ৰূপহীৰ বাইজৈ কৰিছে বুলি কোৱায়ে ভাল।—কৈ কৈ সৰ্বানন্দ আকোঁ নিজৰ আসনত বহিল।

চৌধুৰীয়ে সৰ্বানন্দৰ কথাৰ প্ৰতি বিশেষ কৰ্ণপাত নকৰি জীয়েক মীনাক্ষীৰ প্ৰতি কলে: আমাৰ অলপ কথা হ'ব লগা আছে। তুমি এওঁৰ বাবে চাহ-তামোলকে যোগাব কৰাটো নেকি?

সৰ্বানন্দৰ ফালে কেইবাবহমান বেকা দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰি মিচিকিয়াই হাঁহি এটাৰে মীনাক্ষী ভিতৰ সোমাল। বাৰ্ততে চাফবৰ আগৰে সৰ্বানন্দৰ নাকত নিজৰ গাৰ সুবাসখিনি দি যাবলৈ নাপাহৰিলে।

চৌধুৰীক অলপ গম্ভীৰ হোৱা যেন দেখা গ'ল। ডেউ অলপ অবাভাৱিক, অলপ চোকা চকুৰে সৰ্বানন্দৰ ফালে চালে।

সৰ্বানন্দৰ বাবে পৰিস্থিতিটো অসহন্য হৈ পৰিল। কেইমুহুৰ্ত্ত-মান ভেনেদৰে পাব হোৱাৰ পিছত চৌধুৰীৰ দৃষ্টিবাৰংবপৰা নিজকে বচাবৰ বাবে সৰ্বানন্দই কলে : চাবে মোক লগ পাবলৈ বিচাৰিছিল বুলি খবৰ পায়ৈ...

সৰ্বানন্দৰ কথাবাব শেষ নহ'ল। চৌধুৰীয়ে গহীন আৰু কৰ্কশ-ভাৱে কৈ উঠিল : ঔ, বিচাৰিছিলেঁ।। তুমি আজিকালি বৰ দৰকাৰী মানুহহৈ পৰিছা। তুমি হেনো ৰূপহী আলি, চৈয়দাবাবী—এইচোৱাৰ এজন ভাল নেতা। বিভিন্ন প্ৰকাৰে সমাজসেৱা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছা।

চৌধুৰীয়ে তাক বিদ্ৰূপ কৰা বেনেই লাগিল সৰ্বানন্দৰ। সি চৌধুৰীৰ ফালে চালে : চাবৰ কথাখিনি মই ঠিক বুজিব পৰা নাই।

এম. এল. এ. বিজিৎ চৌধুৰীয়ে ঠুঠ অঙ্কুত ধৰণৰ হাঁহি এটা বিৰিঙাই কৈ উঠিল : বুজিবলৈ আৰু বাকী থাকিল কি ? শান্তক জীয়েকৰ দায়িত্ব লৈ বুঢ়া বাপেকক বেছাই দিৱাটোও এক প্ৰকাৰ সমাজ-সেৱাই বুলি ধৰাচোন !

সৰ্বানন্দই যেন চিঞৰি উঠিব : আপুনি এইবাৰ কথা কৈ জমিৰ পেহাৰ প্ৰতি অমানবীয় ব্যৱহাৰ কৰাই নহয়, আপুনি তেখেতৰ প্ৰতি চৰম অন্তায় কৰিছে। তেখেতৰ এনে অন্তায় কৰিবলৈ আপোনাৰ কোনো অধিকাৰ নাই।

সৰ্বানন্দৰ চকুৰ আগত এবাৰ জমিৰ পেহাৰ মুখখন, এবাৰ ৰূপক পেহীৰ মুখখন, জেবিণাৰ ৰূপাহ যেন মুখখন তাঁহি উঠিল। নিজকে সি অলপ উদ্বেজিত হোৱা যেন পালে।

অট্টহাস্ত কৰি বিজিৎ চৌধুৰীয়ে গোট্টেই কোঠাটো ৰূপাই তুলিলে। কলে : অ-মানবীয় ব্যৱহাৰ...অন্তায়...অধিকাৰ...হাঃ হাঃ হাঃ ! অন্তায় কৰিছে কোনে, আৰু কৈছা কাক ? এই কাম কৰি অহিন্দু হোৱালী এজনীৰ লগত সম্পৰ্ক ৰাখি তুমি অকল জমিৰ আলি, চৈয়দাবাবী বা ৰূপহীৰেই অন্তায় কৰি এৰা নাই, তুমি গোট্টেই জাতিটোৰ প্ৰতি অন্তায় কৰিছা। তুমি, তুমি এটা ভণ্ড ! কান্দুক ॥

: চৌধুৰী !—সৰ্বানন্দ বহাৰপৰা থিয় হ'ল,—আপুনি মোক এনেদৰে অপমান কৰিবলৈকে মাতি আনিছিল নেকি ? আপোনাৰ হাতত সামান্য মাত্ৰ বাজনৈতিক ক্ষমতা থাকিল বুলিয়েই মানুহৰ প্ৰতি এনে অভদ্র ব্যৱহাৰ কৰিব নেকি ?

বিজিৎ চৌধুৰীক কিছু শাস্ত হোৱা যেন দেখা গ'ল। তেওঁ অলপ নৰম স্বৰে কলে : লোকৰ ঘৰত তেনেদৰে উত্তেজিত নহবা। ধৰ্ম্মেৰে অলপ বহা আৰু শুনা। তোমাৰ ওপৰত ৰূপহী আলি বাইজৰ আৰু এটা অভিযোগ আছে। তুমি বোলে গাঁৱৰে বাসন্তী নামৰ ছোৱালী এজনীৰো সতীত্ব ইতিমধ্যে নষ্ট কৰিছা।

: কোনে কলে আপোনাক এই কথা !

: বহুতে। বহুতে কৈছেহি।

: তেওঁলোকৰ আৰু কিবা অভিযোগ আছেনে ?

: আছে। দেখাত খোল মৃদু বাবলৈ লৈছা যদিও ভিতৰি ভিতৰি তুমি আৰু এটা কাম কৰিবলৈ লোৱাৰ খবৰ আহিছে। তুমি ছেনো ৰূপহী সমষ্টিৰ ভাবি এম. এল. এ.।

সৰ্বানন্দৰ দুচকুৰ আগেদি ৰূপায়ণ মেধি, দামোদৰ দত্ত আৰু শিঙৰা ডকতৰ মুখ কেইখনে লুকা-ভাকু খেলি গ'ল। সি অলপ হাঁহিবৰ বন্ধ কৰিলে। চোফাখনত সহজভাৱে পুনৰ বহি লৈ কলে : কোনোৱাই এইবোৰ কথা আপোনাক মিছাকৈ লগাইছেহি। জন্মৰ পেহাৰ ছোৱালীজনীৰ দায়িত্ব আজিলৈকে মই ল'ম বুলি ভবা নাই। চেনি-ধৰ ব্যৱনৰ বাসন্তী নামৰ ছোৱালীজনীৰ সতীত্ব নষ্ট কৰাহে নালাগে তাইৰ ছাঁটো গচকাও মোৰ মনত নপৰে। আৰু এম. এল. এ. বাজ-নীতি কৰি মহান ছোৱাৰ সপোন কোনোদিনে দেখা নাই আৰু কোনোবাদিনা দেখাৰো ইচ্ছা নাই। এই ক্ষেত্ৰত মোৰপৰা কোনো ধৰণৰ বাধা পোৱা কথা আপুনি নাভাবিব।

: তুমি বাধা দিও মোৰ একো হানি কৰিব নোৱাৰা,—নিৰ্বিকাৰ ভাবে এম. এল. এ. চৌধুৰীয়ে কৈ গ'ল,—তোমাক বিশ্বাস কৰি মই এখন বাইজক অধিষ্ঠান কৰিব নোৱাৰো। তুমি জুইৰ লগত খেলিবলৈ

লৈহা কিয়? খোল-মুক বোৱা মাহুহ—বাই থাক, কিন্তু হোৱালীৰ লগত কাবৰাব কৰা, ভিতৰি ভিতৰি বাজনীতিৰ সূতা পকোৱা—কপহীত এইবোৰ কাম আৰু নচলিব। ইয়াৰ অস্তথা হলে পৰিশাম কিন্তু ভীষণ হ'ব। এতিয়া তুমি চাহ কাপ খাই যাব পাৰা।

চৌধুৰী বহাবপৰা উঠিল।

তেওঁ ভিতৰলৈ যোৱাৰ আগতে সৰ্বানন্দৰ শাস্ত্ৰ অথচ নিৰ্ত্তক স্বৰ তেওঁৰ কাণত বাজি উঠিল—

: শুনক চৌধুৰী ডাঙৰীয়া। আপোনাৰ দলটোক অবিদ্বাস কৰিবলৈ কোৱা নাই। তথাপি কৈ যাওঁ আপোনাৰ দলে আপোনাক বিপথে পৰিচালিত কৰিছে। তেওঁলোকৰ স্বার্থত বাধা পাই, অস্ত কালে নোৱাৰি—এই মিছা কথাবোৰৰ দ্বাৰা মোৰ প্ৰতি—কপহীৰ প্ৰতি, কপহীৰ পবিত্ৰ অস্ত্ৰচান ক্ৰীণকৰ কলা-ক্ৰেত্ৰৰ প্ৰতি চৰম অস্ত্ৰায় কৰিব বিচাৰিছে। মোৰ চৰিত্ৰত কলঙ্ক সানিব বিচাৰিছে। আৰু শুনক—আপোনাৰ আৰু আপোনাৰ দলটোৰ দ্বাৰা সংঘটিত হ'ব লগা 'ভীষণ' পৰিশামলৈ ভয় কৰা মাহুহ মই নহওঁ। আপুনি মাহুহ চাই বাজনৈতিক ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰা উচিত। আহোহে।

স্বৰ-ধোজ্জেৰে সৰ্বানন্দ বিজিৎ চৌধুৰীৰপৰা ওলাই গৈটৰ ফালে আগবাঢ়িল।

চৌধুৰীয়ে হোৱাট ননচেক হোৱাট ননচেক বুলি কৈ কেইখোজমান পিছে পিছে অহা যেন লাগিল সৰ্বানন্দৰ। সি চৰম উত্তেজনাত কঁপিলে যাত্ৰ।

কিছুদূৰ বোৱাৰ পিছত দ্ৰুতগতিৰে অহা কিয়েট গাড়ী এখন সৰ্বানন্দৰ ওচৰত বৈ গ'ল।

সৰ্বানন্দই ভিতৰৰ আবোহীজনলৈ চালে।

ছৱাবখন মেলি ব্যস্তভাৱে আৰু কৰুণ চাৱনিৰে বীণানন্দী নামি আহিল: দেউতাৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে ক্ষমা কৰিব দাদা। আপোনাৰ গাঁৱৰ ভালে কেইজন মাহুহে ভেথেন্তক আপোনাৰ বিৰুদ্ধে ভালেখিনি

কথা লগাইছেহি। দেউতাই আপোনাক নাজানে। তেখেতক অবধা
বেয়া নাপাব।

সৰ্বানন্দৰ মুখৰ বৰণ সলনি হৈ আহিল। সি অলপ হাঁহিবৰ
যত্ন কৰিলে।

মীনাক্ষীৰ ছচকুৱেদি চকুলো বাগৰি অহা দেখা গ'ল।

সৰ্বানন্দ এখোজ মীনাক্ষীৰ কাষলৈ আহিল। তাইৰ মনটোৰ
লগত বিজিত, চৌধুৰীৰ মনটো এবাৰ বিজাই চালে। যেন পৰ্বত-
ভৈয়ান পাৰ্থক্য। সেইটো ক্ষমতা-লোলুপ মানুহৰ ওঁসত এজনী
কোমল মনা ছোৱালীৰ জন্ম! বিচিত্ৰ সংযোগ। সি সৰুকৈ কলে :
আপুনি নাকান্দিব মিচ, চৌধুৰী। দেউতাকক যে ভুলকৈ বুজোৱা
হৈছে, ই নিশ্চিত। তাত মই বেয়া পাবৰ কোনো কাৰণ নাই।
আপুনি এই বিষয়ে কোনো চিন্তা নকৰিব।

মীনাক্ষীয়ে চকুপানীখিনি ম'চি লৈ স্বাভাৱিক হ'বৰ যত্ন কৰিলে।

সৰ্বানন্দই মীনাক্ষীলৈ এবাৰ চালে। ছোৱালীজনীক বৰ মৰমীয়াল
উজ্জ্বল আৰু সুকচিপূৰ্ণা যেন লাগিল। সি কণ্ট নকণ্টকৈ কলে :
যাও তেনে।

মীনাক্ষীয়ে যেন তুচ্ছকৃত আকুলতা সানি ললে। যাওক—যাওক
বুলি কবলৈ লৈও তাই একো মাতিব নোৱাৰিলে। প্ৰস্তুতমূৰ্ত্তিৰ দৰে তাই
সৰ্বানন্দলৈ চাই থাকিল।

মীনাক্ষীক প্ৰধান পথত এৰি এটা উপপথেদি আগবাঢ়ি সৰ্বানন্দ
জনতাৰ লগত মিলি গ'ল।

* * *

এম. এল. এ. বিজিত চৌধুৰীৰ কথাখিনি কেইদিন মানৰ ভিতৰতে
ৰূপহী আলি আৰু চৈয়দাবাবী ছয়ো ঠাইতে সজোৰে প্ৰচাৰ হ'ল।
ৰূপহীৰ একাংশ বাইজ জুইত ঘিউ পৰিলে আলি উঠাদি আলি উঠিল।
এনে ব্যক্তিচাৰ আনত চলিব পাৰে কিন্তু ৰূপহীত নচলে। সিহঁতৰ
নাক-কাণ নহ'ল বুলি আমাৰো নহবনে। ইহঁতক আৰু আগবাঢ়িবলৈ
দিয়া উচিত নহয়। ইহঁতক ৰূপহীৰূপৰা বাহিৰ কৰি দিয়াহে কথা!

ৰূপহীৰ ন-ৰূপেৰে সজাবলৈ গৈ এনে পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হ'ব লাগিব বুলি স্তম্ভেৰে আগতে এবাৰো ভবা নাছিল। কথাবোৰ শুনি শুনি সি অলপ আতংকিত হৈ পৰিল।

জ্যোতিমালা আৰু জেৰিণাই চকুৰ পানীৰে বাট নেদেখা হ'ল। মানুহে মানুহৰ প্ৰতি ইমান অজ্ঞায় কৰিব পাবেনে? এনে অজ্ঞায় সহ কৰা যায় কেনেকৈ? এনে অজ্ঞায়ৰ মাজত জীয়াই থকা যায় কেনেকৈ? আমি ৰূপহী, চৈয়দাবাৰী এৰি আন ক'ববালৈকে, যাওঁগৈ নেকি ?

সহকৰ্মী কেইজন তেনেদৰে বিচলিত হৈ পৰাত সৰ্বানন্দও চিন্তিত হৈ পৰিল।

সি তেনেদৰে চিন্তিত হোৱাত, জমিৰ পেহা আৰু গড়মূৰীয়া কাকতি তাৰ কাষ চাপি আহিল।

: বাধা-বিঘিনি অতিক্ৰম কৰি নিজে কবিতা বুলি ভবা কাম লুট মনেৰে কৰি ঘোৱা জনহে আচল পুৰুষ। ভাল কাম কৰিবলৈ পৃথিবীৰ প্ৰতিজন মহাপুৰুষকে জয়জয়তে এনেবোৰ বাধা-বিঘিনিৰ সন্মুখীন হোৱা দেখা যায়। মহানায়ক শংকৰ গুৰুকে সমাজৰ এটা অংশই কমখন নকৰিবৰ চকুৰি কৰিলেনে? তথাপি জানো গুৰুজন নিজ কৰ্তব্যৰপৰা বিচলিত হ'ল? এতিয়াও সৰ্বানন্দই কৰ্তব্যৰপৰা বিচলিত হোৱা অস্বীকৃত। সত্যবানজন, পবিত্ৰজন সমাজত সদায় বাচি থাকিব।

সৰ্বানন্দৰ মনলৈ সাহস আছিল।

সাহস আছিল স্তম্ভৰ, জ্যোতিমালা, জেৰিণা আৰু চেনিথৰ বান্ধন-ইত্তৰ মনলৈ। উচিত কৰ্তব্যৰ বাবে জোকৰ মুখত চুপ দিলে সমাজ-শোছা জোকৰ কণ্ঠটো নিপাত হ'ব। ***

। সাত ।

আকৌ নতুন উত্তম ।

নতুন উৎসাহ ।

নতুন প্ৰেৰণা—সকলোৰে দেহত-মনত-প্ৰাণত শংকৰী মেলাৰ ব্যস্ততা ।

চাওঁতে চাওঁতে ৰূপহী আলি জাকজমকৰ নতুন সাজেৰে সাজ খাই আহিল । ওচৰ-পাজৰৰ গাওঁসমূহো ধনে-জনে লগ লাগিলহি । পুঁজি সংগ্ৰহৰ প্ৰাৰম্ভতে প্ৰায় ছহেজাৰ টকা সংগৃহীত হোৱাত সকলোৰে মনত আনন্দ ভৰি পৰিল ।

নামঘৰৰ ওচৰৰ বহল পথাৰত বাবেচহৰীয়াৰ আৰ্হিত এটি আটক খুনীয়া মণ্ডপ দিনক দিনে সাজ খাই আহিল । গাঁৱৰ প্ৰতি ঘৰৰে আলি-পদূলি—চ'ৰা ঘৰ—মাৰল ঘৰ—ন-মুৱা হৈ উঠিল । ৰূপহীত যেন অকাল বসন্ত ।

চৈয়দাবাৰীয়েও মুকলি মনেৰে ৰূপহীৰ ফালে খোজ আগবঢ়াই দিলে । বৃহৎ মণ্ডপৰ বাবে, ৰূপহীৰ প্ৰতিটো চ'ৰা ঘৰৰ বাবে মনোমোহা বিমান চন্দ্ৰতাপ লাগে গোটেইখিনি চৈয়দাবাৰীয়ে যোগান ধৰিব । শংকৰৰ অন্ততম শিল্প চান্দৰাই স্মৃতিত ৰূপহীৰ প্ৰধান পৰ্বত এখনি ভোৰণ নিৰ্মাণ কৰিব ।

ৰূপহীত জীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰৰ দ্বাৰা আয়োজিত শংকৰী মেলাৰ কাম ক্ৰান্ত গতিত আগবাঢ়িল ।

—জমিৰ পেছাব প্ৰাণত যেন নতুন ভেজৰ জোৱাৰ উঠিল । কৰবাৰ-পৰা আহি যেন তেওঁৰ দেহত নতুন শক্তি পোষ্ট খালেহি । চাৰিকুৰি বছৰীয়া বৃদ্ধই যেন আকৌ বাগ ধনজী গাৰ পাৰিব । তেওঁৰ আঙ্গুলিব পৰশ পাই খোলৰ বোলৰোৰ যেন আকৌ আৰৈ ফুটাৰি ফুটিব । তেওঁ যেন আকৌ দিনক বাতি বাত্বিক দিন কৰি সূৰ্য্যধাৰী নাচ নাচিব । সৰ্বত্ৰতে যেন শংকৰ মহিমা প্ৰচাৰ কৰিব—

জমিব পেহাৰ দৰে জানন্দৰ পাৰ নোহোৱা হৈছে কণকা পেহীৰো।

এই গোটেইবোৰ তেওঁৰ ল'ৰাই কৰিছে।

এই গোটেইবোৰ তেওঁৰ ছোৱালীয়ে কৰিছে।

চৈয়দবাৰী এৰি দিছে জেৰিণাই। তাই যেন ৰূপহীৰ। দিনে-বাতিয়ে তাই ৰূপহীৰ তাঁতৰ পাতত বহি আঁচুফুল বাছিছে। মাকু-মুছৰাবে কাপোৰত চোৰ ধৰা বুয়ুৰাৰ চিত্ৰ আঁকিছে। ইজনী সিন্ধনীক ইটো সিটো কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিছে

জ্যোতিমালাইও হাত সাৱটি বহি থকা নাই।

কণকা পেহীও চৈয়দবাৰী এৰি গাঁৱে গাঁৱে ফুকিলৈ গবিলে। আজৰি সময়ত তাঁত পাতত বহি নানা বতী আঁচুৰে কাপোৰৰ জাগন্ত এৰি বাখিলে—

‘...তৰি নাম এৰি মন কি কাম কৰস।

মায়া মোহ জালে পৰি মিছাতে মৰস ॥

হৰি নাম ধৰ মন আলাস নকৰ।

আশা নাম নদী মাজে.মিছাতে নমৰ ॥’

—কণকা পেহীৰ লগে লগে জমিব পেহাৰো এৰি দিবলৈ মন গ’ল চৈয়দবাৰী।

মই মুছলমান হলো কি হ’ল, ময়ো বৈষ্ণৱ। ময়ো শৰকৰ শিষ্য। একেজনেই আল্লা, একেজনেই ঈশ্বৰ। সুবিধাৰ বাবেহে আমি চুজ্ঞন কৰি লৈছোঁ। হিন্দু-মুছলমান চৰ একেজনৰ সন্তান। আমি চৰ মিলি যাম। আমি এক অসমীয়া জাতি হয়। আমি একেলগে আল্লাৰ নাম লম। আমি একেলগে হৰিৰ নাম লম—যাৰ কুক নাম যাৰ মুখত থাকয়। তাহাৰসে জানিবা মিলিল মহোদয়।...

আন ঠাইৰ কথা নকওঁ—আন ঠাইৰ কথা নাজানো।

—কিন্তু অসমৰ হিন্দু-মুছলমানৰ ভেঁজৰ সোঁত হলে একে ধৰণৰ। কুৰ্মীয়ে ইয়াৰ সাক্ষী দিব। কুৰ্মীৰ পাতত জিলিকি আছে—

শিবজীৰ দিনত বহুত মুছলমান কন্দী অসমত থাকি গৈছিল। এই কন্দীৰ দলটো মুক্ত হৈ এদিন অসমতে খিতাপি ললে—অসমৰ অমুছলমান ছোৱালীৰ লগতে বৈবাহিক সম্বন্ধ ঘটাই সংসাৰ বহলালে।

জমিৰ পেহাক বান্ধক্যই শীড়িছিল।

দেহা থক-বক হৈ আহিছিল। কিন্তু তেতিয়াও পেহাৰ মন স্থিৰ হৈ আছিল।

থক-বক দেহাৰে কণকা পেহীৰ হাতত ধৰি জমিৰ পেহা কণহী পালেহি।

...মোক কাঠ কেইডুখবমান গোটাই দে, মোক কবঙাৰ কমাৰে গড়া হাতুৰি, বটালী কেইটামান গোটাই দে, মোক ক'বপৰা পাৰ হেঙুল-হাইতাল আনি দে। মোক বাৰে-বঙলুৱা ৰ নালাগে। বৰপেটালৈ যা, পাটবাউসোলৈ যা, ভেলালৈ যা, মাজুলীলৈ যা, যি লাগে তাকে পাৰি তাত। লৈ আহ—মই শংকৰ-মাধৱক কাঠেৰে সাজো, প্ৰাণ দিওঁ। ছুজনা মহাপুৰুষ জী উঠক।

...দেশখন অনাচাৰ-ব্যভিচাবেৰে ভৰি পৰিছে। ছুজনা শুক লগ লাগি পুনৰবাৰ আমাৰ মাজৰপৰা সেইবোৰ নোহোৱা কৰি যাওকহি, আমি বাচি থাকোঁ, আমি মানুহ হৈ থাকোঁ।

জমিৰ পেহা হাতে-কামে লাগিল।

আকৌ কণহীৰ গধূলি খোল-তালৰ শুক-গছীৰ শব্দে মুৰবিত।

পাৰিজাত হৰণ অংকৰ অথবা...

বাগ পূৰ্ণতাল খবমান...

সেইদিনা কণহীৰ নামঘৰত সৰ্বানন্দ আৰু সুলভে স্ত-বৃহৎ কাঠৰ শব্দই এখনত ৰ লগাই আছিল। এবাৰ সুলভৰ হাতত বঙৰ তুলিকাডাল দি সৰ্বানন্দই যৎসামান্ত দৃশ্যৰপৰা শব্দইখনৰ সৌন্দৰ্য-খিনি উপভোগ কৰিলে। গাঁৱৰ কেইজনমান ডেকাৰ লগ লাগি এই অপূৰ্ব সম্পদটি গঢ়িলে সুলভে। সঁচাকৈয়ে শব্দইখন অগন্তক যোলাৰ ডালেখিনি দাঁতীৰ্য্য বঢ়ায়।

সি আকৌ ওচৰ চাপি আহি শুল্কৰক নিৰ্দেশ দিলে—এইখিনিভ
ৰ অলপ পাতল হৈছে।

শুল্কৰে সেইখিনিভ অলপ ডাখকৈ সানিলে।

কাম চলি আছিল।

এনেতে নামঘৰৰ ওচৰত এখন মটৰগাড়ী ব'লহি।

মটৰৰ পিছে পিছে ঢপলীয়াই অহা ল'ৰাজাকে এবাৰ মটৰখন
আক এবাৰ মটৰৰপৰা নমা আবোহীজনলৈ চালে। ঠকুলীয়া
হাঁহিটোৰে আবোহীজন নামঘৰৰ ফালে আগবাঢ়ি গ'ল।

শৰাই, বং, তুলিকা—ব'বে বস্তু ত'তে এৰি নামঘৰৰপৰা আগবাঢ়ি
আছিল সৰ্বানন্দ। হাত দুখন মোহাৰ মাৰি লাগি থকা ময়বোৰ
এবোৱাবলৈ যত্ন কৰি সিয়ে প্ৰথম মাত লগালে : মীনাক্ষী—তুই।

: হয়। আওহটীয়া গাঁৱৰ চৌচুকীয়া চুকটোত বহি বহিনো আপুনি
কিমান কি কৰিছে চাবলৈ আহিলোঁ।—ঠকুলীয়া হাঁহিটো মুখত বাধি
মীনাক্ষীয়ে কলে।

: চোৱা।—নানা বৰদীয়া বং লাগি বিচিত্ৰ ৰূপ লোৱা হাত দুখন
সৰ্বানন্দই মীনাক্ষীৰ আগত মেলি ধৰিলে।

: চালোঁ। বাক।—কিন্তু কণ্ডক, শংকৰী মেলাৰ কাম কিমানদূৰ
আগবাঢ়িছে।

: শংকৰী মেলা ? শংকৰী মেলাৰ কথা তোমাক কলে কোনে ?

: ৰূপহীৰ ঐশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰই আয়োজন কৰা শংকৰী মেলা-
খনৰ কথা চাৰিও দিশে ফুটি-ফাটি গৈছে। তেনেস্থলত মোক আক
কোনোবাই ক'ব লাগিছেনে ?

: নগৰৰপৰা এই চৌচুকীয়া ঠাইখনৰ খবৰ লবলৈ অহা তুমি দ্বিতীয়
ব্যক্তি। প্ৰথম হ'ল গড়মুৰীয়া কাকতিদেউ। তোমালোক দুয়োৰে
ওচৰত আমি কুতূহল। অৱশ্যে ধন আৰু মনেৰে সকলোৱে আমাক
সহায় কৰিছে। ব'লা—এপাক দৰবৰপৰা আহো।

: নিশ্চয়।

মীনাক্ষী পাড়ীখনৰ ওচৰলৈ গ'ল।

পাড়ীৰ ভিতৰত থকা টোপোলা এটা বুটলি লৈ তাই সৰ্বানন্দৰ
লগত আগবাঢ়িল।

ঘৰ পাই, বং লগা হাতেৰেই সৰ্বানন্দই মীনাৰীক চাহ এপিয়লা
খোৱালে। জ্যোতিমালা তেতিয়া ঘৰত নাছিল।

চাহপিয়লা শেষ কৰি মীনাৰীয়ে ছুচকুত আকুলতাসানি সৰ্বানন্দলৈ
চাই মাতিলে : দা-দা—

: কোৱা।

: মই আপোনাক সহায় কৰিব পাৰোনে ?

: নিশ্চয়। তোমাৰ সহায়ে মোক নতুন শক্তি দিব। তুমি মোক
সহায় কৰা মানে শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰক সেৱা কৰা। তোমালোকৰ
বাবে কলা-ক্ষেত্ৰৰ দুৱাৰ সদায় খোলা।

মীনাৰীয়ে সযতনে অনা টোপোলাটো মেলিলে। তাৰ মাজৰ-
পৰা মুগা কাপোৰ এখন ওলাই পৰিল। কাপোৰখন সৰ্বানন্দৰ কালে
আগবঢ়াই দি মীনাৰীয়ে কলে : লওক।

কাপোৰখন চাই সৰ্বানন্দই মিচিকিয়াই কলে : বাঃ অপূৰ্ণ ! কোনে
আঁকিছে—তুমি।

: ময়েই চেষ্টা কৰি চাইছোঁ।

সৰ্বানন্দই আকৌ এবাৰ কাপোৰখন চাই ললে। কাপোৰখনত
বং-তুলিকাৰে শংকৰ গুৰুৰ কল্পিত-ৰূপ অংকন চিত্ৰিত কৰা হৈছে।
চিত্ৰসমূহ প্ৰকৃততে চিত্তাকৰ্ষক। কাপোৰখন সামৰি সৰ্বানন্দই কলে :
তোমাৰ তুলিকাত শক্তি আছে মীনা। তোমাৰ এই সহায় মই
কৃতজ্ঞতাৰে গ্ৰহণ কৰিছোঁ।

অসীম আশ্ৰয়ে মীনাৰীৰ মন ভৰি গ'ল। তাই এবাৰ সৰ্বানন্দলৈ
চাই ডলমূৰ কৰিলে।

ভেনেৰে ডলমূৰ কৰাত মীনাৰীলৈ সৰ্বানন্দৰ বৰ মৰম লাগিল।
হোৱালীজনী প্ৰকৃততে সহানুভূতিশীল। কিন্তু বিজিং চৌধুৰী ???...
বিজিং চৌধুৰী ???...

অকস্মাতে যেন সৰ্বানন্দই চৌধুৰীৰ অট্টহাস্ত শুনিবলৈ পালে—

...হাঃ হাঃ হাঃ...অহিন্দু ছোৱালী এজনীৰ লগত সম্পৰ্ক ৰাখি...
তুমি অকল জমিৰ আলি, চৈয়দাবাবী বা ৰূপহীৰেই অনায়া কৰি এৰা
নাই, তুমি গোটেই জাতিটোৰ প্ৰতি অনায়া কৰিছা। তুমি...তুমি...
এটা ভণ্ড...কায়ুক !

: মীনাকী।—সৰ্বানন্দৰ মাতটো অলপ অস্বাভাৱিক হৈ ওলাল।

: দাদা।—মীনাকীয়ে ভয়ৰ্ভ চাৱনিৰে মূৰ দাঙিলে।

: তুমি আমাক এনেদৰে সহায় কৰিবলৈ আগবাঢ়ি অহা বুলি
জানিলে সকলোৱেই ভাল পাব। কিন্তু ভাল নাপাব হয়তো তোমাৰ
দেউতাবে। দেউতাবে এই কথা জানিলে তোমাৰ হয়তো ভালেখিনি
অনিষ্ট হ'ব। আমাৰ স্বাৰ্থ পূৰণৰ বাবে তোমাৰ অনিষ্ট হওক—এই
আশা আমি নকৰো।

দেউতাকৰ কথা কোৱাৰ লগে লগে মীনাকীৰ ছুচকুৱেদি লোভক
বাগবিল। তাই থুকা-থুকি মাতেৰে কলে : আপুনি দেউতাকৰ কমা
কৰিব পৰা নাই ?

: কমা—কমা ! ইয়াত কমাৰ কোনো কথা নাই মীনা। বয়সহ
মানুহ হিচাপে বেৰিবা তেখেতে মোক ছৰাৰ টান কথা কলেই। 'ভাঙ
মোৰ বেয়া পাব লগা কিটো আছে। মই মাত্ৰ তোমাৰ কথা...

: মোৰ কথা হ'ব বাক। মই ইয়ালৈ অহা বাবে, মই আপোনাক
সহায় কৰিবলৈ লোৱা বাবে—দেউতাই যদি মোক কিবা কয়—কণ্ডক
মোৰ যদি কিবা অনিষ্ট কৰে—কবক। দেউতা হ'ল এখন জগজব
মানুহ আৰু ময়ো হলো এখন জগজব মানুহ। কলা কাক বোলে—
দেউতাই একো ভুবুজ্জ।

মীনাকীৰ সাহস দেখি সৰ্বানন্দৰ বৰ ভাল লাগিল।

সিহঁত আকৌ নামঘৰৰ ওচৰত থকা মটৰখনৰ ওচৰ পালেগৈ।

এসময়ত খুলি উকুৱাই মীনাকীয়ে ৰূপহী এৰি গুচি গ'ল।

মীনাকী গুচি যোৱাৰ পিছত সৰ্বানন্দৰ মনটো কিয় জানো উকা
উকা লাগিল। সি স্তম্ভক লগ ধৰি শৰাইখনৰ কাম যি পাবে
কৰিবলৈ কৈ যব পালেহি।

হাতৰ ৰখিনি ধুই সৰ্বানন্দ ভাগকৰা মালুহ বহাদি বহিল ।

...ভাব হুচকুৰ পতাত যেন মীনাক্ষীয়ে ছবি আঁকি গ'ল ।

.. মীনাক্ষীক পাহৰিবৰ বাবে সৰ্বানন্দই শংকৰী মেলাত প্ৰদৰ্শন হ'ব লগা মূৰ্তিৰ কথা মনলৈ আনিলে ।—মনলৈ আনিলে মুখাৰ কথা ।

.. কংসৰ মুখা...ভীমৰ মুখা...বকাসুৰৰ মুখা...অযাসুৰৰ মুখা...
নবসিংহৰ মুখা ।...দশাৱতাৰ মুখাখিনিৰ কাম প্ৰায় সম্পূৰ্ণ হৈ আহিছে ।
বাকী আছেগৈ মূৰ্তিৰ কাম । মূৰ্তিখিনি কাটি-কুটি শেষ কৰিবলৈ
নোৱাৰিলে অৱশেষত মূৰ্তিৰ চিত্ৰকে কৰিবগৈ লাগিব ।...সিংহ...
গৰুড়...হুতুমান...জয়-বিজয়...প্ৰহ্লাদ...কীৰ্তিমুখ ... মগৰ ... গজেন্দ্ৰ
আদি ভালেখিনি মূৰ্তিৰ কাম এতিয়াও কৰিব পৰা নাই ।

..মৃৎশিল্পৰ কথাও ভাবিব লাগে ।

...লোক শিল্পৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন হ'ল এই মৃৎ-শিল্পসমূহ ।

অসমৰ কথাই নাই, মৃৎ-শিল্প সমগ্ৰ ভাৰতৰে এটি জনপ্ৰিয় শিল্প ।
পণ্ডিত বাৰ্ডউদে কৈ গৈছে—'ৰূপ আৰু ব্যৱহাৰিক সুবিধা, আৰু
অনাড়ম্বতাৰ পিনৰপৰা ভাৰতবৰ্ষৰ মৃৎ-শিল্প প্ৰকৃতিৰ লগত ৰাজিতা
খাই পৰিছে । কলাৰ ক্ষেত্ৰটো ঘৰুৱা আৰু কম খৰচী সকলো হস্ত
শিল্পৰ ভিতৰত মৃৎ-শিল্প সৰ্বাংগ সুন্দৰ ।'...গতিকে শংকৰী মেলাত
মাটিৰ মূৰ্তি কেইটামান গঢ়াটো নিভাস্তাই প্ৰয়োজনীয় কথা...

এনেতে পিছকালৰপৰা কাৰোবাৰ নাকৰ দ্বাৰা আহি সৰ্বানন্দৰ
গাত পৰা যেন লাগিল ।

সি ঘূৰি চালে : জেৰিণা—

জেৰিণাৰ মুখখন গোমোঠা মৰা । এটা বেজাৰৰ ভাবেৰে তাই
আক্ৰান্ত । তাইৰ চকু দুটা সজল ।

সৰ্বানন্দই আকৌ মাতিলে : জেৰিণা, তোমাৰ হৈছে কি ?

ভঙা ভঙা মাতেৰে সকলকৈ জেৰিণাই কলে : বাৰাজান আৰু
ৰূপহীলৈ নাহে ।

: নাহে ? জমিৰ পেছা ৰূপহীলৈ নাহে কিয় ? পেছাক কোনে
কি কলে ?

: বাবাজান আহিব নোৱাৰে।

: কিয় ?

: অশুখ। কক বাঢ়ি গৈছে। বাবাজানে বোধকৰোঁ আক
কোনোদিনে এইবোৰ কাম কৰিব নোৱাৰিব। তথাপি মা-মুন্নি-
খিনি ঘৰলৈকে খোজি পঠাইছে। মূৰ্ত্তিৰ কাম পাবিলে, যত বহি
বহিয়েই কৰিব।

: মই গধূলি বেলা লৈ যাম।

—কথাষাৰ কৈয়ে সৰ্বানন্দ চিন্তিত হৈ পৰিল। জমিৰ পেহাৰ
সাহসতে শংকৰী মেলাখন পাতিবলৈ ললে। শেষলৈকে যদি কামৰ
পেহাই তাক সাহস দি থাকিব নোৱাৰে তেনেহলে দেখোন
গোটেই কামবোৰেই আধকৰা হৈ য'ব। নাই নাই, জগবান্ধন যেন
তেনে নকৰক।

সৰ্বানন্দৰ নিবৰতাৰ সুযোগ লৈ জেৰিণা তাৰ কাষ চাপি আহিল।

জেৰিণাৰ দেহৰ উত্তাপখিনি সৰ্বানন্দই ভালকৈয়ে অনুভৱ কৰা
যেন লাগিল। সি পিছকালে থিয় হৈ থকা জেৰিণাৰ হাত এখন
নিজৰ হাতৰ মুঠিলৈ আনি আলফুলকৈ পিহি দি কলে : জমিৰ পেহা
বুঢ়া হৈছে। বুঢ়া মানুহ অলপ পৰিশ্রমতে দুৰ্বল হোৱাটো স্বাভাৱিক।
পেহা সোনকালেই আৰোগ্য হৈ উঠিব। তুমি চিন্তা নকৰিবা।

একো নকৈ জেৰিণাই উচুপী দিলে।

সৰ্বানন্দই জেৰিণাৰ চকুলৈ চাই কলে : তোমাৰ কি হৈছে ?

এইবাবো একো নকলে জেৰিণাই। তাই উচুপি থাকিল।

সৰ্বানন্দ বহাবপৰা থিয় হ'ল। জেৰিণাৰ দুগালেদি বাগৰি অহা
চকুপানীখিনি মচি দিলে : ছিঃ জেৰিণা, তুমি এনেকৈ কন্না-কটা
কৰা বুলি জানিলে জমিৰ পেহাই বৰ আঘাত পাব। এনেকৈ
কান্দিবলৈ তোমাৰ কি হৈছে জেৰিণা।

জেৰিণাই এইবাৰ শোক-শোকাই কান্দি দিলে : মোৰ একো
হোৱা নাই। কিন্তু মোৰ বৰ ভয় লাগিছে। মোৰ...বৰ...ভয়...
লাগিছে...

: ভয় লাগিছে ! কিয় ?

: বাবাজান বোধহয় আক বেছিদিন নাৰাচিব। বাবাজানৰ কিবা এটা হৈ যোৱাৰ পিছত মোৰ কি দশা হ'ব দাদা ? মই কাৰ আশ্ৰয়ত থাকিম ? মা কাৰ আশ্ৰয়ত থাকিব ?...

: ছি:—কি অমংগলীয়া কথাবোৰ মনলৈ আনিছা। পেহাই তোমাক এৰি গলেও তুমি আনৰ ওচৰলৈ আশ্ৰয় বিচাৰি যাব নালাগে। তোমালোক সুন্দৰ আৰু মোৰ আশ্ৰয়ত থাকিবা। আমি তোমালোকক আশ্ৰয় দিম।

: আপুনি আমাক...মোক...আশ্ৰয় দিব দা-দা—

: দিম।

: দা—দা—। জেৰিণাই সৰ্বানন্দৰ ভৰিহুটা সাদাটি ধৰিলে।

চাঁট কৰে সৰ্বানন্দৰ চকুৰ আগত মৌনাকীৰ মুখখন ভাঁহি উঠিল।... আকৌ সি যেন শুনিবলৈ পালে সেই অটুহাস্ত—অহিন্দু ছোৱালী এজনীৰ লগত সম্পৰ্ক ৰাখি, তুমি অকল জমিৰ আলি, চৈয়দবাৰী হু কপহীৰেই অন্যায় কৰি এৰা নাই, তুমি গোটেই জাতিটোৰ প্ৰতি অন্যায় কৰিছা। তুমি, তুমি এটা ভণ্ড ! কামুক !!

সৰ্বানন্দই জেৰিণাৰ হাতৰ কবলবপৰা ভৰি হুটা আঁতৰাই আনিলে।

পৰিবেশটো তাৰ বৰ অস্বাভাৱিক অস্বাভাৱিক লাগিল। কোনো দিনে জেৰিণা তাৰ ওচৰত এনেদৰে দুৰ্বল হোৱা নাছিল। আজি কিয় এনে হ'ল। তাই এনেদৰে দুৰ্বল হ'বলৈ হলে, দামোদৰ দণ্ডইতে আকৌ এটা নতুন সূযোগ গ্ৰহণ কৰিব।

...তাই এনে হ'বলৈ হলে জমিৰ পেহা—কণকা পেহীৰো অনিষ্ট হ'ব।

...ইয়াৰ প্ৰতিক্ৰিয়াই হয়তো জীৱকৰ কলা-ক্ষেত্ৰকো স্পৰ্শ নকৰাকৈ নাথাকে।

: উঠা জেৰিণা।—সৰ্বানন্দই জেৰিণাৰ ছৰাহুত ধৰি তুলি দিলে।

জেৰিণা ৰিয় হৈ তলমূৰ কৰি থাকিল।

সৰ্বানন্দই) খোজ আঁতৰাই আকাশৰ ৰংখিনিলৈ চাই চাই জগন্নাথ
কালে আঁতৰি গ'ল।

চৈয়দাবাৰীত কণক। পেছীয়ে তেতিয়া কোনোবা এখন তাঁতৰ পাতত
বহি কাপোৰৰ আগত ডুবীৰ দেৱদাসী নৃত্যৰ বিশেষ ভংগী এটা ধৰি
বাখিবলৈ যত্ন কৰিছিল। তেওঁৰ মনত পৰিছিল সৰ্বানন্দলৈ। ল'ৰাটো
থকা হ'লে ক'ববাত কিবা কেনা লাগিছে নেকি চাই বিষ
পৰিলেহেঁতেন...

জমিৰ পেছাই তেতিয়া নঙলাৰ খুটাটোত ধৰি দীঘলীয়া বাটটোত
চাই আছিল। হাতুৰী-বটালী কেইটা লৈ ল'ৰা-ছোৱালীহাল এলিয়াও
নাপালেহি চোন ! * * *

আট ।

দিনক দিনে ৰূপহী আলি অঞ্চলটো উৎসৱমুখৰ হৈ উঠিল ।

অম্লুষ্ঠিত হ'বলগা শংকৰী মেলালৈ আক বেছি দিন নাই ।

ভালে কেইজন শিল্পীৰ নানান জ্যোতি-চিত্ৰ, বিবিধ বোকা-চিত্ৰ, ভালেখিনি শংকৰী সংস্কৃতি প্ৰকাশৰ মূৰ্তি ইতিমধ্যে সৰ্বানন্দহঁতৰ হাতত পৰিলহি । মাজুলীৰ সত্ৰবপৰাও ভালেখিনি সম্পদ ৰূপহীলৈ আহিল ।

এই ক্ষেত্ৰত বিশেষভাৱে সঁহাৰি জনাইছে বৰপেটা সত্ৰই । শৰাই কেইখন, নানান সত্ৰীয়া সামগ্ৰী, তেতিয়াৰ নামঘৰটোৰ অল্লমানিক চিত্ৰ, লগে লগে চিত্ৰ ভাগৱত...

স্থানীয় বাইজৰো প্ৰায়খিনি কামেই সমাপ্তিৰ পথত ।

পাৰিজাত হৰণ অংকৰ অথবা সমাপ্ত ।

সমাপ্তিৰ পথত—নানা সত্ৰীয়া নাচৰ অথবাও ।

জ্যেষ্ঠগাই যেন তাহানিৰ চিত্ৰলেখা ৰূপ ললে । মছৰা মাকোৰে কাপোৰত বাচি পেলালে শংকৰদেৱৰ কীৰ্তনত বৰ্ণিত বিষ্ণুৰ চতুৰ্বিংশতি অৱতাৰ । আকৌ আবন্ত কৰিছে প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ ।

জ্যোতিমালাই গোটেই নামঘোষাখনকে তুলি পেলালে কাপোৰৰ আগত ।

জমিৰ পেহাৰ কামো প্ৰায় শেষ ।

হেঙুল-হাইতালৰ কামখিনি বাকী আছে মাত্ৰ । বুঢ়াৰ দেহা ভাল নহয় । দেহা ভালে থকা হলে কাহানিবাই সকলো কাম শেষ কৰি পেলালেহেঁতেন ।

সকলোৰে মনত নতুন উদ্যম । মনত আকাশৰ ৰূপ জানি সকলো আগবাঢ়িছে ।

উদ্যমৰ মাজতে চিন্তাত পেপুঁৱা লাগিব লগা হৈছে সৰ্বানন্দ আৰু
সুন্দৰব।

কামৰ হেঁচা বাঢ়ি যোৱাৰ লগে লগে পুঁজি সংগ্ৰহত গিছপৰি যাব-
লগা হৈছে। সংগৃহীত পুঁজিও মেলাৰ প্ৰাথমিক আয়োজনতে অল্প
প্ৰায়। আনহাতে বাবে বাবে খবৰ কৰিও চৰকাৰী ঘোষিত সাহায্যখিনি
পোৱা নাই। বিষয়া সকলে কৈছে—হ'ব, পাব, আহি আছে, যত্ন
চহীটো বাকী মাত্ৰ।

কিন্তু কাহানিকৈ মন্ত্ৰীয়ে চহী কৰিব, কাহানিকৈ ঔপকৰণ কৰা-
ক্ৰেত্ৰই সাহায্যখিনি পাব।

যদি কেইহাজাৰমান টকাৰ বাবে গোটেই আয়োজনটো অকৃতকাৰ্য্য
হ'বলগা হয় ?

যদি চৰকাৰৰ সাহায্যখিনি শেষ পৰ্য্যন্ত পোৱা নাযায় ?

যদি দামোদৰ দত্তৰ দলটোৱে এই দুৰ্বলতাৰ সুযোগ লয় ?

অসংখ্য 'যদি'য়ে আহি সৰ্বানন্দ আৰু সুন্দৰক আগুৰি ধৰিলেহি।
এতিয়া কি হ'ব ? কি কৰা যাব ? সৰ্বানন্দহঁত পুঁজি সংগ্ৰহত
লাগিবনে সাংস্কৃতিক সমল সংগ্ৰহত লাগিব ?

চিন্তাৰ মাজেদিয়েই তিনি-চাৰি দিন মান অতিবাহিত হ'ল।

চিন্তা-সাগৰত ডুবি থাকোতেই এদিন জেৰিণাই আহি থবৰ দিলেহি
সিহঁতক জমিৰ পেহাই মাতিছে।

জমিৰ পেহাই মাতিছে ? কিয় ? পেহাই গা বৰকৈ বেয়া পাই
অহা নাইতো ?

চপলিয়াই ছুয়োটা জমিৰ পেহাৰ বৰ পালেগৈ।

পেছা তেতিয়া বিচনাত। আজি কেই দিনমানৰপৰা ভেঁৰ বৰ
দুৰ্বল হৈ পৰিছে। কণকা পেহীয়ে হাতখনত নধৰিলে ভেঁৰ বাহিৰ-
ভিতৰেই কৰিব নোৱাৰা অৱস্থা। ইকালে ভেঁৰ লগত লাগি থাকিব
লগা হোৱাত কণকা পেহীৰো ভালখিনি কাম গিছপৰি গৈছে।

: লোক-নাথৰ কাম শেষ কৰিলোঁ।। দিনক দিনে গাটো বৰ বেয়া

পাই আহিহোঁ অ' বোপাইহঁত । নিজে যাব নোৱাৰি সেয়েহে ভইতক মাতি পঠালেঁ ।

: পেহা...!—পেহাৰ কথা শুনি সৰ্বানন্দৰ মনটো বৰ সেমেকি আহিল। সি তেওঁৰ বিচনাতে বহি লৈ আলফুলকৈ তেওঁৰ কপালখনকৈ গিহি দিলে।

সৰ্বানন্দহঁতে কিবা এটা ক'বলৈ পোৱাৰ আগতে আকৌ জমিৰ পেহাই মাত দিলে—

: চৰকাৰৰ ঘৰৰপৰা একো খবৰ পোৱা নাই হ'বলা ?

: পেহা, নাই পোৱা ।

: তেনেহলে এতিয়া কি কৰ ? হাতত পা-পইচা কিমান আছেগৈ ?

: পা-পইচা বুলিবলৈ হাতত নায়েই। আমি বৰ বিমোৰত পৰিছোঁ। কেইহাজাৰ মান টকাৰ বাবেই যদি গোটেই আয়োজনটোৰ এতিয়াই সমাপ্তি ঘটাবলগা হয়, বৰ দুখৰ কথা হ'ব।

জমিৰ পেহাই স্কোণ দৃষ্টিৰে এবাৰ সৰ্বানন্দলৈ আৰু এবাৰ সুন্দৰলৈ চালে। দেহী ল'ৰাহাল—চিন্তাত মুখ শুকাই আহিছে।

হুৰুল দেহাটোৰে তেওঁ বিচনাতে বহিল। সৰ্বানন্দই ধৰি-মেলি সহায় কৰি দিলে।

গাকৰ ভলৰপৰা সৰু বাকচ এটা উলিয়াই আনিলে।

সৰু বাকচটো হাতত লৈ জমিৰ পেহাই কৈ গ'ল—

: দামোদৰ দস্তইত বিজিৎ চৌধুৰীৰ লগ লাগিছে বুলি শুনিয়াই শেষ পৰ্য্যন্ত যে ভইতে চৰকাৰী সাহায্যখিনি নাপাবিগৈ, সেই কথা মই ভেতিয়াই বুজিছিলোঁ। আৰু এনে শংকট মুহূৰ্তত কলহী বা চৈয়দ-বাবীৰো কোনোবাই যে ভইতক সহায় কৰিব, সেই আশা কৰা নাযায়।

: আমি আকৌ এবাৰ বাইজক কথাবোৰ জনাই চোৱা, কথা ভাবিছোঁ। চৰকাৰৰ ওচৰলৈ দলে-দলে বোৱাৰ কথা ভাবিছোঁ।—জমিৰ পেহাৰ কথাৰ বাজতে সুন্দৰে কলে।

জমিব পেছাই কোটবগত চকুৰে আকৌ এবাৰ সৰ্বানন্দলৈ,
এবাৰ সুন্দৰলৈ, আৰু এবাৰ হাতত থকা সৰু বাকচটোলৈ
চালে।

শেষবাৰ কণকা পেছাই শুকান মুখখনলৈ চাই কৈ গ'ল—

: জনাবি আৰু কি...যাবি আৰু কি ? এই মুহূৰ্তত জনালে বা
গলে একো নহ'ব।

...ভাল কাম কৰিলে মানুহে মানুহক সদায়েই বেয়া পাই আহিছে।
তইতকো যে তলে তলে বহুত মানুহে বেয়া পাবলৈ লৈছে, সেই কথাৰ
শ্রুতি মই পাওঁ। তইতক ভাল পাওঁ বাবেই আছি চৈধ্যসবাৰ্ধাত মই
অকলশৰীয়া। মুখে আটায়ে লটপট কৰে যদিও ভিতৰি আটাই-
বোৰৰে কপট। মই যেন সকলোৰে শত্ৰুক। জীৱনত বহুত দিবা
কিবি কৰিম বুলি ভাবিছিলোঁ। যদিও কাৰো পৰা একো সুযোগ-সুবিধা
নাপালোঁ। তইতেও নাপাৱ। নোপোৱাটোৱেই আন্তৰিক।

..আৰু কিবা কৰিব পাৰিবি, কাৰোপৰা একো নোপোৱাকৈ
থাকিলেহে।

...কিবা এটা নোপোৱাকৈ থাকিলেহে।

...কিবা এটা পাবলৈ হেঁপাহ এটা থাকিলেহে, জীৱনত কিবা-
এটা কৰিব পৰা যায়, জীৱনৰ প্ৰকৃত সোৱাদটো পোৱা যায়। কাৰো-
পৰা একো নাপালেও তইতে গিছে নিজৰ কৰ্তব্যখিনি কোনো দিনে
নকৰাকৈ নাথাকিবি।

...এতিয়া টকা যদি নাপাৱ তেনেহলে মেলাখন পাতিবলৈ
নোৱাৰিবি। ইকালে মেলাখন পাতিব নোৱাৰিলেও শত্ৰুকৰে তইতক
লক্ষ কৰিব। তইতক এই বিপদত সহায় কৰিবলৈও—ধনব নামেৰে
মোৰ হাতত ফুটা কড়ি এটাও নাই। ইকালে বিপদত পৰিবলৈও
তইতক এবি দিব নোৱাৰি। পেছীয়ৈক পিন্ধাম বুলি গঢ়ালোঁ—
গিছে পেছীয়ৈৰ পিন্ধাৰ ভাৱ্য নৰটল। তাৰ পিছত থাকিলোঁ—
জেকিলাক। গিছে...হৌ...ল—বাকচটো।

জমিৰ পেহাই সক বাকচটো মেলি সৰ্বানন্দ আৰু সুনন্দৰ কালে
আগবঢ়াই দিলে।

বাকচৰ ভিতৰত চিক-মিকাই থকা সোণৰ অলংকাৰখিনি দেখি
সৰ্বানন্দৰ টেটুটো শুকাই আহিল।

সুনন্দে কি ক'ব কি নক'ব একো ভাবি নাপায় পেহা পেহা কৰি
থাকিল।

সৰ্বানন্দৰ হাতখনত ধৰি বাকচটোত লগাই দি জমিৰ পেহাই
কলে—

: ল...। ভাবি-চিন্তি থাকিব নালাগে। আজি এইখিনিৰ মূল্য
অতি কমও দহ হাজাৰ টকা হ'ব। দহ হাজাৰ টকা পালে মেলাখনৰ
কাম সম্পূৰ্ণ হ'বগৈ কিজানি...

: কিন্তু, জেৰিণাৰ ভবিষ্যত...

ধুকাধুকি মাতেৰে কোৱা সৰ্বানন্দৰ কথাষাৰ বন্ধ কৰি জমিৰ
পেহাই কলে—

: সোণৰ অলংকাৰখিনি জেৰিণাৰ ভবিষ্যত নহয়। জেৰিণাৰ ভবিষ্যত
তহঁতহে। মোৰ অবিহনে তাইৰ আৰু মাকৰ দায়িত্ব তহঁতৰ
হাতত।

: পেহা...।—সৰ্বানন্দৰ হৃচকুৱেদি লোতক বাগৰি আহিল। এই
মাছুহজনৰ বুকুত ইমান মহানুভৱতা থাকিব পাৰেনে? এওঁ মাছুহ
নে দেৱতা!

সৰ্বানন্দই জমিৰ পেহাৰ ছুঙৰিত সাৱট মাৰি ধৰিলে।

আকৌ জমিৰ পেহাই কলে : ল-ল সবাই, বাকচটো লৈ ডহ
উজাৰ হ। জানিবি, এবাৰ গুৰু হুজনাৰ নামত আগবঢ়োৱা বস্তু মই
আৰু খুৱাই নলওঁ।

কঁপা হাতেৰে সৰ্বানন্দই জমিৰ পেহাবপৰা বাকচটো ললে।

: এতিয়া কামে-কাজে বাহঁক বোপুই। পেহাৰে অশেষ কষ্ট কৰি
কাঠেৰে গুৰু হুজনাক সাজি থৈছে। সময় পালে লৈ যাবিহি। পেহাৰ

কিছানি সৌন্দৰ্যৰে আৰু ৰূপহীনৈ বাৰ নোৱাৰিব। বাচি থাকিলে
ভইঁত পেহাবৰ মনটোহে পাবি।

কথাখিনি কৈ ৰূপকাপেহীয়ে শোক-শোকাই কান্দি পেলালে।

সৰ্বানন্দ আৰু সুন্দৰ ৰূপহী পালেহি।

যব পায়ে সৰ্বানন্দই মনৰ আবেগ দমাব নোৱাৰি কলে—

: সুন্দৰ খোলটো লোৱা। জেৰিণাই তানপুৰাখন ধৰিবা। জ্যোড়িৱে
মজ্জিবা সংগত কৰিব। মোৰ আজি বৰ ভাল লাগিছে। মই বৰপীত
এটা গাওঁ।

সৰ্বানন্দৰ কণ্ঠত অপূৰ্ণ সুৰ বাজি উঠিল—

কৈছে নব-হৰি তবণ উপাই।

নাশ সকল কৈলো বিষম লোভাই।

অধিব জীৱনধন-যৌৱন দেৱ।

সুহৃদ সোদৰ স্মৃতি কিছু নোহে কেৱ।

• • •

শংকৰী মেলাৰ কাম পূৰ্ণ গতিত চলি আছে।

প্ৰদৰ্শনীৰ পূৰ্ণ আয়োজন হৈছে। প্ৰদৰ্শনীখনেই মেলাখনৰ প্ৰথম
আকৰ্ষণ। শ্ৰীশংকৰ কলা-ক্ষেত্ৰৰ উপাৰ্জনৰ প্ৰাৰম্ভিক পথ। গতিকে
প্ৰদৰ্শনীখন উচ্চ মানৰ হ'বই লাগিব।

জমিৰ পেহাৰ অবিহনে সাহসৰ কিছু অভাৱ হলেও সুন্দৰে
প্ৰদৰ্শনীৰ পূৰ্ণ দায়িত্ব লৈ কামৰ তদাৰক কৰিছে। ৰূপহীৰ প্ৰতিটো
চ'ৰা যব সামগ্ৰীৰে সজাই পেলাইছে। অৱশ্যে বাহিৰপৰা আহিব
লগা জ্যেষ্ঠ সত্ৰীয়া সংস্কৃতিৰ আকৰ্ষণসমূহ এতিয়াও ৰূপহী পোৱাহি
নাই। সকলোৱেই আশা কৰিছে খুব সোনকালেই সেইখিনি পাবহি।

শেষ পৰ্য্যন্ত সৰ্বানন্দই দুজনো গুৰু নামত জমিৰ পেহাই আগবঢ়োৱা
অলংকাৰখিনি বেচাৰ কথা নাভাবিছিল, কিন্তু...

দানৰ বস্তু কথাছানত লগাব লাগে।

সকল দুজনৰ নামত উচৰ্গাত এই বস্তু কেইগৰা কথাছানত কৰাযোৱা

বুলি জ্ঞানিলে জমিব পেহাই বব বেয়া পাব। হয়তো বুলিব পিছতো
তেওঁৰ আত্মা অশান্ত হৈ থাকিব।

অলংকাৰখিনিৰ বিনিময়ত সৰ্বানন্দৰ হাতলৈ ন-হাজাৰ টকা
আছিল। জমিব পেহাৰ দানেৰে যেন ৰূপহী আলি ন-সাজেৰে সাজ
খাই পৰিব।

...এই কেইদিন যেনে ৰূপহীলৈ আহিছে, সেয়ে ভাবিছে বাইজে
খংকৰী সংস্কৃতি মেলাখন চাই বব ভাল পাব। ৰূপহীৰ এইখন মেলাতে
অসমৰ সৰ্বোচ্চ সংস্কৃতিৰ সম্যক প্ৰকাশ ঘটিব। ৰূপহীৰ ব্যস্ততা দেখি
এই কেইদিন মানুহৰ মনত এনেহে ভাৱ হৈছে যে, অসমত একোৰে
অভাৱ নাই। অসমত সকলো কামৰ বাবে মানুহ আছে, মাত্ৰ মানুহ
নাই নেতৃত্ব লোৱাৰ, মানুহ নাই গা-খাটি দিয়াৰ।

কিন্তু ক্ৰমে ক্ৰমে দিন সলনি হৈ আহিছে। এজন-দুজনকৈ
অসমত নেতৃত্ব লোৱাৰ মানুহ ওলাইছে। ইজন সিজনকৈ গা-খাটি
দিবুৰ বাবে আগবাঢ়ি আহিছে।

সৰ্বানন্দ আৰু সুন্দৰৰ কামত যেন সকলো পক্ষমুখ।

...এনেতে...

আকৌ এবাৰ দামোদৰ দস্ত, ৰূপায়ণ মেধি আৰু শিঙৰা ভক্তৰ
দলটো এম. এল. এ. বিজিৎ চৌধুৰীৰ সাহসেৰে সাহসী হৈ, সৰ্বানন্দৰ
চৰম অনিষ্ট সাধন কৰিবৰ বাবে, খংকৰী মেলাৰ সমস্ত আয়োজনত
বিধিনি কৰিবৰ বাবে উঠিপৰি লাগিল। তেওঁলোক শেষ অত্যাচাৰ
প্ৰয়োগ কৰিলে—

...ৰূপহীৰ বৰ্ষ গ'ল, সমাজ গ'ল, ৰূপহী আলিৰ আটাইবোৰ
নোহোৱা হ'ল...

...বাহিৰখন চিকমিকাই থাকিলে কি হ'ব? ৰূপহীৰ ভিতৰখন আজি
ভেৰেই গেলি বোৱা। এই মেলা কোনো দিনে দুপকাব, এই মেলাৰ
হুন্দাই ৰূপহীক ভৰিততে খুঁচি খুঁচি যাব।

এইবোৰ কথাৰে দামোদৰ দস্তৰ দলটোৱে সকলোৰে মনত কৌতূহল জন্মাই ললে। সকলোৰে মন আকৰ্ষণ কৰি ললে।

পিছত তেওঁলোক আচল কথালৈ আহিল।

ৰূপহী আৰু চৈয়দবাবীত ডাঙৰ ডাঙৰ পোষ্টাৰ মাৰি জন্মাই দিলে—জমিৰ আলিৰ ছোৱালীজনী সৰ্বানন্দৰ দ্বাৰা সম্ভাৱন সম্ভৱ।

কথাৰে সৰ্বানন্দৰ মনত কোনো প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰিলে।

প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি নহ'ল জেৰিণাৰ মনতো।

জমিৰ পেহা আৰু কণকা পেহীকো এইবোৰ কথাই চুপুৰি নোৱাৰিলে।

চৰম প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি হ'ল ৰূপহী আৰু চৈয়দবাবী উভয় অঞ্চলৰ বাইজৰ মনত। গ্ৰাম্য মানসিকতাৰ বাবে...গোকাট মিছাকো গাঁজ বুলি বাইজ পতিয় গ'ল...বাইজ উৰা-বাতৰিত কাণ নিদিয়াকৈ থাকিব নোৱাৰিলে। বাইজৰ মন প্ৰগতিমুখী...উদাৰ...নহ'ল...

এই একেটা কথাৰেই গোটেই অঞ্চলটো তল-ওপৰ হ'ল।

এই একেটা মাত্ৰ কথাই সকলোৰে মুখে মুখে—যেন দিনেই বাতি হ'ব, বাতিয়েই দিন হ'ব। মুছলমানৰ ছোৱালী হিন্দুৰ ঘৰত বোৱাবী।

দামোদৰ দস্তৰ দলটোৱে বাইজক বুজাই দিলে—

মুছলমানৰ ছোৱালী হিন্দুৰ ঘৰত বোৱাবী—অসম্ভৱ কথা। নগৰৰ বিজ্ঞতাবীয়া সমাজত এইবোৰ সম্ভৱ হ'ব পাৰে। কিন্তু আমাৰ ইয়াত নহয়। আমাৰ গাঁৱত এইবোৰ অসম্ভৱ! আমি সদাৰ পবিত্ৰতাৰ মাজত থাকিবলৈ বিচাৰো। আমি আমাৰ গাঁৱত এইবোৰ ব্যক্তিচৰ কৰিবলৈ এৰি দিব নোৱাৰো। আমি এইবোৰ বন্ধ কৰিবই লাগিব... ইয়াৰ প্ৰতিকাৰ কৰিবই লাগিব...

কথা শুনি ৰূপহী আলিৰ গঞা-বাইজ বিমোহিত পৰিল। তেওঁলোকে দামোদৰ দস্তৰতক অবিধাস কৰিব নোৱাৰিলে। কথাবোৰ ছন্দ চাপে, নহলেনো ওলাল নে ?

অৱশেষত আগবেপৰা সৰ্বানন্দহঁতক সমৰ্থন কৰি থকা কণহীৰ কোনো কোনোৱে ভাবিবলৈ ধৰিলে, ইয়াক আৰু নামঘৰত সোমাবলৈ দিব নোৱাৰি। ইয়াক গাঁৱৰপৰাই বাহিৰ কৰি দিয়া কথা, পিছে এৰিবোৰ নহ'ল ধৰিববো নহ'ল। মেলাখনৰ আয়োজ সম্পূৰ্ণপ্ৰায়। সৰ্বানন্দক বা সুল্লৰক এইখিনি সময়ত গাঁৱৰপৰা পঠায় দিবলৈ হলে সকলো বন্ধ হৈ যাব। কিন্তু ইমানবোৰ আয়োজন কৰি, ইমানখিনি খৰচ কৰি আয়োজনটো বন্ধ কৰা যায় কেনেকৈ ?...

...মেলাখন যেনেতেনে কৰি হৈ যাওক। তাৰ পিছতে ইহঁত আটাইবোৰকে ইয়াৰপৰা পঠায় দিব লাগিব। এইবোৰ বৰ বেয়া কথা ! এইবোৰ বৰ অজ্ঞায় কথা !

ইমানবোৰ কথা শুনিও সৰ্বানন্দ নিৰ্বিকাৰ হৈ থাকিল।

সুল্লৰৰ মনটোৱে কিন্তু নসহিলে। সি বাইজক বুজাবলৈ বন্ধ কৰিলে—

...এইবোৰ মনে-পতা কথা, এইবোৰ গোকট মিছা কথা ! এইবোৰ বাস্তৱমূলিকৰ দগবাজী। ধৰ্মীয় সংকীৰ্ণতা আৰু সম্প্ৰদায় বিদ্বেষৰ পশুপাতেৰে বাইজক বিভ্ৰান্ত কৰিব খুজিছে মাত্ৰ।...এই দগবাজী যুগ যুগৰপৰা চলি আহিছে। বাইজ এইবোৰৰপৰা মুক্ত হওক...বাইজে ঊৰা-বাতৰিক বিশ্বাস নকৰি প্ৰমাণ লওক...যুক্তিত বিশ্বাস কৰক।

কিন্তু সুল্লৰ অকৃতকাৰ্য্য হ'ল। গ্ৰাম্য-মানসিকতাই সদায় ঊৰা-বাতৰিকহে বিশ্বাস কৰে। গ্ৰাম্য-মানসিকতাৰ ওচৰত যুক্তিৰ পাছটো যেন সদায় আবৰ্জনাৰ পাছিছে।

এই অসুস্থ বাতাবৰণৰ মাজেদিয়েই দিন আগবাঢ়ি গৈ শংকৰী মেলাৰ দিনটো পালেহি।

দ্বিমানখিনি খৰচ কৰি মেলাখন যেনেদৰে আয়োজন কৰা হৈছিল, সৰ্বশেষত দেখা গ'ল যে মেলাৰ আকৰ্ষণ ভেনেদৰে নাবাঢ়িল। স্থানীয় বিধিনি আছিল বা স্থানীয়ভাৱে বিধিনি কৰা হৈছিল, সৰ্বানন্দহঁতে কপালৰ কেঁচা ছাম মাটিত পেলাই বিধিনি সংগ্ৰহ কৰি আনিছিল,

শেষত সেইখিনিয়েহে মেলাৰ যি অলপ আকৰ্ষণ বঢ়ালে। বাহিৰ-
পৰা যিমানখিনি সহায় পোৱাৰ আশা কৰা গৈছিল, যিমানখিনি
সহযোগৰ প্ৰতিশ্ৰুতি আছিল—শেষপৰ্য্যন্ত সেইখিনি সহায়-সহযোগ
যি কাৰণেই নহওক পোৱা নগ'ল। মাত্ৰ জনদিয়েক চিত্ৰ শিল্পীয়ে
ভাল সহযোগ আগবঢ়ালে।

ভবামতে জনসমাগমো নহ'ল।

প্ৰদৰ্শনীৰ দৰ্শনীয় হাববপৰা হাজাৰহে নালাগে শও উঠিবনে বুঠে
সন্দেহ।

...গোটেই অস্থানটোৰ অন্ততম আকৰ্ষণ জমিৰ পেহাই গঢ়ি দিয়া
শংকৰ-মাধৱৰ কল্পিত মূৰ্তি। মূৰ্তি কেইটা দেখিলে সকলোৰে শিৰ বত
হৈ যায়। প্ৰকৃততে ইয়াত কিবা যেন কিবা এটা অপূৰ্ণতাৰ সন্ধান
ঘটিছে।

...জমিৰ পেহাই গঢ়ি দিয়া মূৰ্তি কেইটা দেখিলে এনেহে লাগে
যেন দুজনো গুৰু আছিল সেই-শৰীৰে ৰূপহীন বিস্তমান।

আশা-নিবাশাৰ মাজেদিয়েই প্ৰথম দিনটোৰ সমাপ্তি ঘটিল।

...আবস্তু হ'ল দ্বিতীয় দিন।

...দিনটোৰ অন্তত আবস্তু হ'ল নিশাৰ কাৰ্য্যসূচী।

—সৰ্বানন্দৰ বহু কল্পিত জাতীয় তথা সত্ৰীয়া সংস্কৃতিৰ বিচিত্ৰানুষ্ঠান
ৰূপহীৰ শংকৰী মেলাৰ প্ৰধান আকৰ্ষণ।

সময় আগবঢ়াব লগে লগে আবস্তু—জ্যোতিৰ কঠৰ এটি
বৰগীতেৰে অস্থানৰ ছৰাৰ মুকলি।

তাৰ পিছত ৰূপহীৰ নৃত্য নাটিকা—কেলী গোপাল।

সুন্দৰীদিয়াৰ চালি...

তাৰ পিছত, গড়মূৰৰ বাস...

শিল্পী গজেন বৰুৱাৰ সূত্ৰধাৰী...

আকৌ মকৰ আবকাপোৰ আঁতৰি গ'ল।

...অন্ধকাৰ মঞ্চৰ মধ্যম স্থানত স্থানিয়ত আলোক-সম্পাত্ত
জিলিকি উঠিল দুখন মুখ, বাধা-কৃষ্ণৰ যুগল মূৰ্তি ।

অসমীয়া নৃত্যৰ ঐতিহ্য বাধি পোহৰৰ এটি বৃত্তৰ ভিতৰত আবদ্ধ
হ'ল উদ্ধায় লয়েৰে বাধা-কৃষ্ণৰ যুগল নৃত্য ।

...অপূৰ্ব লয় ।

...অপূৰ্ব মুদ্ৰা প্ৰকাশ ।

...অপূৰ্ব অভিনয় সংযোজনা ।

কিস্তি কোনে পৰিবেশন কৰিছে এই যুগল নৃত্য ?

সৰ্বানন্দ আৰু জেৰিণাই । বাস্তৱ সংযোজনা সুন্দৰ আৰু
জ্যোতিমালাৰ ।

সেই সময়ত সকলোৱে পাহৰি গ'ল—সৰ্বানন্দৰ লগত যে সেইজনী
মুছলমান ছোৱালী—সকলোৱে পাহৰি গ'ল যে এজনী অবৈধৰী
ছোৱালীয়ে বৈধৰী মঞ্চত বাধাৰ ৰূপ লৈছে বুলি । সকলোৱে যেন
পাহৰি গ'ল এইজনী চৈয়দাবাৰীৰ জমিৰ আলিৰ ছোৱালী বুলি ।

নাচ শেষ কৰি জেৰিণা মঞ্চৰপৰা নামি আহিল ।

সৰ্বানন্দ নামিবলৈ লৈছিলহে মাত্ৰ, এনেতে ধুমুহাৰ দৰে চৈয়দ-
বাৰীৰ ল'ৰা এটা সৰ্বানন্দৰ কাষ চাপি আহিল : দাদা—দা...দা...

সৰ্বানন্দ মঞ্চৰপৰা নামি আহিল : কোৱা ।

কঁপা কঁপা মাতেৰে ল'ৰাটোৱে কলে : জমিৰ দাইটিৰ বৰ টান
অসুখ । আপোনাক আৰু জেৰিণা বাইটিক বেগাই মাতিছে ।...
খুৰীটিয়ে বৰ কল্লাকটা কৰিছে । দাইটিৰ কি হয় ক'ব নোৱাৰি ।

: কি হৈছে—দাদা, বাবাজানৰ কি হৈছে ?—উধাতু খাই জেৰিণা
সৰ্বানন্দৰ কাষ চাপি আহিল ।

সৰ্বানন্দই আন একো নকৈ সোনকালে ডাইক কাপোৰ সলাবলৈ
কলে আৰু সুন্দৰ, জ্যোতিমালাক ওচৰলৈ মাতি আনি নিৰ্দেশ দিলে :
এই মুহূৰ্ত্তত জমিৰ পেছাব গা-বৰকৈ ধোৱা কৰিছে বুলি থকাৰ পাৰ্শ্ব ।
সই আৰু জেৰিণা চৈয়দাবাৰীলৈ দাঙি । ভোজালোক হুয়ো জন জনি

পিছৰ কাৰ্য্যসূচীখিনি চলাবা। চাবা ৰাতে ক'ভো আৰ থাকি নাযায়।

জ্যেষ্ঠা এক প্ৰকাৰ কান্দিকাটি বাউল হৈ পৰিল। ডাইক
লগত লৈ সৰ্বানন্দ চৈয়দবাবী পালেহি।

জমিৰ পেহাৰ ওচৰত এটা ছুমাই ছুমাই জলি থকা চাকি।

ছুৱাৰখন লাহেলৈ মেলি সিহঁত ভিতৰ সোমাল।

: বাবা—জা...ন...

: পেহা...টি...

জকাটো মাথো অৱশিষ্ট লৈ বিচনাখনত পৰি থকা জমিৰ পেহাই
গাটো লবালে। মূৰটো ঘূৰাই স্নান দৃষ্টিৰে সিহঁতৰ ফালে চালে।

: আমি আহিছোঁ পেহাটি। গা কেনে পাইছা?—সৰ্বানন্দই
সোধিলে।

জমিৰ পেহাই যেন হাঁহিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

সৰ্বানন্দই পেহাৰ মুখলৈ চালে। চাই চাই সি ভেৰ্তৰ মুখত যেন
কিবা এটি দিব্যজ্যোতি দেখিবলৈ পালে। সেই জ্যোতিত যেন জিলিকি
উঠিল এজন খনিকৰ মুখ, এজন সাধকৰ মুখ, এজন সমাজ-সংস্কাৰক
মুখ।

সি পেহাৰ ওচৰ চাপি গ'ল।

জমিৰ পেহাই সোঁ-হাতখন ডাঙিবলৈ যত্ন কৰিলে।

সৰ্বানন্দই মূৰটো নি পেহাৰ হাতখনত লগাই দিলে।

সেহাই সেহাই জমিৰ পেহাই কলে—

: তহঁত, উপযুক্ত সময়ত পাইছাহি। তুনিচোঁ তহঁতক বোলে
বহুতে বহুত কিবা-কিবি কৈছে। তহঁতে হেনো হিন্দু-মুছলমানৰ ধৰ্ম
নষ্ট কৰিবলৈ লৈছ ?

...পিছে তহঁতে সিহঁতবোৰক বুজাই দিবি, হিন্দু ডেকা-মুছলমান
ছোৱালী লগ লাগিলেই ধৰ্মটো নষ্ট হয়, বৰ এটা নতুন ধৰ্মৰূপে দৃষ্টি
হয়। যিটো ধৰ্ম হ'বু বিশ্ব-ধৰ্ম, যিটো ধৰ্ম হ'ব মানৱ-ধৰ্ম।

...মোৰ আজি বহুত কিবা-কিবি বনলৈ আহিছে।

...মনলৈ আহিছে পদ্মধৰ চলিহাৰ কবিতা—‘দিয়াছো জননী
তোমাৰ পুৰণি অমোঘ মন্ত্ৰ-দান। সেৱো ত্ৰীচৰণ তব সন্তানে হিন্দু-
মুছলমান।’

মনলৈ আহিছে অতুল হাজৰিকাৰ স্বপ্নপূৰীৰ কথা। মনত পৰিছে
ভুৱনচন্দ্ৰ ফুকনৰ ‘আল্লাহে তাল্লা’ কবিতাৰ কথা। এইবোৰ হিন্দু-
মুছলমানৰ সম্প্ৰীতিৰ একোখন মনোৰম চানেকি। তাতে যেন সো
সিদিনা, আব্দুল চান্দাৰে ‘সম্প্ৰীতিৰ চানেকি’ কিতাপেৰে তাতে বাবৰি
কুল বাচিছে।

জমিৰ পেহা ব’ল।

জেৰিগাই গৰম গাখীৰ এচামুচ বাপেকৰ মুখত বাকি দিলে।

গাখীৰ চামুচ তপালি জমিৰ পেহাই কলে—

: যৌৱনৰ প্ৰাৰম্ভতে ময়ো এখন সম্প্ৰীতিৰ চানেকি সাজিবলৈ যত্ন
কৰিছিলোঁ। হিন্দু ছোৱালী পেহীয়েৰক ঢোলে-দগৰে মুছলমানৰ
ঘৰলৈ বোৱাবী কৰি আনিব বিচাৰিছিলোঁ। কিন্তু তেতিয়া মই সেই
কাম কৰিব নোৱাৰিলোঁ।

যৌৱনৰ প্ৰাৰম্ভত কৰিব নোৱাৰা কামটো জীৱনৰ অন্তিম মুহূৰ্তত
মই আজি কৰি যাম। মই আজি আকৌ এখন হিন্দু-মুছলমানৰ চানেকি
গঢ়ি যাম।

জমিৰ পেহা আকৌ ব’ল।

এবাৰ ‘সৰ্বানন্দৰ মুখলৈ, এবাৰ জেৰিগাৰ মুখলৈ আৰু এবাৰ
কণকা পেহীৰ মুখলৈ চালে।

ক্ষন্তেকৰ নীৰৱতা ভাঙি আকৌ পেহাই কৈ উঠিল—

: মোৰ এটা কাম কৰিবলৈ বাকী আছে। সেই কামটো কৰি
আজি মই যামগৈ।

জেৰিগা উচপ খাই উঠিল। ‘বাবাজান’ বুলি চিঞৰ মাৰি দি তাই
বাপেকক সাৱটি ধৰিলে।

জমিৰ পেহাই তাইৰ বুকুটো গিছি দিলে : তোৰ বাবেহে মোৰ

চিন্তা এটা আছিল আই। আজি মই সেই চিন্তাৰ লেঠা মাৰি চি-
শান্তি লওঁ চাওঁ তোৰ হাতখন মোক দা আই...

জৈৰিণাৰ হাতখন নিজৰ হাতৰ মুঠিলৈ অনাৰ পিছত জমিৰ পেহাই
'চাওঁ সবাই তোৰখনো দে' বুলি সৰ্বানন্দৰ হাতখন বিচাৰি আনিিলে।
আক ছয়োটাৰে হাত দুখন লগ লগাই নিজৰ হাতেৰে হেঁচি ধৰি কলে :
আজি তইঁতৰ বিয়া ! বেদ-মন্ত্ৰৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই, প্ৰয়োজন
নাই নিকাহ পঢ়াব। আজিৰপৰা তইঁত সংসাৰ বাহোনেৰে বাহু খালি।
জীৱনৰ এই অন্তিম মুহূৰ্তত আজি মই আকৌ এখন হিন্দু-মুছলমানৰ
সম্প্ৰদায়ৰ চানেকী গঢ়িলোঁ।

: পে-হা..

সৰ্বানন্দই যেন ছাটি-ফুটি কৰি উঠিল। ছাট কৰে তাৰ মীনাক্ষৰ
মুখখনলৈ মনত পৰি গ'ল। জমিৰ পেহাই এয়া কি কবিলে ? সি যে
কোনোদিনে জৈৰিণাক এনে ভাৱেৰে ভবা নাছিল। কিন্তু অকস্মাতে
এয়া আজি কি হৈ গ'ল, সাধনাৰ লগৰী আজি জীৱন লগৰী হৈ পৰিল।

সৰ্বানন্দৰ ভাৱৰ অন্ত পেহাই জমিৰ পেহাই অতি ক্ষীণ মতেৰে
কৈ উঠিল—

: তই চিন্তা কৰিব নালাগে। উদাৰ অসমীয়া সমাজে তইঁতক
নিজৰ বুকুত ঠাই নিদিয়াকৈ নাথাকে। কপহী বা চৈৱস্বামীৰ
বন্ধনশীল সকলে কথাবোৰ বুজা নাই। ভৱিষ্যতে এদিন নিশ্চয়
বুজিব।

কপকা পেহীৰ চকুত চকু পৰাত সৰ্বানন্দই হুক-হুকাই কান্দি দিলে।

কান্দি কান্দি সি পেহাৰ ওচৰৰপৰা উঠি গৈ পেহীৰ বুকুত
সোমাল।

পেহীয়ে তাক সাৱট মাৰি ধৰি কলে : ঈশ্বৰে যি মতে বিধান দিছে
সেই মতেই হ'ব। তই বেজাৰ নকৰিবি, পেহাৰক শান্তি দে।
মোৰো বুকুখন 'যেন আজিহে' শাঁত পৰিছে। আজিৰপৰাহে যেন তই
মোৰ আচল পোৰ দৰে হলি...

এনেতে পেহাই কিছুমান অশ্বুট শব্দ উচ্চাৰণ কৰি অসহ্য বেদনাভ
হুটকটাই উঠিল।

: পেহা...!—সৰ্বানন্দ কণকা পেহীৰ বুকুৰপৰা ওলাই গ'ল।

: বা-বা জা-ন...!—জ্বেৰিণা বাপেকক সারাটি ধৰিলে।

—ক্ৰমে ক্ৰমে জমিৰ পেহা নিঃসাৰ হৈ আহিল।

..আক এসময়ত সৰ্বানন্দ, জ্বেৰিণা আক কণকা পেহীৰ চকুৰ
আগতে অনন্ত খামলৈ গুচি গ'ল।

জ্বেৰিণাই জমিৰ পেহাৰ নিশ্চল দেহাটোৰ ওপৰত মূৰটো ঠেটালী
হুৱাব বাবে কান্দি দিলে।

কণকা পেহীৰ হুচকুৱেদিও হুধাব লোভক বাগৰি আহিল।

সৰ্বানন্দই এতিয়া কি কৰিব।

সি নিজকে কিছু সংযত কৰি ললে।

শোকত উদ্ভাউল জ্বেৰিণাক বাপেকৰ শ-টোৰপৰা আঁতৰাই আনি
সৰ্বানন্দই তাইৰ চকুপানীখিনি ম'চি দি কলে: নিজৰ কৰ্তব্য কৰি
বাৰাজান গ'লগৈ। যাবই। সময়ত তুমি, মই আটাইবোৰ যাব
লাগিব। কান্দি লাভ নাই। পৃথিবীলৈ অহা আক পৃথিবীৰপৰা
হোৱাটো সনাতন ধৰ্ম। পৃথিবীত সদায় কোনো থাকিব নোৱাৰে।
মাথো মানুহে নিজ কৰ্মৰ দ্বাৰা পৃথিবীত নিজৰ গৰিমাখিনিহে এৰি থৈ
যাব পাৰে। বাৰাজানে নিজ কৰ্মৰ গুণে নিজৰ মহিমা, নিজৰ গৰিমা
এৰি থৈ গৈছে। আমি এতিয়া কন্দাকটা নকৰি সেই গৰিমা প্ৰচাৰৰ
বাবেহে লুটসংকল্প হব লাগে। বাৰাজানক অমৰত্ব দিয়াটোহে এতিয়া
আমাৰ কৰ্তব্য। সেই আশাবেহে জীৱনৰ অন্তিম পৰত ভেৰ্ত আমাক
এনেদৰে একেডালি নৃত্যত গাঁথি থৈ গৈছে।

লাহে লাহে কিছু স্থিৰ হৈ জ্বেৰিণাই বাপেকৰ শটো বগা কাপোৰ
এখনেৰে ঢাকি দিলে।

ভেড়িয়া বাতি পুৱাওঁ পুৱাওঁ হৈছে।

.. ওচৰৰে কেইজনমান মানুহক জমিৰ পেহাক কবৰ দিয়াৰ দিহা।

কবিতালৈ কবৰ স্থানলৈ পঠায় দি, নিজে সৰ্বানন্দই শ-স্বাত্ৰাৰ বাবে মাছৰ
খিচাৰি ৰূপহীলৈ আহিবৰ বাবে চুৱাব মেলি বাহিৰ ওলাল।

জমিৰ পেহাৰ চোভালত ভৰি দিয়ে সি দেখিলে যে, কাহিলী
কাহিলী পোহৰ ফালি কোনোবা কেইজনমান সেইফালে গুৱি
আহিছে।

কোনো ?—প্ৰথমে সৰ্বানন্দই মাত লগালে।

: দা—দা, সকলো সৰ্বনাশ হ'ল।

: কি সৰ্বনাশ হ'ল সুন্দৰ।—সৰ্বানন্দৰ মনত আতঙ্কৰ ঢাপ।

: মেলাৰ মূল মণ্ডপত কোনোবাই জুই লগাই দিলে।

: জুই লগাই দিলে।

: মঞ্চৰ কোনো বস্তুকে বচাব নোৱাৰিলে।। সকলো জুইত জাহ
গ'ল !

সুন্দৰে আকৌ কলে : প্ৰদৰ্শনীৰো ভালেখিনি অমূল্য সম্পদ চুৰি
হৈছে।

: দা—দা—! সুন্দৰৰ লগত অহা জ্যোতিমালাই অসহায়ত কান্দি
দিলে।

সুন্দৰ, জ্যোতিমালা কাকো একো নকৈ সৰ্বানন্দ জমিৰ পেহাৰ
শ-টোৰ ওচৰ পালেগৈ। ভৰি-পঠানত পৰি ভঙা ভঙা মাতেৰে কলে :
তুমি মোক ক্ষমা কৰিবা পেহা। তুমি আমাক এৰি যোৱাৰ আগতে
এই খবৰটো পাই যাব লাগিছিল। তেতিয়া হলে হয়তো তুমি মোক
ক্ষমা কৰিব পাৰিলাহেঁতেন, তথাপি তুমি মোক ক্ষমা কৰিবা। তোমাৰ
কল্পনাক হয়তো মই বাস্তৱত ৰূপ দিব নোৱাৰিম। হয়তো...হয়তো এই-
বোৰ মানুহে এদিন মোক হত্যা কৰিব।

বৈৰ্য্যৰ বান্ধু চিঙি সৰ্বানন্দই চিঞৰি কান্দি দিলে।

সৰ্বানন্দৰ ভেনে অৱস্থা হোৱাত উপস্থিত আটাইকেইজনে হিয়া-
ডাকুৰীবলৈ ধৰিলে।

কান্দি কান্দি ভাগৰি পৰি কান্দোন সাধৰি এবাৰ ছিৰ কন্দনেৰে

সৰ্বানন্দই কৈ উঠিল : সুন্দৰ, জেবিণা, মালা, পেহী—আক নাকান্দিবা ।
এতিয়া আমাৰ কন্দাৰ সময় নহয় । এতিয়া আমি সকলোকে সাহস
দেখুওৱাৰ সময় । সুন্দৰ বলা, আমি কপহীলৈ যাওঁ । জেবিণা, আমি
আহি নোপোৱালৈকে পেহাৰ খ-টো কববস্থানলৈ নিবলৈ নিদিবা ।
মালা, তুমি জেবিণা আক পেহীক চাবা ।

সৰ্বানন্দ আক সুন্দৰ কপহী আলি পালেহি ।

...কপহীৰ মূলপথত থকা, জমিৰ পেহাই গঢ়া শংকৰ-মাধৱৰ
কালনি মূৰ্তি দুটাতে একোবাৰ ওলগ জনাই নামঘৰৰ ওচৰ পোৱাৰ লগে
লগেই অৱশেষ যাবলৈ থকা অতিথিশিল্পীসকল সৰ্বানন্দ আক সুন্দৰৰ
কাষ চাপি আহিল ।

: আমাৰ অপৰাধ মাৰ্জনা কৰিব ।—সৰ্বানন্দই শিল্পীসকলক প্ৰণাম
জনাই কলে ।

ভোকে-লঘোনে কলমটিয়াই থকা শিল্পীসকলে খঙতে কোনোবাই
ডললৈ চালে, কোনোবাই সিফালে মুখ ঘূৰালে । কোনোবাই চৰম
বিতৃষ্ণাবে অকথ্যকে উচ্চাৰণ কৰিলে ।

শিল্পীসকলৰ মাজৰপৰা গড়মূৰীয়া কাকতি আগবাঢ়ি আহিল :
জমিৰ আলিয়েহে আমাক এবি শাস্তিধামলৈ গতি কৰিলে, সেই খবৰ মই
পাইছোঁ । আক মেলাখন কিহৰ বাবে চাই হৈ গ'ল সেই কথাও
ইতিমধ্যে মই বুজি উঠিছোঁ । মই শিল্পীসকলক যথাস্থানে পঠাবৰ
বাবে এখন মটৰবাচৰ ব্যৱস্থা কৰিছোঁ । অলপতে পাবহি ।
ভোমালোকে অৱশেষ সম্পদখিনি সামৰিবলৈ যত্ন কৰা ।

কাকতিৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞতাৰ যুৰ দোৱাই সৰ্বানন্দ মূল মণ্ডপৰ
চাইখিনিৰ ফালে আগবাঢ়ি গ'ল ।

কিছু সময় চাইবোৰলৈ চাই থাকি সজল চকুৰে নামঘৰ পালেহি ।

সৰ্বানন্দ অহা বুলি জানি গাঁৱৰ মানুহবোৰ চাপি আহিল ।

ভেওঁলোকৰ চ'ৰা খবত থকা প্ৰেৰণাৰ সামগ্ৰীবোৰ আনি সৰ্বানন্দক

চমজাই দিলেহি । সৰ্বানন্দই তেওঁলোকৰ হাতে-ভৰিয়ে ধৰি সেইখিনি
ভাব নিজৰ ঘৰলৈ নিয়ালে ।

এইবাৰ চাৰিও ফালৰ মানুহবোৰ চিঞৰ-বাখৰ কৰি সৰ্বানন্দৰ গিনে
খেদি অহাৰ দৰে আছিল ।

সকলোকে শাস্ত কৰিবলৈ সৰ্বানন্দই কলে : মোক এতিয়া বাইছে
কি কৰিবলৈ কয় ?

আটাইবোৰে চিঞৰি উঠিল : গাঁও এৰি গুচি যা !

: বাইছে থাকিবলৈ নিদিয়ৱে বেতিয়া আৰু বাহই লাগিব ।

—সৰ্বানন্দই কলে !

: যা-গৈ ।—চেৰিষৰ বায়নে বাইজৰ হৈ মাত দিলে ।

সুন্দৰক বস্তুবোৰৰ ভদাৰক কৰিবলৈ কৈ সৰ্বানন্দ আকৈ
চৈয়দাবাৰী পালেহি ।

কাপোৰখন ডাঙি জমিৰ পেহাৰ মুখখন চাই সি কলে : আজি
মোক কপহীয়ে খেদি দিছে । যামগৈ । এই পৰাজয়ৰ পিছতো
সংস্কৃতিৰেই সেৱা কৰি থাকিম । তুমি মাথো মোৰ অন্তৰখন আকাশৰ
দৰে বিশালহৈ থাকিবলৈ আশীৰ্বাদ দিবা...

সৰ্বানন্দই আকৌ জমিৰ পেহাৰ মুখখন ঢাকি দিলে । ● ● ●

। অন্ত ।